

## GENEALOGICKO-HERALDICKÝ HLAS

Časopis Slovenskej  
genealogicko-heraldickej spoločnosti  
a Slovenskej národnej knižnice  
– Národného biografického ústavu.  
Vychádza 2-krát do roka.  
Predplatné zahrnuté v členskom  
príspevku.

### Ročník 23/2013, číslo 1 – 2.

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor:

Mgr. Milan Šišmiš

Redakčná rada:

PhDr. Peter Keresteš, PhD.

Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Technická spolupráca:

Ivan Bílý

Príspevky v tomto čísle posúdili členovia  
redakčnej rady a ďalší odborní spolupra-  
covníci.

© Slovenská genealogicko-heraldická  
spoločnosť, Martin 2014

ISSN 1335-0137

## Ď A K U J E M E Z A 2 % Z V A Š E J D A N E

### Slovenská genealogicko- heraldická spoločnosť

Sídlo: Nám. J. C. Hronského 1.

036 01 Martin

IČO: 14225875

Právna forma:

Občianske združenie  
podľa zákona č. 83/1990 Zb.

Informácie a formuláre:

<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/podpora.html>

## OBSAH

### ŠTÚDIE

Marina Čarnogurská  
*Príbeh čínskeho cisárskeho rodu Ču,  
dynastie Ming* 3

Ján Žilák  
*Predkovia a príbuzní  
Michala Miloslava Bakulíniho* 20

Miroslav Glejtek  
*Pečate nižšieho duchovenstva (farárov)  
v 18. a 19. storočí ako prameň heraldiky  
a kresťanskej ikonografie* 34

Igor Graus  
*Pramene faleristiky a možnosti ich využitia  
v genealogickom, heraldickom  
a archontologickom bádani* 44

### SÚŤAŽ

Šarlota Drahošová – Peter Keresteš  
*Súťaž Najlepšie genealogické práce* 58

### SKÚSENOSTI

Jozef Novák  
*Pár slov o tvorbe* 71

### SÚČASNÁ HERALDIKA

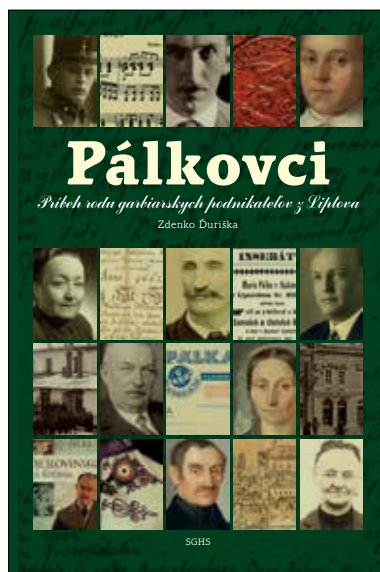
Tomáš Balhárek  
*Erby dekanátu Turčianske Teplice  
a jeho farnosti* 74

ANOTÁCIE – GLOSÝ 83

KRONIKA 91

ROZHLADY 95

FROM THE CONTENTS 99



Zdenko Ďuriška

## PÁLKOVCI

### PRÍBEH RODU GARBIARSKYCH PODNIKATEĽOV Z LIPTOVA

„Pálkovci boli jedným z rodov, vďaka ktorým stojíme teraz tam, kde sme,“ píše v doslove k tejto publikácii renomovaný slovenský historik Roman Holec. Ide o ságu rozvetveného podnikateľského rodu, ktorého členovia výrazne zasiahli do života Slovenska a Slovákov v 19. i 20. storočí – výsledok mnohoročných, rozsiahlych a poctivých výskumov Zdenka Ďuriška, v súčasnosti najvýznamnejšieho slovenského historika-genealóga.

Pevná väzba, 540 strán, 12 tabuliek, 560 fotografií

Cena: 20,00 EUR (+ poštovné)

Členovia SGHS majú 10% zľavu

Objednávky

[www.genealogy-heraldry.sk/slo/objedna.html](http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/objedna.html)

TEL.: 043-245 14 59

### PRÍBEH ČÍNSKEHO CISÁRSKEHO RODU ČU, DYNASTIE MING

Marina Čarnogurská<sup>1</sup>

K zatiaľ oficiálne nepotvrdeným ďalším „divom sveta“ patrí aj komplex hrobiek čínskych cisárov z obdobia dynastie Ming (1368 – 1644), nachádzajúci sa dnes už len zopár desiatok kilometrov na severozápad od Peking, v jednom údolí predhoria tzv. Západných hôr. Zo všetkých trinástich hrobiek mingského dynastického rodu Ču, ktoré sa tam nachádzajú, sú podzemné priestory odhalené iba v jednej z nich, no to, čo tam hneď po jej otvorení objavitelia našli (pri otvorení hrobky bol vtedy osobne prítomný aj samotný Mao Cetung), im vtedy doslova vyrazilo dych! A to nielen kvôli vyše 3000 najrozličnejším nádherným kultúrnym artefaktom (medzi ktoré patrili aj umelecky nesmierne cenné cisárske korunné šperky, diademy a slávnostné róby), ale hlavne kvôli tomu, že tam od svojej smrti v roku 1620 až do otvorenia hrobky v 50. rokoch 20. storočia ležal mŕtvý cisár Ču I'čün (zosobňujúci éru Wanli) spolu so svojimi dvomi manželkami a desiatkami mladých konkubín a služobníčkov.

Všetci boli absolútne nezabalzamovaní, no napriek tomu po celých tých vyše 300 rokoch ani oni, ani kytice živých kvetov a množstvá čerstvo naservírovaných jedál, ktoré do hrobky pred jej zapečatením služobníctvo prinieslo, nepodľahli rozkladu a pretrvali tam bez akýchkoľvek známok hniloby(!), a teda až do momentu otvorenia hrobky tam bolo všetko tak, akoby to bolo len tesne predtým do nej uložené! Samozrejme, po otvorení hrobky a začatí prenikania vzduchu do nej, okamžite nastal totálny rozklad tiel, kvetín i potravín a tak dnes si už návštevníci môžu v hrobke prezrieť len prázdne cisárske lôžka, prázdne porcelánové vázy, i misy a podnosy i celé tie obrovské podzemné priestory a ich zariadenie bez všetkého toho stále akoby živého, čomu hrobka slúžila pôvodne.

Aby sa už nič podobné, a teda tak skazonosné nikdy viac nezopakovalo, čínska vláda vtedy s okamžitou platnosťou vydala zákaz otvárania akýchkoľvek ďalších cisárskych hrobiek až do doby, kým technická vyspelosť Číny nebude na takej vysokej úrovni, aby jej odborníci vedeli predísť ďalšej takejto pohrome a hlavne aby telá cisárov (i všetko to ostatné v hrobkách) vedeli zachrániť pred skazou. Hrobky všetkých ostatných čínskych cisárov (nielen dynastie Ming, ale aj ostatných čínskych dynastií), i napriek tomu, že sa v nich dá očakávať obrovské kultúrne bohatstvo

<sup>1</sup> V roku 2012 sme v GH-hlase v snahe priblížiť čitateľom tradície genealógie vo svete (v mimoeurópskych kultúrach) publikovali o.i. autorkin príspevok *Rod Majstra Kchung Fu c'a (Konfucia) rukolapne zdokumentovaný unikátnym, takmer dvetisícpäťstoročným cintorinom v Čhüfu (Qufu)*. Pokračujúc v tomto zámere uverejňujeme aj ďalší jej príspevok – ukážku z pripravovanej rozsiahlejšej sinologickej práce o čínskom cisárskom rode Ču, dynastii Ming. Veríme, že aj týmto spôsobom prispejeme k lepšiemu poznaniu svetových i pochopeniu našich vlastných dejín.



Farebný nákras Údolia trinástich hrobiek mingských cisárov v jeho pôvodnom vzhľade

i nepredstaviteľne vzácne umelecké cennosti (podobne ako v spomenutej Wanliho hrobke), zostávajú v Číne dodnes neotvorené a na rozdiel napr. od Egypta (kde už desaťročia panuje úplný hon húfov svetových archeológov na podzemné hrobky egyptských faraónov) čínski cisári i napriek tomu, že sa o ich hrobkách presne vie, kde sa nachádzajú, môžu „v pokoji a harmónii“ naďalej viesť svoj posmrtný život v priestranných podzemných palácoch, ako bol napr. tento o rozlohe vyše 1000 m<sup>2</sup> (obr. na s. 6). Majú v nich teda stále dosť čerstvého jedla, príjemnú vôňu čerstvých kvetín, množstvo luxusného šatstva i nezničenú krásu pekných mladých konkubín. Nie je to naozaj úplne neuveriteľný „div sveta“?!

### Pôvod dynastie Ming

Stredoveká čínska dynastia Ming 明朝 (v preklade *Žiarivá dynastia*) sa intronizovala v roku 1368 v ohni nespočetného množstva najprv len lokálnych vzbúr proti vyše storočnej mongolskej okupácii, uskutočňovanej Džingischánovým vnukom Kublajchánom i jeho potomkami a naposledy, vlastne už po oficiálnom páde mongolskej dynastie Jüan (1271 – 1368), stelesňovanej ešte cisárom Timurom. V prvej polovici 14. storočia, po desaťročiach jednotlivých protimongolských povstaní, kedy Čína (v tom období zároveň počas trvania v týchto oblastiach zeme tzv. Malej doby ľadovej) trpela obrovským hladomorom, zapríčineným popri všetkých tých dôvodoch ešte aj katastrofálnym úpadkom čínskeho spôsobu poľnohospodár-

stva, si právo vyhnáť Mongolov z Číny (spomedzi všetkých ostatných lokálnych povstaleckých vodcov) vybojoval nakoniec istý dovtedy neznámy vzbúrelec Ču Jüančang (1398 – 1435).

### Z chudobného povstalca cisár – zakladateľ dynastie

Ču Jüančang bol pôvodne synom chudobného stredočínskeho roľníka bez akýchkoľvek historických koreňov svojho rodu. Už v 16-tich rokoch, počas obrovskej epidémie, stratil rodičov i súrodencov a ako sirota prežil určitý čas v budhistickom kláštore. Neskôr sa ako tulák a prívrženec budhistickej sekty Červených turbanov, očakávajúcej príchodu Vládcu Svetla (*Ming wang*), pridal k protimongolským povstalcem, medzi ktorými nakoniec získal postavenie najautoritatívnejšieho vodcu a po mnohých bojoch ním zjednotenej povstaleckej armády sa na čínsky Nový rok v roku 1368, v Nankingu, tento kedysi jednoduchý človek a teraz vodca obrovskej armády vyhlásil za prvého cisára novej čínskej dynastie, ktorú v rámci svojej budhistickej viery v „príchod Svetla“ nazval dynastiou *Ming*, čiže dynastiou toho *najžiarivejšieho Svetla*. Ako jej prvý cisár vládol potom v rokoch 1368 – 1398, zosobňujúc svojou osobou symbol Chungwu 洪武 (symbol *Nesmierne húževnatej bojovnosti*). Toto jeho cisárske meno Chungwu bolo po smrti kanonizované v titul Tchaj cu 太祖, čiže v oficiálny posmrtný titul *Najvyšší Predok*.

Po ustanovení dynastie Ming trvalo však ešte celých sedem mesiacov, kým jeho armáda vyhnala z Číny posledného mongolského cisára a na ďalších 300 rokov zabezpečila v Ríši Strediu opäť čínsku dynastickú moc a preňho a jeho potomkov genealogické pokračovanie jeho rodu Ču na tej najvyššej mocenskej úrovni. Za celú nasledujúcu dobu sa potom na mingskom cisárskom tróne dokopy vystriedalo šesťnásť cisárov tohto rodu Ču, z ktorých je trinásť pochovaných v mingskej nekropole, v údolí neďaleko Pekingu, na úbočí predhoria Západných hôr, a iba traja sú z rôznych dôvodov pochovaní inde. Preto aj tento prvý cisár dynastie Ming, cisár Chungwu, tu pochovaný nie je. On má hrobku v Nankingu, pretože počas jeho vlády bolo ešte hlavným mestom ríše mesto Nanking, ktoré on ako povstalecký vodca Ču Jüančang „oslobodil“ spod vlády Mongolov ako prvý.

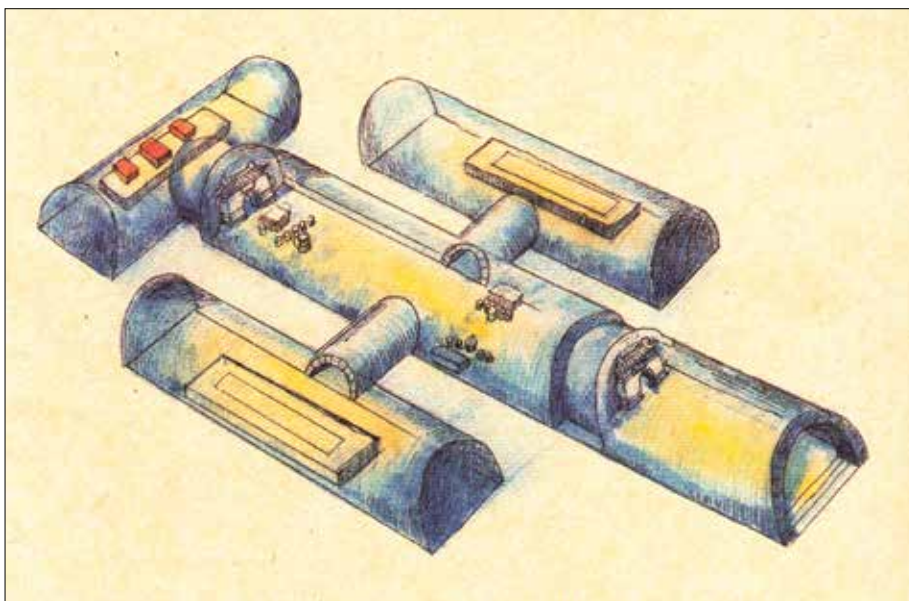
Ako cisár sa však prejavil ako až vizionársky tradične založený čínsky vládca (možno i preto, že ako syn chudobného roľníka prešiel v mladosti „školou života“ vo výsostne poľnohospodárskej krajine a jeho pohľad na život v ničom nepresahoval čínsky tradičný roľnícky svetonázor). Svoju ríšu chcel udržať (dokonca i tými najdrastickejšími donucovacími prostriedkami) v idyllickom stave typického čínskeho vidieckeho života, v ktorom mali byť všetky osady úplne sebestačné a obyvateľstvo v nich malo žiť vo svojich dedinských veľkorodinách<sup>2</sup> tisícročia zaužívaným tradičným spôsobom, bez akéhokoľvek možného pohybu či úteku ľudí kamkoľvek inam.

<sup>2</sup> Každá dedina bola jednou pokrvnou rodinou a v mnohých čínskych dedinách to pretrvalo skoro až dodnes. Všetci v dedine mali rovnaké priezvisko a dievčatá vydávali vždy do inej dediny, aby nedošlo k degenerácii rodu.



*Časť podzemných priestorov jedinej dodnes otvorenej a sprístupnenej cisárskej hrobky*

*Náčrt podzemia jedinej zatiaľ otvorenej hrobky v Údolí mingských cisárskych hrobiek. Dva bočné tróny vpredu sú tróny dvoch pochovaných tam cisárskych manželiek a čelný trón vzadu je trón cisára. Za ním je „spálňa“, v ktorej boli všetky ich telá i s 26 konkubínami a slúžkami uložené len akoby na spánok (čiže bez zabalzamovania).*



Lenže v nasledujúcich mierových časoch pôvodne 60-miliónové obyvateľstvo Číny sa v priebehu vlády tejto dynastie postupne rozrástlo vo výše 150-miliónové a tak Ču Jüančangova vízia skoro nehybne nezmenenej agrárnej ríše (v ktorej svojimi nariadeniami sa snažil usporiadať každý jednotlivý detail tradične dedinsky tam pretrvávajúceho života tak, aby takým zostal na večné časy) začala byť veľmi rýchlo neutržateľná. Pre ďalších mingských cisárov rodu Ču takáto ustrnutosť hrozila stále väčším nebezpečenstvom rebélií, podnecujúcich zmeny. Preto už hneď v nasledujúcej generácii jeho synov muselo dôjsť k zásadnému sporu o ďalšie pretrvanie takejto jeho idylky nereálnej štátnickej vízie.

### **Tragické dôsledky štátnického ideálu**

Druhým právoplatným cisárom mingskej ríše sa mal stať po cisárovej smrti jeho prvorodený syn Ču Piao 朱標, ktorý tým, že sa narodil ešte dávno predtým, než sa jeho otec stal cisárom, sám v mladosti vyrastal rovnako iba v jednoduchých pomeroch života protimongolských povstalcov a teda podobne bol ako jeho otec bez vzdelania, ktoré tak výsostne potrebovali pre úspešnú politiku vlády cisári novovzniknutej mingskej ríše.

Ako korunný princ sa Ču Piao naučil iba pokorne rešpektovať rozhodnutia svojho prísneho otca a bol teda zárukou pokračovania riadenia ríše v intenciách tradičnej otcovej vízie, ktorej jediným cieľom bolo znemožniť akýkoľvek pohyb obyvateľstva či zmenu tradičného životného štýlu celej tej obrovskej krajiny. Roľníci mali zostať pevne pripútaní k svojej rodnej dedine, remeselníci k tej-ktorej povinnej štátnej dielni, obchodníci mohli predávať iba veci nevyhnutnej dennej potreby a to len tam, kde to mali úradne povolené, a vojaci sa mali zdržiavať v presne určených kasárňach pozdĺž celých dlhých hraníc ríše. Ktokoľvek sa pokúsil odísť čo i len nakrátko kamkoľvek inam, na väčšiu vzdialenosť než 100 li (58 km), ak na to nemal úradné povolenie, hrozila mu poprava. (Výnimkou boli len hladomormi a následnými epidémiami vyludnené oblasti, ktoré boli štátom znovu osídľované roľníkmi či vojnovými obeťami z iných oblastí).

Mingský zákonník, ktorý cisár Ču Jüančang (Chungwu) uzákonil, mal mať za cieľ aj za vlády jeho syna Ču Piao zabrániť akémukoľvek inému sociálnemu či fyzickému pohybu v ríši. A vďaka tomu, že sa týmto nariadením úplne zminimalizoval aj obchod a investičný pohyb kapitálu, pôvodnú čínsku predmongolskú peňažnú menu v medených minciach a v striebre sa cisár rozhodol nahradiť papierovými „certifikátmi“, čiže papierovými peniazmi „odkukanými“ od Mongolov. Tie vďaka rýchlemu rozvoju tlačiarstva v Číne štátni úradníci (no čoskoro aj peňazokazci) dokázali vyrábať vo veľkých množstvách a tým pochopiteľne veľmi rýchlo spôsobovať aj ich falšovanie. Falošné papierové peniaze, hroziace obrovskou infláciou, vyrábali tak kvalitne, že ich len málokto dokázal rozoznať od pravých, a práve korunný princ Ču Piao sa stal takým perfektným majstrom v ich odhaľovaní, že ho cisár Ču Jüančang (Chungwu) vymenoval za hlavného ríšskeho dozorca, zodpovedného za ich odhaľo-



Vonkajšie priečelie jednej z ďalších hrobiek, s obetným oltárom v popredí

vane. Tento nepriebojný a možno i mnohými finančnými podvodníkmi v ríši veľmi nenávidený korunný princ čoskoro nato za záhadných okolností zomrel.

### Koniec druhého a cesta k moci tretieho cisára z rodu Ču

Za svojho oficiálneho následníka si cisár Ču Jüančang (Chung wu) nevybral nikoho zo svojich ďalších synov, ale – na ich sklamanie – Ču Piaovho maloletého syna a svojho vnuka Ču Jünwena 朱云炫 (1377 – 1402?). Ten sa v roku 1398, po smrti svojho starého otca, stal potom už ako 25-ročný druhým mingským cisárom, zosobňujúcim v rokoch svojej oficiálnej vlády (1399 – 1402) éru Ťienwen 建文(?), čiže éru *Základov kultúry a vzdelanosti*. Hneď od začiatku však, cítiac sa vo veľkom ohrození, omnoho viac času než vládnutiu či „rozvoju kultúry a vzdelanosti“ venoval krvavej likvidácii svojich domnelých i skutočných rivalov a spravovanie ríše prenechal vtedy už silne skorumpovaným štátnym úradníkom, ktorých však po smrti ich prísneho a dovtedy strach vzbudzujúceho vládca-zakladateľa – viac než ďalší osud ríše – zaujímalo ich čo najrýchlejšie vlastné zbohatnutie.

Cisár Ču Jünwen (Ťienwen) za najnebezpečnejšieho zo všetkých svojich rivalov hneď od začiatku považoval svojho strýka Ču Tiho 朱棣 (1360 – 1424), ktorému dokonca už ani jeho starý otec Chungwu nikdy neveril. (Cisár Chungwu, ešte ako povstalecký vodca Ču Jüančang si zobral za jednu zo svojich oficiálnych manže-

liek – pravdepodobne preto, aby si tým aj takto zdôvodnil svoje legitímne právo na trón – mongolskú cisársku princeznú, ktorá už bola pravdepodobne tehotná, nuž a keď sa potom dieťa narodilo „predčasne“, tohto svojho syna považoval aj on za Mongola a teda nie za svojho právoplatného biologického potomka. Najmä v starobe, keď už začal trpieť silnou paranojou a systematicky vyvražďoval množstvá svojich spolupracovníkov i generálov, podozrenie, že Ču Ti nie je jeho syn, v ňom stále viac silnelo. Rozhodne mu preto následníctvo na trón prisúdiť odmietal.

Ču Ti, neskôr tretí mingský cisár, zosobňujúci éru Jungle 永樂, čiže éru *Večného šťastia a blaženosti* (1403 – 1424), však už od mladosti dostával od tohto svojho oficiálneho otca, cisára Ču Jüančanga (Chungwua), predovšetkým poverenia na presnasledovanie a totálnu likvidáciu všetkých Mongolov, žijúcich v ríši. Ako 21-ročného ho cisár poveril vedením výpravy proti zvyškom mongolskej armády, ktoré sa ešte stále držali pri moci vo vysokohorských oblastiach provincie Jünnan. A mladý Ču Ti, od detstva nesmierne obdivujúci svojho cisárskeho otca, si chcel za každú cenu získať jeho neopätovanú lásku a tak sa snažil jeho rozkazy plniť vždy čo najodvážnejšie. V roku 1382, keď dostal na tejto vojenskej výprave od otca príkaz dobyť a úplne zničiť poslednú mongolskú vojenskú pevnosť v Jünnane, tamojšie hlavné mesto Kchunming, hneď po dobytí mesta dal zmasakrovať všetkých dospelých obrancov a chlapcov, ktorí ešte nedosiahli dospelosť, dal všetkých v Kchunmingu vykastrovať. Takýmto spôsobom tam zmrzačil tisíce mladých Mongolov, z ktorých väčšina to neprežila. Tých, čo prežili, naverboval do svojej protimongolskej armády a zároveň z nich neskôr vybral aj strážcov cisárskeho háremu (možno i z dôvodu, aby sa už nijaký cudzí muž, ba ani cisárov dôverník nikdy nemohol dostať k cisárovým ženám a teda aby tak o cisárskom otcovstve už ním splodených detí nikdy viac nemohli vzniknúť nijaké pochybnosti).

Jedného z tých v Kchungmingu vykastrovaných chlapcov, istého Ma Chea, si však zobral ako svojho priateľa a dôverníka do vlastnej domácnosti, premenujúc ho potom na Čeng Chea. Z neho sa neskôr stal slávny čínsky moreplavec a admirál, ktorý s mingskou cisárskou flotilou doplával až do Afriky, ba pravdepodobne ešte omnoho ďalej – v Tichom oceáne smerom na východ až do Ameriky, predbehnúc tým Krištofa Columbusa.

Po Ču Tiho úspešnom ukončení jünnanskej vojenskej výpravy cisár Ču Jüančang (Chungwu) odvelil tohto svojho syna na sever, na územie niekdajšieho štátu Jen, aby tam s armádou ochraňoval severnú hranicu Číny a aj tam aby pritom likvidoval posledné zvyšky mongolskej cisárskej moci. Za svoje sídlo si tam Ču Ti zvolil hlavné mesto bývalej mongolskej dynastie Jüan, Tatu, ktoré neskôr premenoval na Peking (Severné Mesto). Tam ho v roku 1398 zastihla správa o smrti jeho cisárskeho otca Chungwua a o nástupe na trón jeho synovca Ču Jünwena – ako nového cisára zosobňujúceho éru Ťienwen.

Nový cisár však hneď v nasledujúce leto vyslal do Pekingu komando najatých vrahov, ktorí mali Ču Tiho (ako potenciálne najobávanejšieho cisárovho protivní-

ka) zavraždiť. Ču Ti sa to však (i vďaka spriazneným s ním cisárovým eunuchom) včas dozvedel a aby smrti unikol, opustil svoj prepychový palác a zopár mesiacov žil v žobráckom preoblečení v uliciach Pekingu ako špinavý a zanedbaný tulák, prespávajúci v priekopách. Medzitým však pomocou svojho verného eunucha Čeng Chea i ďalších verných veliteľov a vojakov svojej severnej armády tajne zhromaždil vyše osemstočlenný vojenský oddiel, ktorý vražedné komando obklúčil a pozabíjal. Ihneď potom Ču Ti začal v Pekingu zhromažďovať výborne vycvičenú armádu, ktorá v zime roku 1401 spôsobila na Peking útočiacemu vojsku južnej cisárskej armády (zdemoralizovanej pekingskou krutou zimou, na ktorú cisárovi vojaci žijúci na juhu v Nankingu neboli pripravení) zdrvivú porážku. Čoskoro nato Ču Ti so svojou stále väčšmi a väčšmi sa rozrastajúcou armádou pritiahol k Nankingu a zaútočil naň. Bývalí cisárski eunochovia, ktorých vysokí štátni úradníci nenávideli a po smrti cisára Ču Jüančanga (Chungwua) z cisárskeho dvora vyhnali, privítali Ču Tiho vojsko s obrovskou radosťou a tajne mu v noci otvorili mestské brány. Tak sa Ču Ti skoro bez boja zmocnil vtedy hlavného mesta ríše, Nankingu, a zasadol na „dračí trón“ ako tretí mingský cisár éry Jungle.

Druhý cisár Ču Jünwen (Tienwen) v preoblečení za mnícha z Nankingu utiekol a nikto sa už o ňom nič viac nezozvedel. (Z tohto dôvodu nie je ani on pochovaný v mingskej cisárskej nekropole v Údolí cisárskych hrobiek pri Pekingu a hoci neskoršie legendy o ňom tvrdia, že sa po dlhom potulovaní a ukrývaní vrátil v prestrojení späť do hlavného mesta ako chudobný a vyčerpaný tulák, tam ho nejaký eunuch odhalil a vydal cisárskym vojskám na popravu, je to dosť nepravdepodobné, pretože v tom prípade by aspoň nejaký hrob v Nankingu mal.)

### **Mocenský vzostup cisára Ču Tiho, éry Jungle**

Eunuchovia, najmä vďaka najvernejšiemu Ču Tiho (Jungleho) dôverníkovi, eunuchovi Čeng Cheovi, sa od tých čias stali dôležitou politickou silou na mingskom cisárskom dvore a ich moc potom už nikto nikdy nezlomil, čo sa naopak nakoniec, žiaľ, stalo jedným z najväčších nešťastí i príčinou postupného rozkladu mingskej dynastickej moci.

Nástupom Ču Tiho na cisársky trón, ako vládcu zosobňujúceho éru Jungle, začala úplne nová éra čínskych monarchistických dejín. V priebehu svojej vlády (ktorá trvala 21 rokov) v duchu svojej novej, úplne netradičnej štátnej doktríny, premenil predtým stagnujúcu roľnícku krajinu na jednu z najvyspelejších ríš vtedajšieho sveta a po prenesení hlavného mesta z Nankingu do Pekingu, začal tam okamžite budovať na tie časy úplne moderné centrum Ríše Stredy. Aby mohol byť sever Číny a teda i Peking bezproblémovo zásobovaný dostatočným množstvom potravín z južnej „obilnice“ Číny, zrušil zákaz pohybu obyvateľstva a množstvá ľudí, hlavne remeselníkov, naverboval a presídlil najprv na dostavbu a zrekonštruovanie Veľkého Kanála (i celej siete jeho prípojok), ktorým sa preprava z juhu na sever – tak obilia, ako i ostatného tovaru, ale aj armády – a tak i všetok ostatný pohyb v ríši ne-



*Socha Ču Tiho (1403 – 1424), najúspešnejšieho mingského cisára, stelesňujúceho éru Jungle*

musel už viac diať zdĺhavou a nebezpečnou okľukou po mori, ale priamo vnútornou vodnou cestou – systémom zmodernizovaných vodných kanálov, z juhu až priamo do hlavného mesta ríše na severe krajiny. Zároveň definitívne zrušil papierovú (nebezpečne sfalšovateľnú) peňažnú menu a Čína sa opäť vrátila k peňažnému obeživu v striebre a medených minciach. Ihneď nato začal stavať obrovské námorné loďstvo (stavali ho v siedmich veľkých nových dokoch), na ktorom v roku 1421 poslal svojho dôverníka, eunucha Čeng Chea ako admirála obrovskej námornej flotily, do sveta,

aby tam, široko-ďaleko, navštevoval rôzne krajiny a s ich panovníkmi nadväzoval pre Čínu výhodné priateľské styky. Súčasne tým otvoril novú možnosť medzinárodného obchodu a prísunu množstva zaujímavého zahraničného tovaru do Číny, ktorý sa potom už nedovážal len v malých množstvách, karavánami po Hodvábnej ceste, ale hlavne loďami veľkých rozmerov, z ktorých sa mal v čínskych prístavoch prekladať na riečne lode a člny, aby sa nimi dostal sieťou kanálov všade tam, kde bol oň záujem.

Cisár Ču Ti zároveň začal prebudovávať Peking na veľkolepé moderné mesto s najväčším cisárskym sídlom na svete, tzv. Zakázaným mestom, ktoré malo svojou obrovskou rozlohou ohromiť poddaných i vazalov a nahnať strach všetkým nepriateľom. Súčasne so Zakázaným mestom dal na južnom predmestí Pekingu vybudovať aj obrovský areál tzv. Oltára Nebies (Tchien tan), kde sa rozhodol ako Syn Nebies pred zrakmi svojich ministrov a vysokých hodnostárov konzultovať všetky svoje vládárske rozhodnutia „priamo s Nebesami“. (Sám od mladosti veľmi ťažko znášal fakt, že ho jeho otec neustanovil za svojho nástupcu, a preto si aj takýmto spôsobom pravdepodobne chcel dokázať, že mu Nebesia svoj mandát skutočne dali a že ho uznávajú za svojho Syna a Vládcu Podnebesia!) A aby ochránil bezpečnosť ríše pred trvajúcimi útokmi v exile stále vládnuceho mongolského cisára Timura (oficiálne stále ešte považovaného za Syna Nebies a cisára bývalej dynastie Jüan), Ču Ti dal pôvodný Dlhý múr, ktorý bol pred vyše 1600 rokmi vybudovaný prvým zjednotiteľom Číny, cisárom Čchin Š' chuangtim, od základov prebudovať (najmä jeho východnú časť ako obrannú protimongolskú ochranu Pekingu), podstatne pritom zosilniac úplne novým urbanistickým spôsobom jeho obranyschopnosť, premeniac ho na strategicky vysoko dômyselnú a zároveň aj architektonicky zaujímavú vojenskú stavbu.

### Koniec vlády cisára Ču Tiho

Napriek všetkým Ču Tiho vysoko konštruktívnym vládarským snahám prišla zrazu akoby priamo z Nebies (o ktorých priazeň sa tak veľmi usiloval) úplne záporná „odpoveď“: v noci 9. mája roku 1421 sa nad Zakázaným mestom prehnala strašná búrka a do strechy jedného z palácov udrel blesk. Oheň sa vzápätí rozšíril na celý cisársky areál a za obeť mu padli spolu s vyše 250-timi budovami tohto obrovského cisárskeho sídla aj všetky tri hlavné obradné paláce: Sieň Najvyššej Harmónie, Sieň Hlavnej Harmónie i Sieň Zachovania Harmónie.

Nuž a tým najväčším nešťastím sa v tú noc stala pre cisára aj skutočnosť, že mu počas tejto tragédie zomrela v šoku pri úteku z ohňa aj jeho najobľúbenejšia konkubína, ktorá mu od roku 1407 (po smrti jeho pôvodnej manželky, cisárovnej Sü Siou) bola najväčšou životnou oporou. V dôsledku všetkého toho Ču Ti upadol do takej hroznej letargie, že sa z nej potom až do svojej smrti nikdy viac nepozbieral. Čoskoro nato ešte i navzdory tomu, že bol celý život výborným jazdcom, utrpel veľmi ťažký úraz pádom z koňa (ktorého mu poslal ako dar práve jeho najúhlavnejší



Letecký pohľad na Ču Tiho posmrtný palác v údolí nekropoly dynastie Ming

nepriateľ, mongolský exilový cisár Timur) a súčasne ho opakovane postihli aj dve mozgové mŕtvice.

A tak o tri roky po tomto hroznom požiari (pravdepodobne i vďaka tomu, že mu jeho lekári podávali ako liek „elixír“, ktorý obsahoval ortuť a arzenik) v roku 1424 naposledy vydýchol, aby sa jeho duch ako prvý konečne odobral do veľkolepého posmrtného sídla dynastie Ming, ktoré od roku 1409 začali na jeho rozkaz stavať tí najlepší vtedajší čínski stavitelia a technici v údolí neďaleko Pekingu, na úpätí Západných hôr, podľa tých najpremyslenejších zásad teórie *feng-šuej*. Aj hrobka Čchangling, ktorú si tam dal postaviť pre seba a pre svoju jedinou manželku, cisárovnu Sü, bola patrične majestátna a svojou polohou v celej tejto mingskej cisárskej nekropole je zároveň dodnes centrálna. Na posledný odpočinok ho po Duchovnej ceste do nekropoly Mingovcov odprevádzal z Pekingu sprievod, ktorý tvorila vyše desaťtisícová armáda vojakov a vysokých úradníkov, a do hrobky spolu s ním pochovali aj šestnásť mladých konkubín a služobníč, aby mu tam „po smrti robili spoločnosť a ďalej sa starali oňho i o jeho cisársku manželku“. Aj keď podzemné priestory hrobky, v základnom rade hrobiek v Údolí trinástich hrobiek tej najväčšej



Horná, hlavná ceremoniálna sála Ču Tiho posmrtného paláca (stĺpy sú z tisícročných santalových stromov)

a najhonosnejšej, sú dodnes z vyššie uvedených dôvodov neotvorené, vďaka čomu duch cisára Ču Ti si tam i naďalej môže viesť, obklopený množstvom svojich prekrásnych konkubín, luxusný a ničím nerušený posmrtný život, jej horné (nadzemné) priestory sú verejnosti sprístupnené. Návštevníci si v nich môžu prezrieť, najmä v jej hlavnom Pavilóne Obradov, v spleti mohutného stĺporadia, nielen zbierky klenotov a slávnostných rób mingského cisárstva, ale aj bronzovú sochu cisára Ču Tiho (Jungleho), pohodlne usadeného na cisárskom tróne.

### Vláda štvrtého mingského cisára

7. septembra roku 1424 nastúpil na trón Ču Tiho prvorodený syn Ču Kaočch' 朱高熾 (1378 – 1425), stelesňujúci éru Chungsi 洪熙 (1424 – 1425), čiže éru *Nesmierneho Jasu a Žiarivosti*, avšak za tejto jeho veľmi krátkojej (len ročnej) vlády celý ten veľkolepý rozkvet éry Jungle (zosobňovanej cisárom Ču Tim) definitívne skončil. Jej veľmi nešťastný hospodársky krach signalizovala už aj v posledných rokoch Ču Tiho vlády absolútne prázdna štátna pokladnica i nepokojmi zmietaná ríša, v ktorej obyvateľstvo, vyčerpané prehnanými daňami a nútenými prácami (potrebnými na vybudovanie všetkých tých veľkých cisárskych projektov), kosila zároveň strašná epidémia akejsi neznámej choroby. Za obeť jej padali obrovské davy ľudí najmä v stredných a južných častiach krajiny. Súčasne prepukli vo Vietname, v Annane (dnešná Barma) i na juhu Číny silné protimingské povstania, ktoré nakoniec zapríčinili definitívne odtrhnutie Vietnamu od Číny. Jeho odtrhnutím (a tým aj stratou

vietnamských strieborných baní) vznikla veľmi nebezpečná hrozba nielen politickej destabilizácie ríše, ale najmä vážny nedostatok peňažného obeživa, ktoré bolo v Ču Tiho ére Jungle (po zrušení papierových peňazí) opäť tvorené hlavne striebrom, ťaženým najmä vo vietnamských a juhočínskych baniach.

Preto hneď prvý (vysoko úsporný) edikt, ktorý nový cisár podpísal, signalizoval jeho úpornú snahu o okamžité ukončenie celého toho veľkolepého prebudovávania ríše z čias éry jeho otca, cisára Ču Tiho, ktorým sa krajina totálne finančne vyčerpala. Ideálom nového cisára sa preto stal návrat k politike uplatňovania zásad ich starého otca Ču Jüančanga (Chungwua) s jej tradičnou agrárnou štátnou doktrínou.

V snahe zastaviť obrovskú infláciu nový cisár okamžite prepustil z väzenia tak ministra financií, ako i všetkých ďalších vysokých štátnych úradníkov, ktorých tam jeho otec vo svojej chorobnej bezmocnosti uvrhol. Ba zabrzdil aj prípravy na ďalšie nákladné pokračovanie námorných výprav admirála Čeng Chea, ktorý sa len rok pred smrťou jeho otca, cisára Ču Tiho, vrátil z prvej výpravy do západných morí (síce s obrovskými poznatkami i s množstvom v Číne dovtedy úplne neznámych vecí), avšak vo veľmi zuboženom stave, už iba s dvomi loďami z celej tej pôvodne veľkej flotily. Nový cisár dal zároveň v dokoch zastaviť aj výstavbu akýchkoľvek iných lodí. Tento (síce už 47-ročný) nový vládca, od detstva v paláci rozmaznávaný luxusom i množstvom obklopujúceho ho služobníctva, ktorý na vlastnej koži už nepoznal útrapy vojenských výprav (keďže sa narodil desať rokov po nástupe dynastie Ming k moci), bol úplným opakom svojho otca. Vôbec netúžil po boji (pre svoju veľkú tučnosť nevedel už vyliezť ani na koňa!), ba ani po nijakom vladárskom novátorskom zveľaďovaní krajiny. Chcel iba v ničím neohrozovanom pohodlí pokojne žiť a spravovať ríšu čo najjednoduchším možným spôsobom, v duchu dávnej čínskej tradície harmónie človeka s obklopujúcou ho prírodou, v jej stále rovnako sa opakujúcich kolobehoch „od jari do jesení“. Svoju štátnickú víziu nechcel vidieť v ničom inom, než „v odstraňovaní chudoby ľudu, čo má byť pre vládu rovnako naliehavé ako záchrana pred požiarom či pred povodňami“. Sám sa pritom snažil čo najmenej zasahovať do tradičného spôsobu života na poľnohospodársky odjakživa sebestačnom čínskom vidieku a v pokojnom blahobyte, v kruhu svojich manželiek a konkubín, sa chcel venovať hlavne rozjímaniu a čo najdokonalejšiemu sebazvedelávaniu, zásadne sa pritom vyvarúvajúci akýchkoľvek veľkolepých plánov, ktorými jeho otec priviedol ríšu na pokraj finančnej katastrofy. Jediné, o čo sa tento Ču Tiho najstarší syn snažil, bolo čo najväčšie zmiernenie daňového zaťaženia ľudu a oslobodenie ho spod nadmerného množstva nútených prác. On sám však každodenné spravovanie ríše plne ponechal len na pleciach všadeprítomnej siete štátnych úradníkov.

Na svoju dôverčivosť a dobrácku snahu o bezkonfliktnosť však už ani nie o rok po nástupe na trón tragicky doplatil, keď za dosť nevyjasnených okolností náhle zomrel. (K jeho smrti jedom došlo údajne naozaj iba nešťastnou náhodou!) Do údolia hrobiek mingských cisárov tak už hneď v nasledujúci rok po Ču Tiho okázalo pompéznom pohrebe vniesol mingskou Duchovnou cestou ďalší (tento raz omnoho



skromnejší) pohrebný sprievod telo tohto cisára do už omnoho menšej a aj vonkajším vzhľadom omnoho skromnejšej hrobky Siangling. Nachádza sa v bezprostrednom susedstve nadmerne rozľahlého a aj vonkajším vzhľadom patrične pompézneho posmrtného paláca jeho otca a, podobne ako podzemná časť hrobky cisára Ču Tiho, ani táto hrobka dodnes nebola otvorená. Nuž aspoň po smrti si tento vrcholne dobrácky mingský cisár môže pokojne užívať svoj nikomu neublížujúci sen a hrdiť sa patrične tomu zodpovedajúcim posmrtným titulom Žen cung 仁宗, čiže *Vysoko ľudský Predok*.

### **Nástup piateho mingského cisára éry Všade sa prejavujúcej Mravnosti**

Po náhlej smrti cisára Ču Kaočch'a bol ako piaty cisár dynastie Ming (vo veku 28 rokov svojho života) intronizovaný za vládcu Číny jeho najstarší syn Ču Čantí 朱瞻基 (1398 – 1435). Tento cisár potom necelých desať rokov zosobňoval na cisárskom tróne éru Süante 宣德 (1426 – 1435), čiže éru *Všade sa prejavujúcej Mravnosti*.

Hospodársky silne zuboženou ríšou, žiaľ, práve v tých časoch začali otriasať obrovské povstania nielen na jej hraničných územiach vo Vietname a v Annáne, ale aj vo vnútrozemí. Mladší syn cisára Ču Tiho (Jungleho), vojvodca Ču Kaosü, sa už počas vlády svojho brata Ču Kaočch'a snažil právo na trón uzurpovať pre seba, považujúc sa svojimi schopnosťami za omnoho povolanejšieho na post cisára. Bol vynikajúci bojovník a skvelý vojvodca, dokonale ovládal jazdu na koni i boj s protivníkom, a tak po náhlej bratovej smrti svoju snahu získať trón začal presadzovať ešte odhodlanejšie. Tým viac, keď sa ukázalo, že jeho synovec, nový cisár Ču Čantí (Süante) nie je schopný pokračovať vo veľkolepých plánoch ich veľkého cisárskeho vzoru, cisára Ču Tiho (Jungleho), ale naopak ešte omnoho radikálnejšie znehynil ríšu v jej starej agrárnej podobe a za svoju hlavnú štátnu doktrínu prijal víziu selankovito pokojného tradičného poľnohospodárskeho usporiadania ríše, tak ako to uzákonil *Mingským zákonníkom* ich starý otec, cisár-zakladateľ Ču Jüančang (Chungwu). Obyvateľstvo tým opäť uvrhol pod svojvôľu miestnych statkárov a okresných úradníkov. (Zároveň akoby v krvi týchto Ču Tiho potomkov prúdil boj medzi ich čínskymi a mongolskými génmi: na jednej strane sen o tradičnom živote tisíročia v Číne usadených roľníkov, ktorí v absolútnej stagnácii majú žiť stále rovnaký vidiecky kolobeh „od jari do jesene“, a na druhej strane mongolsko-nomádska túžba po podmaňovaní si stále ďalších území, uzurpovaných obrovskou armádou, a po vláde nad čo najväčším nielen svojím, ale i cudzím územím.)

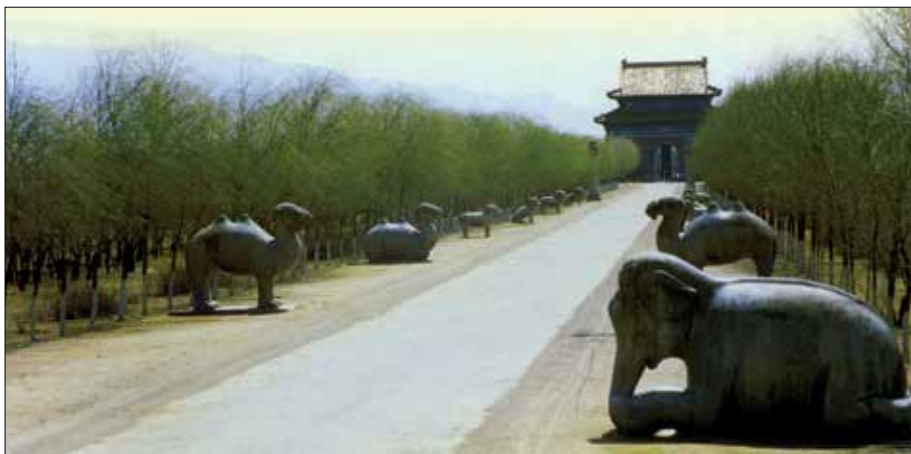
Za takýchto podmienok sa snaha nového cisára Ču Čantího i jeho vízia, snažiaca sa o dokonale cnostné utíšenie roľníckych povstaní hlavne úľavami na vymáhaní štátom predpísaných dávok i nútených prác, a teda záujem iba o obnovenie poľnohospodárskej stability v ríši v jej tradičných roľníckych štruktúrach, nemohla zjednotiť s víziou jeho búriaceho sa a na boj odhodlaného strýka (ktorý naopak potreboval na financovanie svojich vojenských plánov poddaných čo najviac vyžmýkať).

Pre posilnenie svojej autority nový cisár urobil ešte ďalšiu neodpušiteľnú chybu: pre mladých eunuchov zriadil školu, v ktorej sa mali zdokonaľovať vo vzdelaní, čo im potom umožnilo využiť svoje vedomosti na uzurpovanie ešte väčšej moci na cisárskom dvore, napr. keďže sa mu ešte ako korunnému princovi nepodarilo s manželkou splodiť svojho nástupcu, jedna jeho obľúbená konkubína využila pomoc patrične intrigánskych eunuchov a získajúc ich pre svoj plán, podviedla cisára s iným mužom, vyhlásiac potom toto dieťa za jeho právoplatného potomka. (Iróniou osudu sa práve vďaka tomu stal korunným princom konečne následník už s rýdzo čínskymi a nie mongolskými génmi.) Zmanipulovaný cisár sa však nikdy nedostal spod vplyvu svojich eunuchov, ktorí, žiaľ, vôbec nechápali nové výzvy tej doby. Ignorovali fakt, že sa moreplavbami admirála Čcheng Chea definitívne začal v Číne novovek.

To, že sa ľudia dozvedeli o dovedty neznámych svetoch i o možnostiach získavania odtiaľ nových, nevidaných vecí, začalo provokovať mnohé vrstvy obyvateľstva k úplne novým možnostiam. A aj predstava, že luxus má byť iba na odlíšenie vrstvy vysokých štátnych úradníkov a cisára od ostatných mas, začala byť už neudržateľná. A tak i napriek prísny štátny postihom v Číne začal enormne vzrastať zahraničný obchod tajným dovozom pašovaného (a teda neprečleného) tovaru z cudziny. Dopyt po ňom vzrastal nielen u novej obchodnícko-podnikateľskej džentry, usádzajúcej sa v mestách, ale aj u rýchlo bohatnúcich statkárov, zhromažďujúcich vo svojom vlastníctve rozsiahle množstvá pôdy a odmietajúcich už vďaka svojmu bohatstvu žiť a obliekať sa podľa tradičných čínskych pravidiel Obradov, ktoré im zakazovali prekročiť hranice predpísaného spoločenského zaradenia. V čínskej spoločnosti začali vznikať nové emancipované vrstvy, ktoré už túžili po úplne inom životnom štýle a spoločenskom ovzduší, a preto už odmietali podriaďovať sa predstávam a normám minulého čínskeho životného štýlu.

### **Opatrenia piateho cisára**

Aj cisár Ču Čantí (Süante) si to asi plne uvedomoval, keď sa v roku 1429 postťažoval svojmu ministrovi Obradov: „*Mnoho našich poddaných, a to už nielen úradníkov, ale aj jednoduchých ľudí, pre ktorých sú v našom zákonníku pevne určené pravidlá, čo môžu a čo nemôžu, už nielen oblečením, ale aj svojím správaním tieto pravidlá ignorujú, čím sa dopúšťajú neodpušiteľných priestupkov voči Obradom i voči svojmu jedine možnému a dovolenému spoločenskému postaveniu!*“ A aby tomu zabránil, uvalil na všetko to prísnu prohibíciu. Zároveň jedným zo svojich prvých cisárskych ediktov zastavil všetky zámorské plavby (i tým, že dal zlikvidovať všetky Čeng Cheove námorné mapy a lodné denníky) a zakázal aj akýkoľvek obchod so zámorím i cestovanie do cudziny. Každý, kto by sa venoval zahraničnému obchodu, bol považovaný za piráta a ako taký skončil na popraviske. Dokonca pod hrozbou podobných vysokých trestov sa Číňania v tej dobe nesmeli učiť ani cudzie jazyky. Súčasne všetko, čo flotila admirála Čcheng Chea v cudzine objavila, svojím ediktom



Tzv. Duchovná cesta, ktorou do údolia prichádzali pohrebné sprievody. Lemovaná je sochami exotických zvierat a mocných hodnostárov, ako prejavov najväčšieho luxusu.

vyhlásil za zbytočné a aby si to ľudia nemali za čo kúpiť, dal uzavrieť juhočínske strieborné bane, aby tým v krajine rapidne kleslo množstvo peňazí. (Zavedením tohto zákazu sa však naopak ešte viac rozmohlo masové pašovanie tovaru z cudziny.) Čína tým však zostala úplne paralyzovaná nielen v politike či v ekonomike, ale i vo využívaní akéhokoľvek nového ľudského tvorivého potenciálu. Obchodníci navonok nemali nijakú politickú moc, vojaci a finančníci boli v oficiálnych štátnych štruktúrach úplne zdecimovaní len na nevyhnutné minimum a výnos z obchodu s cudzinou sa v štátnej pokladnici scvrkol iba na jedno percento z celkového štátneho príjmu. Túto katastrofálnu situáciu umocnil ešte aj obrovský hladomor, ktorý po predchádzajúcich rokoch jednak hrozných záplav, ako i sucha a náletov kobyliiek ničiacich úrodu, postihol Čínu v roku 1434.

V tejto bezvýhodiskovej situácii cisár zostal úplne bezmocný nielen voči odtrhnutiu sa Ammánu (Barmy) od Číny, ale i voči samovládcovskej uzurpácii rozsiahlych území strednej i severozápadnej Číny, ktoré jeho strýko, vojvodca Ču Kaosü postupne obsadil. Cisár bol však zároveň bezmocný aj voči intrigám a mocenskému boju na svojom vlastnom cisárskom dvore. Keďže s cisárovnou Sun sa mu stále nepodarilo splodiť nijakého potomka, konkubína-favoritka začala pomocou niekoľkých vplyvných eunuchov všetkými možnými spôsobmi bojovať o nástupnícke právo na trón svojho „podvrhnutého“ syna. Dvorní lekári súčasne túto situáciu zavřili tým, že čoraz chorľavejšieho cisára „liečili“ hlavne vtedy módnym arsenikom a ortuťou. A tak sa v roku 1435 do údolia hrobiek mingských cisárov odobral už tretí pohrebný sprievod, aby v pomerne dosť honosnej hrobke Ťingling, pripravenej tam pre tohto cisára a jeho manželku, bol umožnený cisárskej dvojici konečne bezstarostný posmrtný život v blahobyte a luxuse, pričom Ču Čanti získal posmrtný titul Sün cung

宣宗, čiže *Všeobecne vysoko uznávaný Predok*. (Jeho hrobka, nachádzajúca sa po pravej strane tej najhonosnejšej hrobky v celom údolí, Ču Tiho hrobky Čchingling, taktiež nebola z vyššie uvedených dôvodov dodnes otvorená.)

### Začiatok éry Skutočného Zjednotenia

Ako šiesty cisár dynastie Ming nastúpil v roku 1435 na trón ešte len osem až deväťročný údajný cisár syn Ču Čchičen 朱祁鎮 (1427 – 1464), zosobňujúci najprv éru Čengtchung 正統 (1435 – 1449), čiže éru *Skutočného zjednotenia*, a neskôr, po návrate zo zajatia a znovuuchopenia moci, éru Tchienšun 天順 (1457 – 1464), čiže éru *Poslušného podriadenia sa vôli Nebies*.

### Použitá literatúra

- BROOK, Timothy. *Čtvero ročných dob dynastie Ming*. Praha: Vyšehrad, 2002, 362 s.  
 MENZIES, Gavin. *1421: Rok, kdy Čína objevila svět*. Praha: Mladá Fronta, 2004, 452 s.  
 GILES, Herbert Allen. *A Chinese Biographical Dictionary*. Taipei: Ch'eng-wen Publishing Co., 1968.  
 Kol. *Ming š'san ling* (Ming shisan ling). Peking: Zhongguo minzu sheying yi shu chubanshi, 2002, 96 s.  
 Kol. *Ming š'san ling šouťing tchu* (Ming shisan ling shoujing tu). Peking: China Youth Press, 2007 (skladačka mapy).  
 ČARNOGURSKÁ, Marina. Súkromné zápisky a fotografický materiál z dvoch autor-kiných ciest do Údolia mingských hrobiek (autorkin súkromný archív, materiál z roku 2011).

## PREDKOVIA A PRÍBUZNÍ MICHALA MILOSLAVA BAKULÍNIHO

Ján Žilák

Pri príležitosti 120. výročia úmrtia významného slovenského národovca Michala Miloslava Bakulíniho (1819 – 1892) sme sa rozhodli spracovať a sprístupniť širokej čitateľskej verejnosti jeho rodokmeň. Popri Štefanovi Markovi Daxnerovi a Jankovi Franciscim, rodokmene ktorých sú už spracované,<sup>1</sup> mu nepopierateľne prináleží tretia pozícia medzi významnými predstaviteľmi meruôsmeho a merudeviateho roku 19. storočia, známymi aj pod označením „Traja sokoli“.

### Korene

Korene rodu siahajú do Gemerskej stolice, do dnešnej obce Rochovce v okrese Rožňava. Prvým konkrétne doloženým predkom rodu je Juraj Palička. Ten je totiž uvádzaný ako otec v životopise svojho syna Tomáša Bakulíniho (*Baculini*, *Baculiny*, *Bakulinyi*).<sup>2</sup> Je na škodu vecí, že ochtinská evanjelická matrika, kam Rochovce ako fília Ochtinej patrili, sa zachovala len od roku 1721. Vzhľadom na to osudy najstaršieho predka bližšie nepoznáme. Počas genealogického výskumu sme natrafili na údaj, že 8. februára 1730 zomrel 67-ročný Juraj Palička (*Palička Gyurík*) z Rochoviec. Či išlo o otca nášho Tomáša, zostáva otázne. Iná alternatíva sa však neponúka.<sup>3</sup>

Ochtinský farár Ladislav Bartolomeides v záznamoch o učiteľoch v Rochovciach v evanjelickej cirkevnej matrike Ochtinej medzi iným uvádza, že Rochovce až do roku 1741 nemali vlastných učiteľov. Pri (ochtinskom) učiteľovi Tomášovi Bakulínim, ináč zvanom Palička, ale konštatuje, že bezpochyby pochádzal z Rochoviec.<sup>4</sup>

Župný daňový súpis v roku 1695 eviduje v Rochovciach poddaného Mateja Paličku.<sup>5</sup> Priezvisko Bakulíni sa v súpise nenachádza. Zrejme vzniklo polatinčením priezviska Palička (palička – lat. *baculum*), nositelia ktorého sa v Rochovciach vyskytujú už v rokoch 1602 (*Palyska*) a 1609 (*Paliczka*).<sup>6</sup> V roku 1715 osoba s týmto priezviskom (Palička) žila aj v Štítniku.

### Tomáš (1692 – 1757)

Prvá stopa o Tomášovi Bakulínim, narodenom okolo roku 1692, sa zachovala v súpise gemerských učiteľov (rektorov), v ktorom sa konštatuje, že 3. októbra 1710



Michal Miloslav Bakulíni (1819 – 1892). Bronzová busta od akad. sochára Andreja Melicherčika odhalená v roku 2006 v Rimavskej Sobote.

bol povolaný za evanjelického učiteľa do Šivetíc. Tu však pobudol krátko. Už v roku 1711 pôsobí v Ochtinej, kde asi osem rokov aj býval. V roku 1720 sa stal učiteľom v Rozložnej, kde vyučoval až do roku 1735. Ďalšou životnou stanicou sa mu stala neďaleká obec Gočaltovo, odkiaľ po troch rokoch pôsobenia 8. decembra 1738 prijal pozvanie z rodnej obce a tak sa nakoniec stal „verným a poctivým učiteľom a vychovávateľom“ miestnej mládeže. Zomrel v Rochovciach 25. marca 1757 vo veku 65 rokov.<sup>7</sup>

Tomáš Bakulíni bol dvakrát ženatý. Prvou jeho manželkou bola Žofia Grendová, s ktorou mal syna Tomáša, narodeného v roku 1713 v Ochtinej. Druhým dieťaťom bola dcéra Zuzana, narodená okolo roku 1714. Ako 19-ročná sa vydala za Ondreja Fábriho, inak nazývaného Zetko, z Vyšnej Slanej, s ktorým žila 29 rokov. Mali spolu šesť detí: dvoch chlapcov a štyri dcéry. Zuzana Fábriová zomrela ako vdova 21. marca 1771, 57-ročná.<sup>8</sup>

<sup>1</sup> ŠIŠMIŠ, Milan – ŽILÁK, Ján. *Pôvod a príbuzenské vzťahy Daxnerovcov*. In: Genealogicko-heraldický hlas, 1994, roč. 4, č. 1, s. 12 – 23, ŽILÁK, Ján. *Ján Francisci-Rimavský – genealógia rodu*. Martin: SGHS pri Matici slovenskej, 2000, 43 s.

<sup>2</sup> Evanjelický farský úrad Revúca, archív, Album vulgo Protocollum Rectorum Gömöriensium ab Anno 1741. Sign. K 40, zápis s poradovým č. 19.

<sup>3</sup> Štátny archív Košice (ďalej ŠAK), fond Zbierka cirkevných matrík (ďalej ZCM), Ochtiná, matrika zomrelých, s. 19.

<sup>4</sup> ŠAK, ZCM, Ochtiná, matrika zomrelých, s. 29.

<sup>5</sup> Štátny archív Banská Bystrica (ďalej ŠABB), fond Gemerská župa (GŽ), Dikálne súpisy, sign. C-8.

<sup>6</sup> ILA, Bálint. *Gömör megye*, III. Budapest: MTA, Akadémiai Kiadó, 1946, s. 311.

<sup>7</sup> Ref. 2.

<sup>8</sup> ŠAK, ZCM, Vyšná Slaná, matrika zomrelých, s. 227.

Žofia Grendová, prvá manželka Tomáša Bakulíniho, zomrela 11. augusta 1738 údajne ako 67-ročná, čo bolo s najväčšou pravdepodobnosťou uvedené chybné, pretože pri takom vysokom veku by sa musela narodiť v roku 1671 a pri pôrodoch detí by bola príliš stará.<sup>9</sup>

Druhýkrát sa učiteľ Tomáš Bakulíni oženil 31. júla 1740 s vdovou Žofiou; žiaľ, záznam o ich sobáši nám nič bližšie neprezrádza.<sup>10</sup> Z tohto manželstva sa nenarodili žiadni potomkovia. Druhá manželka Tomáša Bakulíniho zomrela 27. februára 1759 vo veku 70 rokov.<sup>11</sup>

## Tomáš II. (1713 – 1798)

Pokračovateľom rodovej línie Bakulíniovcov bol jediný syn Tomáš. Na podnet štítnického farára Jakuba Tubela sa stal učiteľom v Kocelovciach – od 20. októbra 1737.<sup>12</sup> Do manželského stavu vstúpil v Štítniku 25. januára 1739.<sup>13</sup> V čase sobáša bol učiteľom v Kocelovciach. Jeho vyvolenou sa stala štítnická rodáčka Ráchel Čisarová (*Csiszár*), dcéra Ondreja a Anny Čisaróvcov, narodená 21. novembra 1718.<sup>14</sup>

Z ich manželstva sa podarilo zaevidovať tri deti. Dátumy ich krstu sa nedajú zistiť, pretože evanjelická matrika z Koceloviec sa zachovala len od roku 1785. Prvým doloženým dieťaťom bol syn Samuel, narodený okolo roku 1742. Pri dvojčikách Danielovi a Ráchel Ladislav Bartolomeides uvádza ako dátum ich krstu 8. marec 1751.<sup>15</sup> Súpis fár v hornom dištrikte Gemerskej župy z roku 1761 eviduje Tomáša Bakulíniho ako 48-ročného učiteľa, organistu a kantora v Kocelovciach, ktorý vedie dobrý a mravný život.<sup>16</sup> O synovi Danielovi sa nám nepodarilo zistiť počas bádania nič. Dcéra Ráchel sa vydala 10. októbra 1767 v Kobeliarove za Jakuba Sartorisa, rodáka z Ladzian v Hontianskej stolici, učiteľa v Kobeliarove a neskôr v Brezne, kde pôsobil ako kantor 23 rokov.<sup>17</sup> Tomáš Bakulíni zomrel 1. augusta 1798 vo veku 80 rokov pri dcére Ráchel v Brezne. Zať Jakub Sartoris zomrel v Brezne 30. januára 1808 ako 71-ročný. Manželia Sartorisovci mali syna Jána, ktorý bol po otcovi 14 rokov učiteľom v Brezne. Ženatý bol s breznianskou rodáčkou Máriou Bankovou, ktorá zomrela 15. februára 1825 vo veku 49 rokov a 8 mesiacov. Krátko nato ju do večnosti nasledoval aj manžel Ján; umrel v Brezne po 14-tich rokoch učiteľovania – 19. apríla 1825 vo veku 54 rokov.<sup>18</sup> Kde umrela Ráchel Sartorisová, rodená Bakulíniová, sa nepodarilo nájsť; v Brezne sa tak nestalo.

<sup>9</sup> ŠAK, ZCM, Ochtiná, matrika zomrelých, s. 30.

<sup>10</sup> ŠAK, ZCM, Ochtiná, matrika sobášených, s. 28.

<sup>11</sup> ŠAK, ZCM, Ochtiná, matrika zomrelých, s. 67.

<sup>12</sup> Ref. 2, zápis č. 20.

<sup>13</sup> ŠAK, ZCM, Štítnik, ev. a. v. matrika sobášených, s. 94.

<sup>14</sup> ŠAK, ZCM, Štítnik, ev. a. v. matrika sobášených, s. 94, narodených, s. 47.

<sup>15</sup> BARTOLOMAEIDES, Ladislaus. *Memorabilia provinciae Csetnek*. Neosolii 1799, s. 322.

<sup>16</sup> Rímskokatolícka cirkev, biskupstvo Rožňava, archív, Protokol Conscriptio parochiarum, Gömör, Districtus Superioris, Anno 1761, s. 277.

<sup>17</sup> ŠAK, ZCM, Kobeliarovo, matrika sobášených, s. 25.

<sup>18</sup> ŠABB, ZCM, Brezno, ev. a. v. matrika zomrelých, s. 85, 169, 170.

## Samuel (1742 – 1818)

Syn Samuel sa stal podľa vzoru otca tiež učiteľom. Oženil sa v Jelšave ako brezniansky rektor 3. novembra 1771 s Máriou Prekopovou (*Priekopa*) dcérou Pavla Prekopu a Judity Kunschovej.<sup>19</sup> Po sobáši sa stal cirkevným učiteľom v Rimavskom Brezove. Tu sa im postupne narodili deti: Samuel 4. decembra 1772, Michal 29. septembra 1775, Mária 12. januára 1778 (zomrela v detskom veku 18. augusta 1783) a Daniel 8. mája 1784. Krstnými rodičmi detí bol Michal Bosý, farár z Rimavskej Bane, s manželkou Zuzanou Kollárovou, zeman Matej Malatinský, čižmár František Otto a miestny farár Štefan Valentíni.<sup>20</sup>

Dňa 30. augusta 1784 prešiel Samuel Bakulíni ako učiteľ do Uhorského v Novohradskom senioráte. Jeho prvorodený syn Samuel študoval na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici, kde 12. novembra 1791 vo veku 18 rokov náhle zomrel. Pochovali ho na hornom evanjelickom cintoríne v Banskej Štiavnici.<sup>21</sup> Ďalší smútok postihol rodinu 13. apríla 1796, kedy v Uhorskom umiera matka Samuela Bakulíniho, zemianka Ráchel Bakulíniová, vo veku 77 a pol roka. Funkciu učiteľa a kantora zastával Samuel Bakulíni v uhorštianskej cirkvi do roku 1804. Po penzionovaní zostal žiť v obci, kde 16. januára 1818 vo veku 75 rokov a 5 mesiacov zomrel.<sup>22</sup>

## Michal (1775 – 1844)

Druhý syn Samuela Bakulíniho Michal ukončil svoje štúdiá v Kežmarku. Dňa 15. februára 1799 sa stal cirkevným učiteľom a organistom v Turičkach (okres Lučenec).<sup>23</sup> Do manželského stavu vstúpil v Kalinove 16. februára 1801 so zemiankou Máriou Brezániovou, dcérou už nebohého učiteľa a notára Juraja Brezániho z Veľkej Vsi a matky Márie Kuzmániovej, ktorá zomrela v Turičkach 18. februára 1803 ako 53-ročná.<sup>24</sup> Mladá nevesta bola rodáčka z Malej Čalomije, kde sa narodila okolo roku 1782. Manželom Bakulíniovcom sa v Turičkach narodili dve dcéry: Mária 13. februára 1802 a Estera 5. marca 1803, ktorá tu aj v detskom veku 7. februára 1805 zomrela.<sup>25</sup>

15. mája 1805 odchádza Michal Bakulíni za učiteľa do pondelskej cirkvi. Tu sa podľa všetkého narodil prvý syn Karol, ktorého krst v rokoch 1805 – 1806 však nie je matrične podchytený ani v Turičkach, ani v Uhorskom. Jeho narodenie však spadá do uvedeného obdobia, pretože zomrel v Pondelku 10. januára ako 10-ročný.<sup>26</sup> V novom bydlisku sa 1. septembra 1807 narodila aj ďalšia dcéra Amália, po

<sup>19</sup> ŠAK, ZCM, Jelšava, r. kat. matrika sobášených, s. 191.

<sup>20</sup> ŠABB, ZCM, Rimavské Brezovo, matrika narodených, s. 27, 29, 31, 37, zomrelých, s. 19.

<sup>21</sup> ŠABB, ZCM, Banská Štiavnica, ev. a. v. matrika zomrelých, s. 101.

<sup>22</sup> ŠABB, ZCM, Uhorské, matrika zomrelých, s. 180.

<sup>23</sup> ŠABB, ZCM, Turičky, matrika narodených, sobášených a zomrelých, 1750 – 1851, zoznam učiteľov od roku 1687, s. 527.

<sup>24</sup> ŠABB, ZCM, Turičky, matrika sobášených, s. 255. Juraj Brezáni zomrel vo Veľkej Vsi 31. decembra 1799 ako 50-ročný. ZCM, Kalinovo, matrika zomrelých, s. 244.

<sup>25</sup> ŠABB, ZCM, Turičky, matrika narodených, s. 144, 148.

<sup>26</sup> ŠABB, ZCM, Pondelok, matrika zomrelých, s. 245.

nej syn Michal 21. mája 1809 (ten sa však nedožil dospelosti, zomrel v Pondelku 19. októbra 1817) a 25. júna 1811 dcéra Rozália Kristína. Po nej nasledovala ďalšia dcéra, ktorá pri krste 13. apríla 1813 dostala meno Karolína (zomrela ako dieťa 11. apríla 1816). Druhý syn Samuel sa narodil 10. mája 1815, ale ako 6-ročný 12. júna 1821 tiež zomrel. Po tomto synovi sa 24. decembra 1816 Bakulíniovcom narodila ešte dcéra Juliana a posledným prírastkom do rodiny 16. júla 1819 bol syn, ktorého pokrstili po otcovi – Michal – za prítomnosti krstných rodičov Pavla Gajdáča a Márie Guzmániovej.<sup>27</sup>

Pri synovi Michalovi dožila po odchode z Uhorského svoju starobu aj Mária Bakulíniová, rod. Prekopová, ktorá zomrela 15. mája 1834 vo veku 77 rokov a 5 mesiacov v Pondelku.<sup>28</sup> Učiteľ Michal Bakulíni pôsobil v pondelskej cirkvi 39 rokov, zomrel na porážku v Pondelku 9. júla 1844.<sup>29</sup> Po jeho smrti sa vdova Mária Bakulíniová presťahovala k synovi Michalovi do Kokavy nad Rimavicou, ktorý tu od 28. februára 1842 do roku 1848 pôsobil ako cirkevný učiteľ (po Jozefovi Poučekovi). Zomrela 6. marca 1847 v Kokave vo veku 65 rokov.<sup>30</sup>

Vytúžený syn – Michal Miloslav (1819 – 1892) – sa mal stať pokračovateľom rodovej línie. Hoci osud to zariadil inak, stal sa najslávnejším členom rodu z hľadiska slovenskej histórie. Pretože jeho životné osudy sú všeobecne známe, spomenieme len heslovite najzákladnejšie životopisné údaje. Základné vzdelanie nadobudol u otca, v rokoch 1830 – 1835 študoval na gymnáziu v Ožďanoch, v rokoch 1835 – 1841 na evanjelickom lýceu v Levoči. V rokoch 1841 – 1842 bol vychovávateľom u P. Mariášiho v Brzotíne a krátko nato učiteľom v Muránskej Dlhej Lúke. V roku 1842 obdržal vokátor na post učiteľa v Kokave nad Rimavicou. V roku 1843, keď mu matka dohovárala, aby sa oženil, povedal „*maminka, ja sa nemôžem ženiť, bo ja budem a musím za svoj národ bojovať a ak by padnúť, čože by robila žena a snád', ak by aj deti boli.*“<sup>31</sup> Ako kokavský učiteľ sa stal v revolučných rokoch 1848-49 veliteľom (slovenskej) národnej gardy. Spolu so Štefanom Markom Daxnerom a Jánom Francisci-Rimavským bol zatknutý a 5. novembra 1848 odsúdený štatariálnym súdom v Plešivci na trest smrti. Sedriálny súd im rosudok zmenil na dva roky väznenia. Z peštianskej väznice ich vyslobodilo rakúske vojsko. Od roku 1850 pracoval ako slúžnovský aktuár, adjunkt a slúžny v Štítniku, Szántó, Spišskej Novej Vsi, Muránskej Dlhej Lúke, Revúcej a v Kameňanoch, kde 18. januára 1892 aj zomrel.<sup>32</sup>

Po tomto životopisnom náčrte vráťme sa aspoň v krátkosti k jeho súrodencom, k tým, ktorí sa dožili dospelého veku. Najstaršia sestra Mária sa vydala 30. mája 1820 v Pondelku za Adama Bodického, evanjelického farára z Koceloviec, syna niek-

dajšieho klenovského farára Adama Bodického a Márie Benkárovej. Ich manželstvo však trvalo len krátku dobu, pretože Mária Bodická už 26. augusta 1824 zomrela (pri rodičoch v Pondelku).<sup>33</sup> O sestre Amálii sa podarilo zistiť len to, že bola vydatá za Samuela Švantnera, lesníka Rimavskej koalície (banskej spoločnosti so sídlom v Rimavskom Brezove) a neskôr okresného notára v Hostišovciach. Zomrela 24. januára 1876 ako vdova v Ostranoch v dome s popisným číslom 8.<sup>34</sup> Tretia sestra Rozália Kristína sa vydala v Pondelku 25. novembra 1833 za strojnika (*mechanicus*) Rimavskej koalície Vavrinca Kaysera, syna Samuela Kaysera a Žofie Palzmanovej.<sup>35</sup> Štvrtá sestra Juliana zomrela ako slobodná v Rimavskom Brezove nečakane 15. februára 1848 vo veku 31 rokov.<sup>36</sup>

### Daniel (1784 – 1855)

V ďalšej časti nášho rozprávania budeme venovať pozornosť mladšiemu synovi Samuela Bakulíniho a Márie Prekopovej Danielovi, ktorý tiež pokračoval v učiteľských stopách svojích predkov. Prvú zmienku o ňom ako učiteľovi sme našli v hrachovskej evanjelickej matrike v roku 1806, kde sa spomína ako učiteľ Daniel *Bakuliny sive Fokosini* (fokoš – slávnostná vychádzková palica so sekerkou).<sup>37</sup>

Životnou súputníčkou sa mu stala Mária Kováčová, zemianka, jediná dcéra dobročského učiteľa Jána Kováča, s ktorou sa zosobášil ako uhorštiansky učiteľ 3. mája 1808 v starobyľom kostole v Dobroči (okres Lučenec).<sup>38</sup> V uhorštianskej škole sa im postupne narodili tieto deti: Ludovít Jozef 15. marca 1809, Karol Jozef 23. marca 1812 (zomrel ako dojča 8. júna 1812), Emília 20. decembra 1813 (zomrela 28. apríla 1815) a Daniel, narodený 17. mája 1816. Kedy odišiel Daniel Bakulíni za učiteľa do neďalekého Hrachova v Malohonte, nevieme. V Hrachove 5. marca 1819 pribudla do rodiny dcéra Mária Ludovika.<sup>39</sup>

Dcéra Mária Ludovika v bežnom živote používala len meno Ludovika; vydala sa v Kokave 5. decembra 1838 za vdovca Ondreja Kováča, ktorý bol išpánom – správcom majetku u grófa Cebriániho v Poliankach, neďaleko Kokavy. V roku 1856 žili Kováčovci ešte v Poliankach; vtedy sa im totiž narodil syn Jozef, ktorému bol krstným otcom náš národovec Michal Bakulíni, cisársko-kraľovský slúžny, so Zuzanou Laurenciovou. Ludovika Kováčová, rod. Bakulíniová sa neskôr presťahovala do Zeleného k dcére Berte Bémerovej, kde aj zomrela 2. apríla 1871 vo veku 53 rokov;

<sup>33</sup> ŠABB, ZCM, Pondelok, matrika sobášených, s. 161.

<sup>34</sup> ŠABB, ZCM, Drienčany, matrika zomrelých, s. 89.

<sup>35</sup> ŠABB, ZCM, Pondelok, matrika sobášených, s. 195; sobáš je zapísaný aj v Rimavskom Brezove pod dátumom 29. november 1833: ZCM, Rimavské Brezovo, matrika sobášených, s. 22.

<sup>36</sup> ŠABB, ZCM, Rimavské Brezovo, matrika zomrelých, s. 48.

<sup>37</sup> ŠABB, ZCM, Hrachovo, ev. a. v. matrika narodených, s. 189.

<sup>38</sup> ŠABB, ZCM, Dobroč, matrika sobášených, s. 6; zápis o sobáši je aj v matrike Uhorského: ZCM, Uhorské, matrika sobášených, s. 459.

<sup>39</sup> ŠABB, ZCM, Hrachovo, ev. a. v. matrika narodených, s. 178, otec dieťaťa je zapísaný opäť ako D. *Bakulíni sive Fokosinyi*.



Podpis a pečať Daniela Bakulíniho (1784 – 1855), učiteľa v Uhorskom.

ako jej rodičia, už nebohí, sú chybne uvedení Michal Bakulíni a Emília Kováčová.<sup>40</sup>

V Hrachove Daniel pôsobil do 21. marca 1821, neskôr sa už spomína nový učiteľ Štefan Švehla.<sup>41</sup> Po odchode z Hrachova sa vrátil do Uhorského (jeho prevoz stál cirkevnú pokladnicu 2 zlaté, 16 grajciarov). Tu vo veku 76 rokov zomrela 10. marca 1834 aj jeho svokra Zuzana Kováčová, dcéra zemana Juraja Messerschmidta a Zuzany Miadokovej.<sup>42</sup> V roku 1838 ho po predchádzajúcich nezhodách a „pre nemravný spôsob života“ zosadili a prepustili zo školy.<sup>43</sup> V zázname cirkevnej zápisnice sa okrem iného spomína, že pre nehody s farárom Jánom Ladislavom Bartolomeidom ho cirkevníci v roku 1838 vyhnali z obce.

Ďalšiu stopu po ňom sme zachytili v Brezničke v roku 1844, kde vystupuje ako svedok pri katolíckom sobáši Ondreja Paseku.<sup>44</sup> V roku 1848 sa spomína ako evanjelický učiteľ v Brezničke.<sup>45</sup> V roku 1853 na jeho mieste učiteľa však už bol Samuel Záturecký.

Po penzionovaní sa Daniel Bakulíni usadil v Kokave v dome s popisným číslom 20, kde 23. novembra 1855 aj zomrel. Úmrtný zápis hovorí, že sa dožil 76 rokov a že sa narodil v Polanke, čo – ako vieme – výskum nepotvrdil.<sup>46</sup> Kde zomrela jeho manželka, sa nepodarilo zistiť.

<sup>40</sup> ŠABB, ZCM, Poltár, matrika zomrelých, s. 162.

<sup>41</sup> ŠABB, ZCM, Hrachovo, ev. a. v. matrika, zoznam farárov a učiteľov na s. 187.

<sup>42</sup> Ev. a. v. farský úrad Uhorské, archív, pokladničný denník z roku 1821, nepaginované. ŠABB, ZCM, Uhorské, matrika zomrelých, s. 215.

<sup>43</sup> OKOLICSÁNYI, József. *A Nógrádi Ágostai Hitvallású Evang. Egyházmegye monográfiája*. Budapest: METEM, 2009, s. 144 – 145.

<sup>44</sup> ŠABB, ZCM, Breznička, matrika sobášených, s. 239.

<sup>45</sup> *Az ágostai hitv. evang. Bányakerületi szuperintendencia névtára*. Pest 1848, s. 31.

<sup>46</sup> ŠABB, ZCM, Kokava nad Rimavicou, duplikáty ev. a. v. matrík, nepaginované.

## Ludovít (1809 – ?)

V ďalšej časti nášho rozprávania sa budeme venovať najstaršiemu synovi Daniela Bakulíniho Ludovítovi, narodenému v roku 1809. Po skončení základnej školy v Uhorskom pokračoval v roku 1826 na lýceu v Levoči.<sup>47</sup> Stal sa horárom a zamestnal sa v Rimavskej koalícii, železiarskej spoločnosti so sídlom v Rimavskom Brezove.

23. februára 1841 sa v Kokave nad Rimavicou oženil s 21-ročnou Amáliou Estero Medveckou, dcérou maliara Šimona Medveckého a Terézie Vicianovej.<sup>48</sup> V čase sobáša býval v Rimavici. Manželstvo sa nezačalo šťastne. Dňa 8. septembra 1841 sa im v Kokave narodilo mŕtve dieťa. Druhé dieťa, Paulína Emília, narodená 27. marca 1843 v Klenovci, im tiež zomrelo v dojčenskom veku – 14. novembra 1844 v Kokave. Syn Ludovít sa narodil vo Vlkove (dnes miestna časť Kokavy) 12. apríla 1845. Ďalší syn Ján Dionýz sa narodil tiež vo Vlkove 4. decembra 1847; otec v čase jeho narodenia už robil drevárskeho majstra. Ani toto dieťa sa nedožilo dospelosti, zomrelo v Kokave 16. septembra 1848. Po ňom prišiel vo Vlkove na svet Dionýz Gejza 19. februára 1850. Neskôr sa Bakulíniovci presťahovali do Samoterče pri Málinci, kde sa im 24. marca 1854 narodil syn Žigmund; krstnými rodičmi mu boli učiteľ Ladislav Rusnák a Zuzana Reguliová, manželka miestneho farára.<sup>49</sup> Dňa 5. mája 1854 zomrel 5-ročný syn Dionýz. Viac detí pokrstených v málinskej matrike sme nenašli.

Čo viedlo Bakulíniovcov k tomu, že sa presťahovali do Šimonoviec v okrese Rimavská Sobota, sme nezistili. Tu sa im 27. januára 1861 narodil a v tamojšom kalvínskom kostole bol pokrstený syn Gejza. Krstnými rodičmi boli Andrej Tomes a Mária Žingorová.<sup>50</sup> Viac detí sa im tu nenarodilo.

Matka detí Amália Bakulíniová, rod. Medvecká zomrela 18. novembra 1861 na suchoty v dome s popisným číslom 35 v Selciach pri Poltári, vo veku 47 rokov.<sup>51</sup> Kde skončil svoju životnú púť jej manžel Ludovít, nevieme.

## Daniel (1816 – ?)

Po zaznamenaní osudov najstaršieho syna, učiteľa Daniela Bakulíniho, prikrôčme k najmladšiemu synovi Danielovi, narodenému v roku 1816. Ten, rovnako ako jeho brat, pracoval v službách Rimamuránskej železiarskej spoločnosti. Oženil sa 18. februára 1846 v Rimavskom Brezove (ako horár, syn Daniela, v tom čase učiteľa v Brezničke) s 18-ročnou Matildou Venichovou z Rimavského Brezova. Rodičmi mladej nevesty boli Karol Venich, správca, a Emília Bosá z Békešskej Čaby.<sup>52</sup>

Ako prvorodená do rodiny 20. decembra 1846 v Rimavskom Brezove pribudla dcéra Berta Beáta. Po nej sa 18. mája 1849 narodil syn Ján Daniel. Potom Daniela

<sup>47</sup> HUČKO, Ján. *Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodenskej inteligencie*. Bratislava: Veda, 1974, s. 306, autor mylne považoval Ludovíta Bakulíniho za brata Michala, štúrovského revolucionára.

<sup>48</sup> ŠABB, ZCM, Kokava nad Rimavicou, duplikáty ev. a. v. matrík, nepaginované.

<sup>49</sup> ŠABB, ZCM, Málincec, matrika narodených, s. 39.

<sup>50</sup> ŠABB, ZCM, Šimonovce, ev. ref. matrika narodených, s. 9 – 10.

<sup>51</sup> ŠABB, ZCM, Pondelok, matrika zomrelých, s. 67.

<sup>52</sup> ŠABB, ZCM, Rimavské Brezovo, matrika sobášených, s. 38.

Bakulíniho služobne preložili za správcu hôr do neďalekých Seliec. Tu, v dome s popisným číslom 35, uzreli svetlo sveta ďalší dvaja synovia: Vojtech (Béla) 2. novembra 1852 (ako dojča zomrel na prechladnutie 29. októbra 1853) a 3. apríla 1855 Karol Koloman.<sup>53</sup> Je zaujímavé, že v spomínanom dome (s popisným číslom 35, pravdepodobne v horárni) zomrela v roku 1862 aj Amália Bakulíniová, švagriná Daniela Bakulíniho. V ďalšej časti sa zameriame na osudy spomínaných detí.

Najstaršia Berta sa 29. mája 1876 vydala v Klenovci (ako dcéra ešte žijúcich rodičov) za 27-ročného Pavla Veselského, syna Samuela Veselského a Zuzany Scheerovej, učiteľa v Pitvaroši (v Čanádskej župe, dnes v Maďarsku). Svedkami pri sobáši boli Adalbert Venich a Eugen Kubíni (*Kubínyi*).<sup>54</sup> Po svadbe mladomanželka žili v Pitvaroši, kde sa Pavol Veselský, rodák z Banskej Bystrice (narodil sa 5. marca 1849) stal významným pedagógom a bojovníkom za národné práva Slovákov na Dolnej zemi.<sup>55</sup> Berta Veselská, rod. Bakulíniová zomrela v Pitvaroši 14. decembra 1925.<sup>56</sup>

O synovi Jánovi sa nám podarilo zistiť, že bol študentom gymnázia v Rimavskej Sobote. Neskôr sme stopu o ňom zachytili v Lome nad Rimavicou. Dňa 15. januára 1920 župan Gemersko-malohontskej stolice nariadil daňovému úradu v Rimavskej Sobote vyplatiť Jánovi Bakulínimu ako dočasnému notárskemu pomocníkovi diéty vo výške 465 korún na ťarchu notárskeho úradu v Lome.<sup>57</sup>

Je skutočným šťastím, že sa zachovala aj prepúšťacia lekárska správa Jána Bakulíniho zo župnej nemocnice v Rimavskej Sobote. Na jej základe sa dozvedáme také skutočnosti, ktoré by sa inak hľadali veľmi ťažko. V správe sa píše, že 20. januára 1920 bol prepustený Ján Bakulíni, notár, evanjelik, 70-ročný Slováč a vdovec, narodený v Rimavskom Brezove, bytom v Lome nad Rimavicou. V ďalšej časti správy sú v podstate najdôležitejšie údaje potrebné pre genealogický výskum. Dozvedáme sa totiž, že menovaný bol vdovcom po Františke Demetrovičovej, s ktorou sa zosobášil v Pančeve (v Srbsku, dnes vo Vojvodine) v roku 1874.<sup>58</sup>

Kde skončila životná cesta Jána Bakulíniho, sa nepodarilo zistiť ani v Lome nad Rimavicou, ani v Kokave a Brezne, kde ako príslušník evanjelickej cirkvi mohol byť pochovaný. Jeho úmrtie sme hľadali aj v štátnych matrikách v Rimavskej Sobote a Lučenci, avšak bezúspešne. Pri pátraní po Jánovi Bakulínim v Srbsku sme zistili, že sa oženil 7. januára 1874 v rímsko-katolíckom kostole ako 23-ročný strážmajster tunajšej vojenskej (žandárskej) posádky. Jeho otec Daniel v čase sobáša ešte žil, pôsobil vo funkcii inšpektora lesov. Matka bola tiež ešte medzi živými. Nevesta Františka, 21-ročná rímska katolíčka, pochádzala z Vršaca (dnes tiež vo Vojvodine)

<sup>53</sup> ŠABB, ZCM, Rimavské Brezovo, matrika narodených, s. 68, 73. Tiež Pondelok, matrika narodených, s. 45, 51.

<sup>54</sup> ŠABB, ZCM, Klenovec, matrika sobášených, s. 37.

<sup>55</sup> JANČOVIC, Ján. Pedagóg Pavol Veselský písal o Pitvaroši a Nadlaku učebnice. In: *Kultúra*, 22. 1. 2009, s. 4.

<sup>56</sup> *Slovenský národ*, 1925, roč. 1, č. 194, s. 4.

<sup>57</sup> ŠABB, pobočka Banská Bystrica, fond Notársky úrad Lom nad Rimavicou, Administratívne spisy, škatuľa 38, č. 111/1920.

<sup>58</sup> Tamže, č. 205/1920.

a bola dcérou Demetra Demetroviča a Rozálie Nagyovej. V čase sobáša mladomanželia bývali v Pančeve.<sup>59</sup> Po sobáši sa presťahovali do Budapešti, kde sa im v miestnej časti Krisztinaváros 16. novembra 1874 narodil syn Edmund Eugen Ján.<sup>60</sup> Okrem neho mali ešte dcéru Matildu Bertu a syna Karola. Aké boli osudy jeho detí a manželky, sa nepodarilo bližšie zistiť. V roku 1920 Ján Bakulíni v prepúšťacej správe z nemocnice prehlásil, že nemá žiadne deti, čo znamená, že nik z jeho potomkov už nežil.

Najmladší syn Karol Koloman používal len druhé krstné meno – v maďarskej forme – Kálman. Jedinú správu o ňom sme zachytili v roku 1900, kedy pracoval ako účtovník banskej správy v Rudabányi (dnes v Maďarsku, v Boršodsko-abovsko-zemplínskej župe, pri hraniciach so Slovenskom).<sup>61</sup> Či bol ženatý a zostalo po ňom nejaké potomstvo, nevieme, ani to, kde a kedy umrel. Nezistili sme ani ďalšie životné osudy rodičov spomínaných detí.

### Ludovít (1845 – 1884)

Rodová niť po Ludovítovi Bakulínim sa ďalej tiahne cez jeho najstaršieho syna rovnakého mena. Aj on sa stal horárom Rimavskej koalície. Oženil sa v Pondelku 26. januára 1868 s 18-ročnou Dorotou Likerovou, dcérou Pavla Likera-Gorása a Doroty Gorásovej, obyvateľov zo Seliec. Tu treba poznamenať, že ešte pred sobášom sa im, resp. Dorote Likerovej, slobodnej slúžke, 28. júla 1867 narodil nemanželský syn Ludovít Bakulíni, ktorý však 9. septembra 1867 zomrel.<sup>62</sup> Druhý syn Ján sa narodil 16. apríla 1869 v Selciach a po ňom prišiel na svet 26. februára 1871 Ladislav Ľudovít.<sup>63</sup> Neskôr bol Ľudovít Bakulíni preložený za horára do Čierneho Potoka pred Ráztočným, 4,5 km od Klenovca, kde bolo sídlo lesnej správy Rimamuránskej železiarskej spoločnosti, a tam aj s rodinou býval. Jeho životná púť netrvala dlho. Zomrel na tuberkulózu pľúc, vtedy nazývanú suchoty, suchotiny (*aszkór*), v Čiernom Potoku 7. novembra 1884. Pochovali ho 9. novembra v Klenovci.<sup>64</sup> Kde sa odsťahovala vdova Dorota Bakulíniová so svojimi dvoma synmi a aké boli ich životné osudy, sa nepodarilo zistiť.

### Gejza (1861 – ?)

Na záver sa vráťme k sledovaniu osudov ďalších potomkov po Ľudovítovi Bakulínim a Anne Medveckej. Druhý syn Žigmund (1854) pravdepodobne zostal slobodný. Zomrel 30. decembra 1910 v Kokave nad Rimavicou ako sluha (*mindenes szolga*) na tuberkulózu.<sup>65</sup> Najmladší syn Gejza, profesiou horár, sa 7. februára 1886 v evanjelickej cirkvi v Kokave oženil so 17-ročnou Hermínou Bémerovou, rímskou katolíčkou

<sup>59</sup> Rímsko-katolícky úrad Pančevo, matrika sobášených, s. 168.

<sup>60</sup> <https://www.familysearch.org/search/records/index>, s. 4 – 5.

<sup>61</sup> *Magyar Bányá-Kalauz*, 5 évf. Budapest 1900, s. 38.

<sup>62</sup> ŠABB, ZCM, Pondelok, matrika narodených, s. 75, zomrelých, s. 76.

<sup>63</sup> ŠABB, ZCM, Pondelok, matrika narodených, s. 81.

<sup>64</sup> ŠABB, ZCM, Klenovec, matrika zomrelých, s. 11.

<sup>65</sup> Obecny úrad Kokava nad Rimavicou, štátna matrika Kokava, zv. 4, por. č. 113, s. 84.

kou, dcérou Pavla Bémera (Bömera, Böhmera) a Márie Goldsitterovej (Goldscheiderovej, Kolčiterovej) z Kokavy. Svedkami na sobáši boli Ján Beracko a Ján Molitoris.<sup>66</sup> Nevesta bola rodáčkou zo Zlatna, narodila sa 15. augusta 1869 v rodine sklára Pavla *Böhmera*, evanjelika, a Márie *Goldscheiderovej*, rímskej katolíčky.<sup>67</sup> Postupne sa im narodili nasledujúce deti.

Gizela, narodená v Zlatne 4. júna 1887, bola pokrstená 7. júna v Českom Brezove (evanjelici zo Zlatna od založenia sklárne v roku 1833 patrili do farnosti v Českom Brezove). Jej krstnými rodičmi boli Žigmund Bakulíni a Cecília Mihalovičová, rod. *Bömerová*. Matka dieťaťa, rímska katolíčka, je zapísaná ako *Ilona Bömerová*.<sup>68</sup>

Druhá dcéra, Berta, sa narodila okolo roku 1890 v Hámri pri Málinci, čo sa dozvedáme len z údajov pri jej sobáši; nebola pokrstená ani v Málinci, ani v Rimavskej Bani, kde Bakulíniovci pokrstili tretiu dcéru Margitu, ktorá sa narodila 10. júna 1892 v Rimavici v dome s popisným číslom 40, kde otec dieťaťa pôsobil vtedy ako obuvník (šuster); matka je zapísaná ako *Hermína Bémerová*, rímska katolíčka.<sup>69</sup> Po troch dcérach prišiel na svet prvý syn a to v Málinskom Hámri 2. januára 1894; pokrstili ho Gejza. Otec bol už opäť horárom.<sup>70</sup>

Najstaršia z detí Gizela Bakulíniová, bývajúc v Hradištských Vrchoch, sa 27. augusta 1905 v Uhorskom vydala za 27-ročného Michala Kráľika z Málnca. Tento sobášny zápis jednoznačne svedčí, že rodina Gejzu Bakulíniho bývala už v niektorých z horární v Hradištských Vrchoch. Matka nevesty je uvedená ako *Ilona* (Helena) *Böhmerová*.<sup>71</sup>

Margita sa vydala 5. decembra 1912 v Uhorskom za 20-ročného Juraja Starove (Mézeša) z Málnca, rodičia zaťa boli už nebohí.

Tretí svadobný akt sa konal 5. mája 1913 tiež v Uhorskom; vtedy sa vydávala 23-ročná Berta Bakulíniová. Berta pred sobášom 3. mája 1913 prestúpila na rímsko-katolícku vieru, pretože sa vydávala za 23-ročného katolíka Jána Fačka, syna Kataríny Fačkovej z Uhorského. Matka nevesty je zapísaná ako *Hermína* (miesto Heleny).<sup>72</sup>

Ako posledný z rodiny sa oženil 2. februára 1914 v Uhorskom Gejza Bakulíni. Jeho nevestou bola 17-ročná Juliana *Golčiterová*, dcéra Juraja Golčitera a Júlie Macenauerovej, katolíčka, rodáčka z Polianok, ktorá bývala v osade Petrová. Manželstvo však netrvalo dlho, lebo Gejza po vypuknutí prvej svetovej vojny narukoval a 28. januára 1915 padol v poľskej Haliči. Pochovaný je na cintoríne v Čenstochovej (Częstochowa, dnes v Poľsku).<sup>73</sup>

<sup>66</sup> ŠABB, ZCM, Kokava, ev. a. v. matrika sobášených, s. 119.

<sup>67</sup> ŠABB, ZCM, Kokava, r. kat. matrika narodených, s. 164 – 165.

<sup>68</sup> ŠABB, ZCM, České Brezovo, matrika narodených, s. 59.

<sup>69</sup> ŠABB, ZCM, Rimavská Baňa, matrika narodených, s. 27.

<sup>70</sup> ŠABB, ZCM, Málincec, matrika narodených, s. 113.

<sup>71</sup> ŠABB, ZCM, Uhorské, matrika sobášených, s. 117.

<sup>72</sup> ŠABB, ZCM, Uhorské, matrika sobášených, s. 126, 128, zápisy krstného mena a priezviska sú rôzne: *Hermína*, *Ilona*, *Helena*, *Bémer*, *Böhmer*, *Bömer*.

<sup>73</sup> Pozri [www.genealodzy.czestochowa.pl](http://www.genealodzy.czestochowa.pl).

Ďalšiu správu o Gejzovi Bakulíni sme zachytili v roku 1919; vtedy sa totiž stal členom novozaloženého Potravného družstva so sídlom v Uhorskom (17. augusta). V družstve zakúpil 10 podielov, najviac zo všetkých. V nasledujúcich rokoch však v členskom zozname chýba.<sup>74</sup> Podobne sa 14. marca 1920 stal členom novozaloženého Potravného družstva v Hradištských Vrchoch, v mieste trvalého bydliska. Kúpou 100 podielov sa stal rozhodujúcim členom družstva spolu so svojou dcérou Margitou, ktorá vlastnila 8 podielov. Zakladajúce valné zhromaždenie ho zvolilo na jeden rok do dozorného výboru družstva. Zároveň sa stal vedúcim družstevného obchodu, ktorý bol umiestnený v jeho dome.

Ako obchodník pôsobil len do 20. februára 1921, keď ho valné zhromaždenie družstva odvolalo z postu vedúceho obchodu. Príčina odvolania tkvela v tom, že so svojím tovarom kupčil a k členom družstva sa choval surovo. O dva dni na to aj s dcérou z družstva vystúpili.<sup>75</sup> Časť nemovitostí, ktoré vlastnil, prepísal 29. marca 1921 na dcéru Bertu a jej manžela, ďalšiu časť 17. augusta 1922 na dcéru Margitu Máriu Starove.<sup>76</sup> Aké boli ďalšie osudy Gejzu Bakulíniho a jeho manželky, sa nepodarilo zistiť.

Berta Fačková, rod. Bakulíniová neskôr žila v Českom Brezove, kde sa jej narodili traja synovia Ján (23. júla 1917), Július (13. januára 1921), Michal (12. februára 1925) a dcéra Berta (4. mája 1927). Tu jej zomrel aj manžel Ján Fačka (9. februára 1938).<sup>77</sup>

Dcéra Berta sa 8. februára 1947 vydala v Českom Brezove za železničiara Viktora Hana (nar. 5. feb. 1922), rodáka z Opatovej pri Lučenci.<sup>78</sup> Mladomanželia Hanovci počas bývali na železničnej stanici v Slanej Lehote, neskôr sa presťahovali do Dobšinej. Tam zomrela aj Berta Fačková, rod. Bakulíniová.

<sup>74</sup> ŠABB, fond Krajský súd Banská Bystrica, Firemný register (KS BB – FR), Potravné družstvo Uhorské, B IV. 448.

<sup>75</sup> ŠABB, KS BB – FR, Potravné družstvo v Hradištských Vrchoch v likvidácii, B IV. 461.

<sup>76</sup> Katastrálny úrad Banská Bystrica, správa katastra Poltár, PKV 164, 186, 209, katastrálne územie Hradište. Margita Starove, rod. Bakulíniová, zomrela v Málinci 19. decembra 1952.

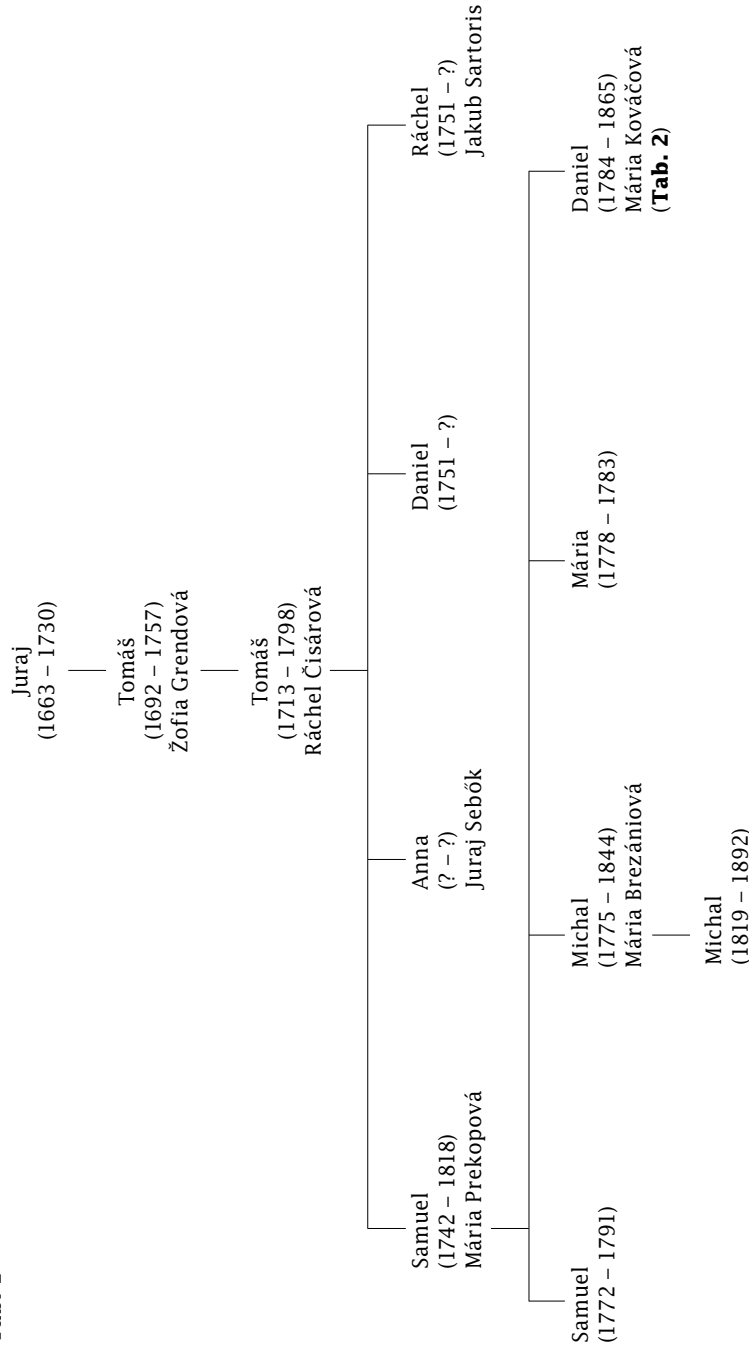
<sup>77</sup> ŠABB, ZCM, České Brezovo, matrika narodených, s. 99, 102, 106, Ev. a. v. farský úrad České Brezovo, matrika pokrstených, s. 2, matrika pochovaných, s. 13.

<sup>78</sup> Ev. a. v. farský úrad České Brezovo, matrika sobášených, s. 13.

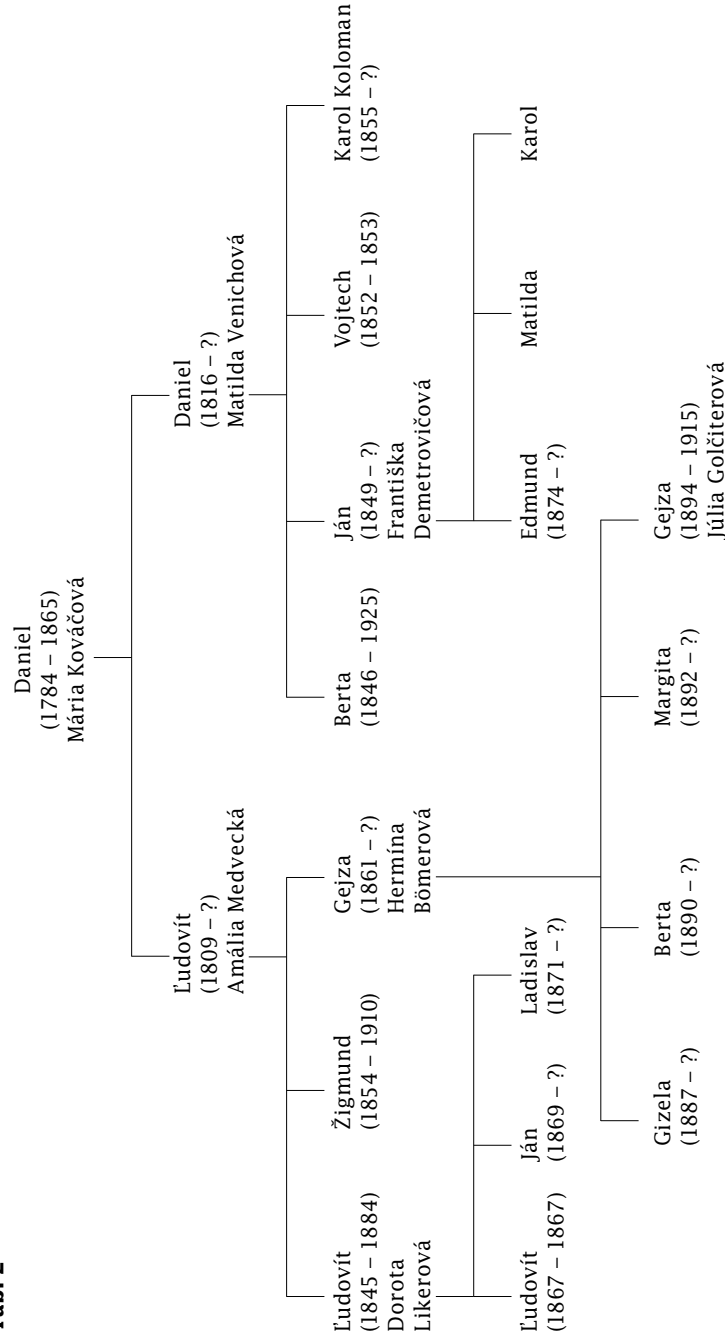


**Rodostrom rodu Bakulíniovcov**

**Tab. 1**



**Tab. 2**



## PEČATE NIŽŠIEHO DUCHOVENSTVA (FARÁROV) V 18. A 19. STOROČÍ AKO PRAMEŇ HERALDIKY A KREŠŤANSKEJ IKONOGRAFIE

Miroslav Glejtek<sup>1</sup>

Pri pohľade na cirkevné pečate vybaví sa nám celý rad otázok a tém, ktoré boli doposiaľ viac či menej prebádané a predstavené v odbornej literatúre. Z hľadiska záujmu a dôkladnosti spracovania v uhorskej historiografii doterajší autori venovali pozornosť prevažne stredovekým sfragistickým prameňom. V personálnej sfragistike spracovali predovšetkým pontifikálne (veľké) pečate najvýznamnejších cirkevných predstaviteľov – arcibiskupov a biskupov. Nepomerne menší priestor bol venovaný novovekým pečatiam. Viacerí maďarskí autori 2. polovice 19. a 1. polovice 20. storočia sa zaoberali takmer výlučne pečatami najvyšších cirkevných predstaviteľov, no len v súvislosti s ich využitím v genealógii a heraldike.<sup>2</sup> Práce, ktoré by mapovali ďalšie skupiny osobných pečatí – pečatí hierarchicky nižšie postavených cirkevných predstaviteľov ako boli dekáni, farári či kapláni, sú ešte zriedkavejšie. Na nasledujúcich stranách sa preto pokúsime v krátkosti predstaviť jednu z takýchto zabudnutých skupín cirkevných pečatí, pečate používané najväčšou skupinou novovekých katolíckych klerikov – bežnými farármi.

### Vývoj v staršom období

Ak sa aspoň nakrátko zastavíme pri staršom, stredovekom vývoji farárskych pečatí, v tomto období sme konfrontovaní s veľmi torzovito zachovaným materiálom. Z niekoľkých artefaktov, ktoré máme k dispozícii, vyplýva, že základným námetom stredovekých pečatí boli hagiografické výjavy, resp. prvky kresťanskej ikonografie. Príslušný klerik vo svojej špicato-oválnej, resp. zriedkavejšie okrúhlej pečati si najčastejšie nechal zobrazit' patrocínium kostola, v ktorom pôsobil.<sup>3</sup>

Skladba farárskych pečatí sa postupne začala meniť v 15. a najmä 16. storočí. Hoci priamo o pečatiach farárov nemáme dostatok údajov, medzi klerikmi na všetkých stupňoch cirkevnej hierarchie sa postupne začali ujímať pečate erbové.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Príspevok posúdili Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD. (Trnavská univerzita, Trnava) a PhDr. Ladislav Vrtel (Odbor archívov MV SR, Bratislava).

<sup>2</sup> Spomenúť možno aspoň práce: VÉGH, Gyula. Jegyzetek a magyarországi püspökök címereihez (Második, befejező közlemény). In: *Turul*, 1935, roč. 53, č. 3 – 4, s. 66 – 70. Ten istý: Egyházi méltóság jelvényei magyarországi főpapok címerei. In: *Turul*, 1936, roč. 54, č. 1 – 2, s. 30 – 32.

<sup>3</sup> Viacero príkladov pozri: GLEJTEK, Miroslav. Náčrt vývoja ikonografickej skladby pečatí nižších klerikov v Uhorsku. In: *Čriečky z dejín Slovenska. Zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenin doc. PhDr. Idy Zubáckej, CSc.* Nitra 2011, s. 50 – 56.

<sup>4</sup> Bližšie GLEJTEK, Miroslav. Vývoj erbov vyšších cirkevných hodnostárov na Slovensku do konca stredoveku. In: DRAHOŠOVÁ, Šarlota et al. *Kontinuita a diskontinuita genealógie a heraldiky*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, s. 55 – 68.

S nástupom novoveku išlo až na výnimky výlučne o erbové pečate.<sup>5</sup>

Zo začiatku 17. storočia máme o farárskych pečatiach tiež len torzovité poznatky. Zlom však nastal koncom 17. a najmä v 18. storočí, kedy aj v tomto prostredí došlo k ich masívnemu rozšíreniu. Farárska pečať sa stala štandardnou súčasťou farskej písomnej agendy. Môžeme sa s ňou stretnúť na niekoľkých typoch dokumentov.

### Pramene

Prvú skupinu predstavujú písomnosti súvisiace so správou farnosti vo vzťahu k dekanátu, resp. biskupskej kúrii. Tu môžeme spomenúť napríklad odpisy matričných hlásení, ktoré boli zasielané na príslušné biskupské úrady a obsahujú pečate farností aj farárov.<sup>6</sup> Druhú veľkú skupinu predstavuje korešpondencia s predstaviteľmi a úradmi svetskej moci na úrovni obce, mesta, župy, ale i najrôznejšie účty, kvitancie, testamenty atď. Asi najväčšiu skupinu však tvoria písomnosti, ktoré vznikli v rámci pastoračnej činnosti. Ide predovšetkým o potvrdenia o sviatostiach, najmä krstoch, birmovkách a sobášoch, vystavované z najrozličnejších dôvodov vo farskej kancelárii.

Hoci farársku pečať je potrebné chápať ako integrálnu súčasť dokumentu, pre túto chvíľu zabudneme na jej význam z diplomatického hľadiska a budeme sa venovať predovšetkým heraldickým a ikonografickým otázkam. Vzhľadom na absenciu predprac k sledovanej problematike, nie je na tomto mieste možné formulovať vyčerpávajúce závery. Snahou predloženého príspevku je však na základe doposiaľ preskúmaných materiálov predstaviť aspoň základné typy farárskych pečatí, s ktorými sme sa stretli v sledovanom období a ktoré ilustrujú pestrosť a využiteľnosť týchto novovekých sfragistických prameňov.

### Typy farárskych pečatí

Pečate farárov v novoveku možno podľa ikonografickej skladby pečatného poľa rozdeliť do troch základných skupín: na pečate heraldické, neheraldické (s hagiografickými scénami, náboženskými symbolmi) a pečate kombinovaného typu (obsahujú hagiografickú aj heraldickú zložku). Najväčšiu skupinu tvoria heraldické pečate – pečate vyplnené erbom. Z formálneho hľadiska ich možno rozdeliť na: pečate tvorené úplným šľachtickým erbom (obsahujú štít, prikrývadlá, prilbu, korunku, klenot), pečate tvorené zjednodušenou podobou erbu (obsahujú len štít, resp. časťjšie kartušu s korunkou), pečate tvorené štítom (kartušou), doplnené o hodnostný

<sup>5</sup> Takúto výnimku predstavujú predovšetkým pečate kapitulných (generálnych) vikárov. Bližšie GLEJTEK, Miroslav. Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze. In: NEMEŠ, Jaroslav – KOŽIAK, Rastislav et al. *Svätý Vojtech – svätec, doba a kult*. Bratislava 2011, s. 154 – 158.

<sup>6</sup> Na význam tohto prameňa pre sfragistiku upozornil ĎURČO, Marek. Patrocíniá kostolov v Nitrianskej diecéze do konca 18. storočia ako prejav miestnej účty. In: *Ružomberský historický zborník II*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2008, s. 97 – 98.

klobúk, a erbové znamenia v pečatnom poli bez štítu. Samotné erbové figúry môžu mať profánny alebo náboženský charakter.

### Heraldické pečate so svetskými motívmi

Veľkú skupinu tvoria pečate obsahujúce úplné šľachtické erby, ktoré sú však oproti typickému rodovému erbú určitým spôsobom modifikované. Takýmto prípadom je pečať farára *Andreja Banóa* (obr. 1).<sup>7</sup> Jeho erb je tvorený päťhranným štítom, v ktorom sa nachádza otvorená turnajová prilba a na nej položená koruna, z ktorej vyrastá postava, pravdepodobne žena so žezlom v ruke. Po stranách sa jej dotýkajú dva levy. Na štíte sa nachádza prilba a koruna, z ktorej vyrastá postava rovnaká ako v štíte. Z prilby po stranách splývajú prikrývadlá. Odlišný typ rodového erbú publikoval J. Siebmacher. V jeho variante postava v štíte nevyrastá z koruny na prilbe, ale stojí na pažiti a nad jej hlavou držia korunu levy.<sup>8</sup>

Mierne modifikovaný erb oproti rodovému používal vo svojej pečati aj *František Sádecký* (obr. 2). V oválnom štíte zobrazuje korunu, na ktorej je položené rameno držiace šablú. Klenotom sú figúry zo štítu. Oproti rodovému erbú už však v jeho pečati na šabli nie je nastoknutá hlava Turka.<sup>9</sup> Táto zmena bola zrejme spôsobená klerickým statusom majiteľa, v prípade ktorého takýto výjav nebol vhodný.<sup>10</sup>

Pravdepodobne rovnaké pohnútky viedli aj k úpravám rodového erbú dekana a farára *Antona Horvátha*.<sup>11</sup> V štíte jeho erbú je umiestnený doprava smerujúci gryf so šablou v ruke. Na rozdiel od rodového erbú gryf nemá pod šablou odťatú hlavu Turka.<sup>12</sup> Na mieste klenotu sa nachádza gryf zo štítu. V oboch prípadoch je štít doplnený o všetky súčasti šľachtického erbú.

Aj predstaviteľ známeho šľachtického rodu, farár a dekan *Ján Domanický*, mierne modifikoval svoj rodový erb (obr. 3).<sup>13</sup> Jeho základ tvorí oválny štít, v ktorom je umiestnený pelikán krmiaci mláďatá. V rodovom erbe sa na mieste klenotu nachádza pár orlích krídel a medzi nimi slnko.<sup>14</sup> Majiteľ nami spomínanej pečate však zdublikoval kresťanský symbol zo štítu aj v klenote.

<sup>7</sup> Pečať z polovice 18. storočia je uložená v Rímskokatolíckom arcibiskupskom archíve v Trnave (ďalej AAT), fond Acta Veteris Archivi (ďalej AVA), krabica (ďalej kr.) 30.

<sup>8</sup> SIEBMACHER, Johann – CSERGHEÓ, Géza. *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern des St. Stephans Krone*. Nürnberg 1885 – 1892 (CD verzia, Arcanum Adatbázis), heslo Bánó I. v. Lucska u. Kükemezó.

<sup>9</sup> Rodový erb publikuje SIEBMACHER – CSERGHEÓ, ref. 8, heslo Szádeczky v. Szádeczcs.

<sup>10</sup> K naturalizmu v uhorskej heraldike NOVÁK, Jozef. Pôvod naturalizmu v uhorskej heraldickej tvorbe. In: *Sborník příspěvků IV. setkání genealogů a heraldiků*. Ostrava 14. – 15. 10. 1989. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků při DK Vítkovic, 1992, s. 91 – 93.

<sup>11</sup> Pečať z r. 1762 je uložená v Štátnom archíve v Levoči (ďalej ŠAL), fond Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej SASK), kr. 210.

<sup>12</sup> Rodový erb publikuje SIEBMACHER – CSERGHEÓ, ref. 8, heslo Horváth, II. Stansith v. Grádecz. Inú modifikáciu erbú, kde lev drží odťatú hlavu Turka v pravici, uvádza PONGRÁCZ, Denis et al. *Šľachta Bratislavskej stolice*. Bratislava: Agentúra LUIGI, 2004, s. 175.

<sup>13</sup> Pečať z r. 1807 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 248.

<sup>14</sup> Rodový erb publikuje SIEBMACHER – CSERGHEÓ, ref. 8, heslo: Domaniczky.

### Heraldické pečate s náboženskými motívmi a iniciálami

Druhú veľkú skupinu farárskych pečatí predstavujú pečate, v ktorých sa nachádza úplný erb, nie však s profánnymi, ale náboženskými motívmi, často v kombinácii s iniciálami majiteľovho mena. Hovoriť o takomto erbe ako o šľachtickom je však často problematické. V mnohých prípadoch sa vzhľadom na nejasnosť genealogických súvislostí nepodarilo dokázať šľachtický pôvod majiteľov. Je preto veľmi pravdepodobné, že v skutočnosti išlo len o napodobeniny šľachtických erbú.

Ako erbové znamenia kňazi v takýchto prípadoch použili im najbližšie symboly, symboly kresťanské. V nami skúmanom materiáli z 18. storočia sa najčastejšie vyskytoval obraz pelikána krmiaceho svoje mláďatá. Ten predstavuje jeden z najobľúbenejších symbolov Ježiša Krista. Zatiaľ čo pelikán podľa legendy krmil svojou krvou mláďatá, Kristus krmí vlastnou krvou veriacich.<sup>15</sup> V mnohých farárskych pečatiach je pelikán zároveň (logicky) spájaný aj so symbolmi eucharistie. Nezriedka sa v nich stretávame práve s erbami v štíte s pelikánom a v klenote s kalichom s eucharistiou, klami či monštranciou. Príkladom je erbová pečať *Michala Chmelu*.<sup>16</sup> V erbe *Jána Fabera* sa tiež v oválnom štíte nachádza pelikán krmiaci mláďatá, doplnený v klenote o ďalší typický kresťanský symbol, kotvu.<sup>17</sup> Po formálnej stránke opäť obsahuje všetky prvky šľachtického erbú.

Svojráznu skupinu predstavujú erbové pečate, kde majiteľ vložil do štítu ozdobné iniciály vlastného mena. Z heraldického hľadiska je potrebné chápať aj takéto erby ako hovoriace, hoci už nie s použitím klasických heraldických figúr, ale priamo písmen poukazujúcich na meno majiteľa.

<sup>15</sup> RULÍŠEK, Hynek. *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly*. B. m.: Karmášek, 2006, b. s., heslo: pelikán. Podrobne k symbolike pelikána GOŁDYN, Piotr. Pelikán ako symbol Krista v erboch poľských a slovenských miest. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 2004, roč. 14, č. 1, s. 5 – 9.

<sup>16</sup> Pečať z r. 1756 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

<sup>17</sup> Pečať je uložená v AAT, AVA, kr. 31. Kotva je jedným z najstarších kresťanských symbolov. Vyjadruje najmä Ježišov kríž, ale i stálosť a vernosť vo viere. Je tiež atribútom viacerých svätcov. Pozri RULÍŠEK, ref. 15, heslo: kotva.



1. Pečať Andreja Banóa



2. Pečať Františka Sádeckého



3. Pečať Jána Domanického



4. Pečať Petra Dávida



5. Pečať Mikuláša Modera



6. Pečať Adama Končeka

Typickou ukázkou je erb archidiakona a farára *Petra Dávida* (obr. 4).<sup>18</sup> V oválnom štíte tohto erbu sa nachádzajú prepletené ozdobné iniciály jeho mena: P – D. Na mieste klenotu v strede je umiestnený kalich a nad ním hostia, z ktorej do strán vystupuje svätožiara. Po stranách kalicha sú umiestnené vpravo tri klasy a vľavo vinič. V tomto prípade ide o jeden z pekných príkladov prepojenia symboliky (iniciál) majiteľa erbu s významnými kresťanskými motívmi eucharistie.

So znázornením eucharistie sa stretávame aj v erbe *Juraja Cimela*.<sup>19</sup> V tomto prípade je v oválnom erbovom štíte zobrazený kalich a nad ním hostia. Klenotom je holubica držiaca v zobáku veniec. Iný symbol eucharistie zobrazil vo svojom erbe *Juraj Samely*.<sup>20</sup> Ide o doprava otočeného vtáka, držiaceho v zobáku strapec hrozna, a napravo tri klasy. Motív dopĺňa na mieste klenotu pelikán krmiaci svoje mláďatá.

K pomerne častým symbolom v pečatiach (erboch) farárov možno zaradiť aj knihu, symbolizujúcu Bibliu, resp. v širšom pohľade aj vzdelanie. Vidno ju napríklad v pečati *Mikuláša Modera* (obr. 5).<sup>21</sup> V štíte je otvorená kniha, doplnená o klenot v podobe jednoduchého latinského kríža. V prípade *Jozefa Fábriho* knihu v štíte dopĺňajú dva skrížené kľúče, symbol Rímskej cirkvi a sv. Petra.<sup>22</sup> Klenotom je rameno držiace v ruke predmet pripomínajúci brko na písanie.

V niektorých prípadoch sa stretávame aj s pomerne svojráznymi kombináciami rôznych symbolov. Napríklad v erbe (na pečati) *Adama Končeka* sa nachádza kotva, ktorej pozdĺžne rameno vytvára zároveň kríž s korpusom Krista (obr. 6). Pri dolnom konci kríža je umiestnené srdce. Štít dopĺňa klenot v podobe pelikána krmiaceho mláďatá.<sup>23</sup>

Popri pelikánovi možno za ďalší populárny a hojne rozšírený symbol považovať tri ruže na stopkách. Tie

našli uplatnenie v erboch a pečatiach mnohých klerikov sledovaného obdobia. Presne určiť symboliku týchto prvkov je však problematické. Možno vychádzať z toho, že ruža je symbolom Panny Márie (*Rosa Mystica*), resp. tri ruže symbolom Najsvätejšej Trojice. Ich význam ako vyslovene kresťanského symbolu však nemožno preceňovať. Na základe množstva zachovaných prameňov vieme, že v sledovanom období boli tri ruže (ako erbové figúry) veľmi obľúbené aj v šľachtickej a meštianskej heraldike a mohlo teda ísť tiež o populárny symbol vychádzajúci viac z dobovej módy ako kresťanskej symboliky.<sup>24</sup> Príkladom využitia tohto symbolu je erb, ktorý používal *Pavol Mačunda* (obr. 7).<sup>25</sup> V štíte sa nachádza koruna, z ktorej vyrastajú tri ruže. V klenote sú tri klasy. Ostatné súčasti erbu pripomínajú šľachtický erb.

### Heraldicky „uvoľnené“ pečate

Doposiaľ sme popisovali erby, ktoré po formálnej stránke zodpovedali úplným šľachtickým erbom. V skutočnosti sa však medzi kňazmi rozšírilo viacero rôznych schém stvárnenia erbu, ktorý sa podobal na úplný šľachtický erb, ale neobsahoval všetky jeho súčasti. V takýchto prípadoch išlo o prejavy nerešpektovania heraldických konvencií, s akými sa v tomto (úpadkovom) období heraldiky môžeme stretnúť aj v šľachtických či komunálnych erboch.

Typickou ukázkou je erbová pečať *Gašpara Benčáka* (obr. 8).<sup>26</sup> Erb v nej tvorí štít s doprava otočeným Baránkom Božím (*Agnus Dei*) so zástavou.<sup>27</sup> Na hornom okraji štítu je kalich a nad ním otvorená listová koruna. Z priestoru medzi kalichom a korunou splyvajú po stranách prikrývadlá.

V pečati *Jozefa Sološániho* sa v okrúhlom štíte nachádzajú prepletené iniciály jeho mena: J – S.<sup>28</sup> Na mieste klenotu je Baránok Boží, stojaci na knihe so siedmimi



7. Pečať Pavla Mačundu



8. Pečať Gašpara Benčáka

<sup>18</sup> Pečať z r. 1809 je uložená v ŠA Nitra (ďalej ŠAN), fond Františkáni v Nitre (ďalej FN), kr. 10.

<sup>19</sup> Pečať z r. 1753 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

<sup>20</sup> Pečať z r. 1761 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

<sup>21</sup> Pečať z r. 1777 je uložená v Arcibiskupskom archíve v Košiciach (ďalej AAK), Oddelenie Spisy farností, Prešov-mesto.

<sup>22</sup> Pečať z r. 1773 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

<sup>23</sup> Pečať z r. 1765 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

<sup>24</sup> Na to, ako v národnej, a teda aj v uhorskej heraldike môžu v určitom období prevládnuť špecifické módné prvky, ktoré svojim rozšírením a popularitou nezriedka prechádzajú až do uniformity, veľmi pekne poukázal NOVÁK, ref. 10, s. 91.

<sup>25</sup> Pečať z r. 1756 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

<sup>26</sup> Pečať z r. 1765 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

<sup>27</sup> Baránok Boží ako hlavný atribút sv. Jána Krstiteľa, ale i dôležitý atribút umučeného a zmŕtvychvstaného Krista, má pôvod vo výroku sv. Jána Evanjelistu: „Hľa Baránok Boží, ktorý sníma hriechy sveta“, ktorý povedal na adresu Ježiša Krista. Porovnaj *Biblia. Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2012, Nový zákon, Jn 1, 29; ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 93.

<sup>28</sup> Pečať z r. 1811 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 248.



9. Pečať Štefana Morgaia



10. Pečať Jozefa Černáka

pečatami.<sup>29</sup> Tento erb neobsahuje prilbu s korunkou, ale tiež len prikrývadlá splyývajúce spod klenotu.

Rozsiahlu skupinu tvoria erby, ktoré sú v pečatiach znázornené v podobe kartuše prevyšenej hodnostnou korunou. Takúto pečať vlastnil *František Trenčan*.<sup>30</sup> V kartuši sa nachádza doprava otočený pelikán krmiaci mláďatá.

Podobnú pečať používal aj *Štefan Morgai* (obr. 9).<sup>31</sup> Jeho erbová kartuša je zaujímavá i z pohľadu ikonografie. Nachádza sa v nej krokva, ktorá rozdeľuje štít na tri časti. V každej je zobrazená jedna mušľa, atribút sv. Jakuba Staršieho, apoštola. Dolná časť je doplnená o hviezdičku a iniciály I – N. Ich význam sa však nateraz nepodarilo objasniť.

V niekoľkých prípadoch kartušu s korunkou doplnil kňazský klobúk so strapcami. Napríklad *Jozef Černák* používal štvrtenu erbovú kartušu (obr. 10),<sup>32</sup> v 1. a 4. poli s hviezdou, v 2. a 3. poli s kotvou. Na kartuši je položená grófska korunka a všetko je prevyšene kňazským klobúkom so šiestimi strapcami na každej strane. Dôvod zobrazenia hodnostného klobúka týmto klerikom sa doposiaľ nepodarilo objasniť. V 18. storočí bolo používanie tejto mimoštítovnej súčasti erbu v Uhorsku rozšírené predovšetkým medzi najvyššími cirkevnými hierarchiami – arcibiskupmi, biskupmi<sup>33</sup> a následne aj medzi prepoštní

a opátmi.<sup>34</sup> V prípade bežného farára mohlo ísť o vyjadrenie hodnosti titulárneho opáta či prepošta, alebo – čo je pravdepodobnejšie – apoštolského protonotára.

V podstate najjednoduchšiu podobu erbu sme zaznamenali u *Michala Martinického* (obr. 11).<sup>35</sup> Erb v pečati je tvorený oválom s ozdobnými iniciálami majiteľa: M – M.

<sup>29</sup> K súvislosti medzi Baránkom a knihou so siedmimi pečatami pozri *Biblia*, ref. 27, Nový zákon, Zjv 6, 1 – 17; 8, 1 – 5.

<sup>30</sup> Pečať z r. 1757 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

<sup>31</sup> Pečať z r. 1760 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

<sup>32</sup> Pečať z r. 1756 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

<sup>33</sup> Bližšie GLEJTEK, Miroslav. Typológia a ikonografia arcibiskupských pečatí v Ostrihomskej arcidiecéze v 16. – 18. storočí (Sonda do problematiky). In: *Verba Theologica*, 2009, roč. 8, č. 2, s. 87 – 95.

<sup>34</sup> Bližšie GLEJTEK, Miroslav. Pečate spišských prepoštov od polovice 15. storočia do roku 1776. In: HROMJÁK, Ľuboslav (ed.). *Studia theologica Scepusiensia III: Z dejín Spišského prepoštvstva. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštvstve*. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2010, s. 251 – 271 + obr. príloha XXVII – XXXVIII. Príklady erbov členov Ostrihomskej kapituly publikuje: JANKOVIČ, Ľubomír. *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16. – 19. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2004.

<sup>35</sup> Pečať z r. 1821 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 248.

Nad všetkým sa nachádza kňazský klobúk s dvoma strapcami po stranách. Ide o výnimočný prípad jeho zobrazenia v takejto jednoduchšej podobe, so štyrmi strapcami. Nie je vylúčené, že klerik ho použil len z pozície radového farára.

Zvláštnu skupinu erbov tvoria kompozície tvorené oválmi, doplnenými o ďalšie, najčastejšie hagiografické symboly. Typickou ukážkou je pečať *Jozefa Toska* (obr. 12).<sup>36</sup> Stretávame sa tu s dvoma oválmi. V pravom sa nachádzajú ozdobné iniciály jeho mena (J – T), v ľavom pelikán krmiaci mláďatá, doplnený o hviezdu a ruku držiacu brko. Ovály sú obkolesené rastlinnou reťazou. Nad nimi v strede sa nachádza vták, pravdepodobne orol či pelikán(?).

Podobnú kompozíciu má aj erb *Jána Drejkoviča*.<sup>37</sup> V pravom ovále sa nachádza kalich s hostiou. Ľavý ovál vyplňa Baránok Boží. Nad oválmi v strede je umiestnená hodnostná korunka.

### Pečate s alegorickými výjavmi

Rozsiahlu skupinu farárskych pečatí tvoria aj pečate zobrazujúce nie erb, ale alegorický výjav. Obzvlášť veľkej popularite sa tešili zobrazenia náhrobných kameňov spolu s vyobrazením medailónu s iniciálami majiteľa, nezriedka doplnené aj o rôzne bájne bytosti, strážcov a podobne. Za celé spektrum možno spomenúť pečať *Jána Kadlubjaka*, na ktorého pečati vidno náhrobný kameň, doplnený o ovál s iniciálami J – K (obr. 13).<sup>38</sup> Podobný ovál s vlastnými iniciálami zobrazil vo svojej pečati aj *Jozef Marcinko* (obr. 14).<sup>39</sup> Tu ho však sprevádza orol držiaci v zobáku veniec a pyramída. V prípade *Jána Polakoviča* je strážcom vojak (obr. 15).<sup>40</sup> Tieto výjavy boli obľúbené na celom Slovensku a nejde teda len o nejaký lokálny manierizmus.

Dobový vkus sa nezriedka prejavil aj v najrôznejších „erbových“ doplnkoch. Ako kuriózný príklad, pre-

<sup>36</sup> Pečať z r. 1827 je uložená v ŠAN, fond Rímskokatolícky dekanský úrad v Mojmírovciach, kr. 3.

<sup>37</sup> Pečať je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

<sup>38</sup> Pečať z r. 1824 je uložená v AAK, fond Seminár, Baptismales.

<sup>39</sup> Pečať z r. 1829 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 180.

<sup>40</sup> Pečať z r. 1809 je uložená v ŠAN, FN, kr. 10.



11. Pečať Michala Martinického



12. Pečať Jozefa Toska



13. Pečať Jána Kadlubjaka



14. Pečať Jozefa Marcinku



15. Pečať Jána Polakoviča



16. Pečať Jána Palkoviča

zrádzajúci svojrázny vkus majiteľa, môžeme uviesť pečať Jána Palkoviča (obr. 16).<sup>41</sup> Zobrazuje perlovcový ovál s iniciálami J – P a nad ním veľkú mašľu.

Takýchto a podobných dekoratívnych prvkov sa v pečatiach klerikov nachádza pomerne veľa. Okrem nich poslednú veľkú skupinu predstavujú neheraldické pečate zobrazujúce čisto náboženské výjavy umiestnené voľne v pečatnom poli. Stretávame sa s nimi vo veľkom množstve sfragistického materiálu z konca 18. a začiatku 19. storočia. Z nepreberného množstva námetov možno spomenúť ešte symboly umučenia Ježiša Krista (kríž, klince), často v kombinácii so skratkou JHS (= Ihesus), symboly eucharistie (kalich, klasy), svätcov, mariánskych monogramov a podobne.

### Výpovedná hodnota, paralely a možnosti ďalšieho výskumu

Vo výpočte rôznych špecifických kompozícií a pečatných symbolov novovekých farárov by sme mohli pokračovať. V rámci priestorových možností sme sa však pokúsili predstaviť len niekoľko základných typov, s ktorými sa môžeme stretnúť v našich archívnych fondoch v 18. a 19. storočí. Išlo teda len o malú vzorku. V skutočnosti sa v tejto skupine pečatí stretávame s desiatkami až stovkami ďalších heraldických a náboženských symbolov, ktoré bude potrebné v rámci systematického výskumu klasifikovať a analyzovať.

V mnohých prípadoch ide o netradičné pramene. Môžu poslúžiť ako komparatívny materiál pri historicko-umeleckom a ikonografickom výskume mnohých ďalších pamiatok, erbové pečate tiež pri odhaľovaní doposiaľ neznámych genealogicko-heraldických súvislostí.

Nemožno poprieť, že aj tieto nezriedka svojrázne artefakty patria do sfragistiky a heraldiky. Hoci v mnohých prípadoch odporujú rigoróznym pravidlám heraldiky, ako boli sformulované v stredoveku, sú predstaviteľmi jedného celého, niekoľko storočí trvajúceho obdobia heraldiky.

<sup>41</sup> Pečať z r. 1809 je uložená v ŠAN, FN, kr. 10.

Hoci sme to vyššie nespomenuli, pečate novovekých farárov majú viacero paralel s novovekou meštianskou sfragistikou. Podobne ako mešťania, aj mnohí klerici nešľachtického pôvodu si ich (a svoje erby) tvorili sami.<sup>42</sup> Odráža sa v nich teda aj dobová móda, osobný vkus, tiež predstava kňazov o sebareprezentácii prostredníctvom pečatných symbolov. Niektoré motívy sa pritom používali v oboch prostrediach (sakrálnom i profánom). Spomínali sme už popularitu trojice ruží na stopkách i ozdobných iniciál, ktoré boli obľúbené tak medzi klerikmi, ako aj medzi šľachticmi či mešťanmi.<sup>43</sup>

Budúci výskum na oboch spomenutých stranách (aj pri vzájomnom porovnaní výsledkov) môže priniesť viacero pozoruhodných zistení. Na tomto mieste nie je priestor na širší exkurz o možných výskumných postupoch. Už teraz sa však javí ako nevyhnutné vykonať čo najdôkladnejšiu heuristiku, zber týchto prameňov po jednotlivých farnostiach a dekanátoch.<sup>44</sup> Takýmto spôsobom bude možné sledovať vývoj zobrazovania konkrétnych symbolov, ich obľúbenosť v určitom čase a priestore, tiež migráciu rôznych motívov medzi príslušnými regiónmi (cirkevnými administratívnymi celkami).

<sup>42</sup> FEDERMAYER, Frederik. Erby bratislavských patricijov a mešťanov v 16. a 17. storočí. In: ŠIŠMIŠ, Milan (ed.). *Heraldika na Slovensku*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 1997, s. 85. PROSPECHOVÁ, Petra – SPIRITZA, Juraj. O erbových znakoch zo 14. až 18. storočia (najmä na pečatiach mešťanov Modry, Pezinka a Svätého Jura zo 16. až 18. storočia). In: *Slovenská archivistika*, 2003, roč. 38, č. 2, s. 104.

<sup>43</sup> FEDERMAYER, ref. 42, s. 90.

<sup>44</sup> Inšpiračne môže pôsobiť napríklad štúdia K. Müllera, ktorý skúmal pečate koryčanských farárov v 17. až 19. storočí. Takýmto spôsobom sa mu podarilo zachytiť presný vývoj, kontinuitu, resp. diskontinuitu pečatnej symboliky v rámci jedného uzavretého celku podobne, ako sa o to pokúšame aj v prípade stredovekých pečatí cirkevných hodnostárov v Uhorsku. MÜLLER, Karel. Pečeti koryčanských farárov v 17. – 19. storočí. In: *Archivní sborník*. Brno: Moravský zemský archiv v Brně, 2005, roč. 11, s. 10 – 15.

## PRAMENE FALERISTIKY A MOŽNOSTI ICH VYUŽITIA V GENEALOGICKOM, HERALDICKOM A ARCHONTOLOGICKOM BÁDANÍ

Igor Graus

Hoci písomné a obrazové pramene faleristiky celkom prirodzene prioritne slúžia predovšetkým špecifickým potrebám faleristického bádania (skúmajúceho insígnie rytierskych rádov a vyznamenania v podobe nositeľných a neprenosných radov a dekorácií), veľmi často sú využiteľné aj pri niektorých iných pomocných historických výskumoch.

Faleristika síce nepatrí do skupiny tradičných pomocných vied historických, ale rozhodne ju nemožno považovať za novú vedu, hoci na Slovensku nie je príliš známa. Napriek tomu, že na teoretickej úrovni sa intenzívne rozvíja už od 16. storočia, prvé slovenské vedecké faleristické výstupy sa objavili až v 70. rokoch 20. storočia.

V dôsledku relatívnej novosti vedeckej faleristiky (na rozdiel od zberateľskej a praktickej faleristiky) problematika prameňov použiteľných pre vedecký výskum v samotnej faleristike nie je všeobecne známa a kvôli tomu chýbajú aj akékoľvek voľne dostupné údaje o možnostiach, ktoré faleristické pramene ponúkajú aj iným pomocným historickým vedám a to prioritne genealógii, heraldike a archontológii.

### Pramene faleristiky

Pre faleristiku majú kľúčový význam tri druhy prameňov – hmotné, ikonografické a písomné.

Najvýznamnejší *hmotný prameň* pre výskum insígnií rytierskych rádov a nositeľných a neprenosných vyznamenaní v podobe radov a dekorácií predstavujú samotné insígnie rádov a vyznamenania vo svojej trojrozmernej podobe. Umožňujú detailné poznanie jednotlivých etáp vývoja rádov, radov a dekorácií, ktoré nemuseli byť zachytené v písomnej podobe, alebo sa v písomnej podobe nezachovali. Tiež často poskytujú cenné údaje o ich výrobcach, niekedy však dokonca aj o svojich konkrétnych nositeľoch. V ojedinelých prípadoch práve hmotné pramene predstavujú jediný doklad o existencii konkrétneho rádu či vyznamenania, prípadne poskytujú bádateľom impulz, aby mohli začať výskum doteraz neznámeho vyznamenania.

Veľmi podobné funkcie a význam majú aj *ikonografické pramene*. Najvýznamnejšie spomedzi nich sú vyobrazenia insígnií rádov alebo vyznamenaní, ktoré vznikali v súvislosti s ich zriaďovaním. Nemenej významné ikonografické pramene predstavujú portréty osôb s insígniami rádov alebo vyznamenaní. Na nich možno veľmi dobre skúmať napríklad dobové odlišnosti tvaru insígnií, presne datovateľný špecifický dobový spôsob upevnenia na tele a spôsob ich nosenia, ako aj jednotlivé nuansy vzhľadu insígnií. Portréty sú však často aj jedinými dokladmi o členstve

portrétovaného v ráde alebo o jeho získaných vyznamenaniach.<sup>1</sup> V prípade absencie písomných prameňov, ktorá je charakteristická najmä pre insígnie stredovekých a ranonovovekých rytierskych rádov, majú hmotné, ale predovšetkým ikonografické pramene zásadný význam a často sú jediným zdrojom poznania o samotnom ráde. V prípade vyznamenaní je však situácia výrazne odlišná. Na rozdiel od rádov sa veľmi často zachovali ich samotné insígnie a početnejšie je zastúpená aj skupina písomných prameňov. Táto má navyše omnoho rozmanitejší charakter.

Práve *písomné pramene* sú najdôležitejším, obsahovo najhodnotnejším a informačne najbohatším zdrojom údajov pre faleristické bádanie akéhokoľvek druhu. Medzi najcennejšie, s najväčšou informačnou hodnotou, patria predovšetkým dokumenty sústredené v archívoch alebo registratúrach jednotlivých rádov, radov a dekorácií.<sup>2</sup> Svoje vlastné kancelárie produkujúce písomnosti mali pritom takmer všetky laické rytierske rády a vyznamenania v podobe radov až do 19. storočia. Od konca 19. storočia dochádzalo z praktických dôvodov, vzhľadom na postupný odklon od korporatívneho života nositeľov insígnií, k ich postupnému zlučovaniu a redukcii jednotlivých hodností alebo úradníkov rádov a radov, ale nikdy nedošlo k odstráneniu administratívnej zložky. Aj v dnešnej dobe záležitosti vyznamenaní spravujú buď samostatné kancelárie jednotlivých radov, alebo ich funkciu nahrádzajú prezidentské kancelárie.

### Matriky rádových členov a menoslovy vyznamenaných

Presuňme sa však teraz od všeobecných konštatovaní ku konkrétnym príkladom. Začať môžeme najzákladnejším písomným prameňom obsahujúcim údaje o osobách v rádoch alebo o nositeľoch vyznamenaní, ktorým sú matriky členov alebo menoslovy. Z praktických dôvodov laické rytierske rády evidovali svojich členov v osobitných registroch alebo menoslovoch, pričom mená zakladajúcich členov rádov alebo prvých nositeľov insígnií sa často publikovali priamo v texte zakladajúcej listiny alebo stanov.

Podobný prístup aplikovali aj zakladatelia vyznamenaní v podobe radov. Aktuálne zoznamy nositeľov insígnií boli nevyhnutné predovšetkým kvôli presnej evidencii, ako napríklad v prípade parmského Záslužného Radu Svätého Ľudovíta z roku 1849, ktorého zriaďovatelia požadovali vedenie podrobného registra s uvedením nielen mien vyznamenaných, ale aj ďalších údajov potrebných kvôli vráteniu

<sup>1</sup> O tejto kategórii prameňov podrobnejšie PANDULA, Attila. Orden und Auszeichnungen – Besondere Spiegelbilder der Geschichte. In: *Das Erste und Zweite Gunzenhäuser Phaleristik-Symposium. Vorträge und Presseberichte*. Offenbacher Phaleristische Studien, Band 1. Offenbach: PHV Phaleristischer Verlag Michael Autengruber, 1987, s. 13 – 25.

<sup>2</sup> K problematike písomných prameňov vo všeobecnosti (vrátane ich klasifikácie) najnovšie GROWKA, Květoslav. Písemné prameny faleristiky. In: HANZAL, Jiří – ŠEFČÍK, Ondřej (eds.). *Sršetý Praž. Erich Šefčík (1945 – 2004). Sborník k nedožitému 65. narodeninám historika a archivára*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 135 – 150.

niu insígnií.<sup>3</sup> Stanovy čiernohorského Radu Za zásluhy o nezávislosť Čiernej Hory z roku 1853 požadovali mená všetkých vyznamenaných zaznamenať do osobitného veľkého registra viazaného v zlatých doskách tak, „aby ich statočné činy a zásluhy boli uchované v trvalej pamäti.“<sup>4</sup> Podobne sa postupovalo pri mnohých ďalších vyznamenaníach.<sup>5</sup> Menoslovy v najrôznejšej podobe zoznamov, kartoték alebo matričných kníh pritom predstavovali štandardnú súčasť administratívy všetkých moderných vyznamenaní (radov aj dekorácií) a v prípade významných radov boli dokonca publikované v knižnej podobe. Oproti tomu iba celkom ojedinele sa mená vyznamenaných objavovali zakomponované priamo do textu stanov, ako to bolo napríklad v prípade neapolského Radu Svätého Januária z roku 1738.<sup>6</sup>

Vo všeobecnosti možno povedať, že bádateľom sú k dispozícii tlačou publikované menoslovy od prestížnych vyznamenaní, ako je napríklad dánsky Rad Slona z roku 1693<sup>7</sup> alebo pruský Rad Pour le Mérite z roku 1740,<sup>8</sup> až po obskúrne vyznamenaní, akým bol napríklad dánsky Rad Dokonalej jednoty alebo Vernosti z roku 1732.<sup>9</sup> Kvalita prác tohto typu sa samozrejme vyvíjala – spočiatku skutočne išlo iba o prosté menoslovy so základnými údajmi,<sup>10</sup> neskôr o rozsiahlejšie práce, ktoré už

<sup>3</sup> Kapitola 2, článok 3 stanov: *Regolamento ossiano Costituzione dell' Ordine del Merito sotto il titolo di San Lodovico. Atto Sovrano no 380 dell' 11 Agosto 1849 pel quale sono riordinati i Regolamenti e le Costituzione dell' Ordine del Merito sotto il titolo di San Lodovico.* Dostupné na internete: *Reale e Ducale Casa di Borbone Parma. Parma – Ordine di San Lodovico.* www.borboneparma.it [cit. 2008-09-08].

<sup>4</sup> Článok 4 stanov: MĚŘÍČKA, Václav. *Černohorská vyznamenání.* Praha: Československá společnost přátel drobné plastiky, 1980, s. 59.

<sup>5</sup> Osobitné registre tohto typu priamo nadväzovali na tzv. knihy skutkov, do ktorých sa zapisovali mená významných príslušníkov laických rytierskych rádov a ich „hrdinských skutkov“, ktoré vykonali. Tento relikv sa v modifikovanej podobe uplatnil nielen vo viacerých vyznamenaníach v podobe panovníckych a dynastických radov, ale dokonca ojedinele aj v prípade niektorých záslužných radov. Ich moderný ekvivalent pritom predstavovali nielen záznamy obsahujúce popisy s doloženými svedectvami významných vojenských činov, za ktoré vojenské osoby získavali insígnie vojenských záslužných radov, ale napr. aj tlačou publikované almanachy, obsahujúce portréty, mená a životopisné medailóny jednotlivých nositeľov insígnií.

<sup>6</sup> *Instituzione, e statuti del real Ordine di San Gennaro stabiliti dalla maesta di Carlo Borbone.* Seconda Edizione con aggiunta. Napoli: Presso Francesco Ricciardo, 1750.

<sup>7</sup> BERLIEN, Johann Heinrich Friedrich. *Der Elephanten-Orden und seine Ritter.* Kopenhagen: Gedruckt in der Berlingschen Officin, 1846, najnovšie PEDERSEN, Jorgen. *Riddere af Elefantordenen, 1559 – 2009.* Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2009.

<sup>8</sup> LEHMANN, Gustav (ed.). *Die Ritter des Ordens Pour le Mérite.* Erster Band: 1740 – 1811, Zweiter Band: 1812 – 1913. Berlin: Ernst Siegfried Mittler und Sohn, 1913.

<sup>9</sup> WESTH, Jan René. *Ordenen de l'Union parfaite 1732 – 1770.* Kobenhavn: Ordenshistorisk Forlag, 2003.

<sup>10</sup> Napr. menoslov rytierov rádu Zlatého rúna: *Liste nominale des chevaliers de l'Ordre Illustre de la Toison d'Or depuis son institution jusqu' á nos jours.* Revue et publiée par la Chancellerie de l'Ordre en 1904. B. m. 1904 a jeho ďalšie vydania, PANHARD, Felix. *L'ordre du Saint-Esprit aux XVIIIe et XIXe siècles. Notes historiques et bibliographiques sur les membres de cet ordre depuis ouis XV. jusq' á Charles X 1715 – 1830.* Paris: Libraire heraldique de J.-B. Dumoulin, 1868. Práca SHAW, William Arthur. *The Knights of England. A Complete Record from the Earliest Time to the Present Day of the Knights of all the Orders of Chivalry in England, Scotland, and Ireland, and of Knights Bachelors.* Vol. 1 – 2. London:

obsahovali podrobné životopisné portréty jednotlivých nositeľov insígnií.<sup>11</sup> V súčasnosti sa objavujú aj početné publikácie s detailnými prozopografickými analýzami členskej základne jednotlivých rytierskych rádov alebo nositeľov vyznamenaní, pričom sa skúma predovšetkým sociálna skladba, vek, teritoriálna príslušnosť, vzdelanostná úroveň, počet rokov služby alebo kariérny postup a analyzujú sa aj pohyby členskej základne v dôsledku zmien sociálno-politických podmienok.<sup>12</sup>

Iba celkom výnimočne sa pritom objavujú práce, ktoré nie sú venované iba jednotlivým príslušníkom rádov alebo nositeľom insígnií radov, ale aj ich hodnostárom v pozícii celej škály úradníkov, počnúc kancelárom a končiac zapisovateľom alebo pokladníkom. Príkladom práce tohto typu je publikácia Fortunata Kollera, ktorá obsahuje viac či menej obsažné životopisné portréty všetkých kancelárov, pokladníkov, zapisovateľov a heroldov burgundskej a po roku 1700 habsburskej vetvy rádu Zlatého rúna.<sup>13</sup>

V domáciach, čiže uhorských podmienkach je bádateľom k dispozícii predovšetkým menoslov osôb vyznamenaných najvyšším uhorským vyznamenaním – Radom Svätého Štefana. Prvý menoslov bol publikovaný tlačou už v roku 1864, pri príležitosti osláv storočnice vyznamenaní, spolu so stanovami rádu. Nositelia insígnií nie sú zoradení abecedne, ale podľa dátumu ich prepožičania, takže hľadanie konkrétnej osoby je dosť náročné.<sup>14</sup> Rovnakým spôsobom je usporiadaný aj zoznam vyznamenaných, publikovaný v roku 1914, ten je však oproti predchádzajúcemu úplnejší

Central Chancery of the Orders of Knighthood, 1906 (reprint Baltimore: Genealogical Publishing Company, 1971) obsahuje mená nositeľov insígnií rádu Podväzku, Radu Bodliaka, Radu Svätého Patricka, Radu Kúpeľa, Radu Indickej hviezdy, Radu Svätého Michala a svätého Juraja, Radu Indického impéria, Viktoriánskeho radu, Radu Guelfov a rytierov-bakalárov.

<sup>11</sup> V prípade rádu Zlatého rúna je to predovšetkým CEBALLOS-ESCALERA Y GILA, Alfonso de (ed.). *La insigne Orden del Toison de Oro.* Madrid: Palafox & Pezuela, 2000, z ostatných napr. nositelia insígnií bádenských radov v diele ADLER, Lars. *Die Ordensstiftungen der Markgrafen von Baden 1584 – 1803. Adelige Korporationen im Spiegel fürstlicher Landespolitik.* Phaleristische Monographien. Herausgegeben vom Institut für Wissenschaftliche Ordenskunde, Band 5. Offenbach am Main: Edition Graf Klenau, 2008, alebo nositelia veľkokríža francúzskeho Radu Čestnej légie v práci WATTEL, Michel – WATTEL, Béatrice. *Les grand croix de la Légion d'honneur de 1805 á nos jours. Titulaires francais et étrangers.* Paris: Archives & Culture, 2009.

<sup>12</sup> Napr. GENNES, Jean-Pierre de. *Les chevaliers du Saint-Sépulcre de Jérusalem.* Volume II, Première partie. Versailles: Mémoire & Documents, 2004, THIOU, Éric. *La noble confrerie et les chevaliers de Bourgogne au Comté de Bourgogne sous l'Ancien Régime et la Révolution.* Versailles: Mémoires et Documents, 2002, VILLEPIN, Patrick de. *L'Ordre de Saint-Hubert de Lorraine et du Barrois (1416 – 1852). Entre chevalerie et vénerie.* Paris: Librairie Édition Guénégaud, 1999, FAUCONPRET, Benoit de. *Les chevaliers de Saint-Michel 1665 – 1790. Le premier Ordre de mérite civil.* Paris: Patrice du Puy, 2007.

<sup>13</sup> KOLLER, Fortuné. *Au service de la Toison d'or. Les officiers.* Dison: Imprimerie G. Lelotte, 1971. Oproti tomu napr. práca GALLOWAY, Peter. *The Order of St. Michael and St. George.* Lingfield: Third Millenium Publishing, 2000, uvádza iba menoslovy všetkých suverénov, veľmajstrov, starešinov veľkokríža, prelátov, kancelárov, sekretárov, heroldov, registrátorov, erbových úradníkov, ceremoniárov, dekanov a zástupcov sekretárov rádu.

<sup>14</sup> *Memoria insignis ordinis S. Stephani hung. regis apost. secularis.* Vindobonae: Typis status procusa, 1864.



a navyše obsahuje menný register. Ďalšiu pridanú hodnotu, okrem uvedenia titulu a funkcie vyznamenanej osoby, tvorí aj rok jej úmrtia.<sup>15</sup>

Podobné menoslovy boli vydané aj k iným habsburským radom. Majú podobnú štruktúru a radenie osôb v nich je zásadne chronologické, obsahujú však aj stručný životopisný portrét s vyobrazením (portrétom) vyznamenanej osoby.<sup>16</sup>

Celkom odlišný charakter má menoslov nositeľov Vojenského Radu Márie Terézie – ide o viacvzťahové dielo, ktoré obsahuje podrobné životopisné medailóny jednotlivých osôb.<sup>17</sup>

Veľké množstvo životopisných údajov, ako aj erbov, obsahuje publikácia venovaná uhorským príslušníkom duchovného rytierskeho rádu Svätého Jána Jeruzalémskeho, čiže johanitom, a to z obdobia 2. polovice 19. – konca 20. storočia.<sup>18</sup>

### Archívy radov

V tejto súvislosti je však potrebné uviesť, že hoci uvedené práce predstavujú dôležité pomôcky predovšetkým pre archontologické bádanie, v zásade ide iba o pomôcky, vychádzajúce z prameňov, ktoré poskytujú jednotlivé archívy radov.<sup>19</sup> Ich úplnosť a kompletnosť pritom závisí výlučne od pramennej základne. Dôkazom je napríklad archív Radu Svätého Štefana,<sup>20</sup> ktorého registratúra prešla do archívu v zlom a neúplnom stave a publikované menoslovy preto nemôžu byť absolútne kompletné.

Omnoho úplnejšiu podobu má napríklad viedenský archív pôvodne burgundského a neskôr habsburského laického rytierskeho rádu Zlatého rúna a neskoršieho vyznamenanania, ktorý bol v roku 2002 preorganizovaný a vybavený novými archívnymi pomôckami,<sup>21</sup> alebo archívny fond Štátneho sekretariátu vo Florencii,<sup>22</sup>

ktorý spravoval záležitosti toskánskeho Záslužného Radu Svätého Jozefa až do jeho zrušenia v roku 1859 (v dôsledku ukončenia vlády Habsburgovcov v Toskánskom veľkovojsvodstve). Popri bežnej spisovej agende sa tu nachádzajú aj registre vyznamenaných osôb, ktoré okrem štandardných osobných údajov a údajov o prepožičaní a vrátení insígnie uvádzajú aj funkcie, ktoré vyznamenaná osoba zastávala v čase nadobudnutia vyznamenanania.<sup>23</sup>

Ďalšie dôležité dokumenty personálneho charakteru najmä pre obdobie po roku 1859 obsahuje pražský rodový archív toskánskych Habsburgovcov.<sup>24</sup> Zásadný charakter má predovšetkým register vyznamenaných osôb za roky 1859 – 1908, medzi ktorými sa nachádzajú aj príslušníci uhorskej aristokracie. Prepis tohto registra bol nedávno publikovaný ako jedna z príloh rozboru obsahu uvedeného archívneho fondu.<sup>25</sup>

Aby sme však nezostali iba pri historických zahraničných rádoch a vyznamenananiach, uveďme aj jeden príklad priamo zo Slovenska. Ide o písomnosti Radu Slovenského národného povstania, ktoré sú uložené v archívnom fonde Slovenskej národnej rady.<sup>26</sup> Radom 1. a 2. triedy a k radu prislúchajúcou Pamätnou medailou SNP bolo vyznamenaných takmer 40 000 osôb domáceho, ale aj zahraničného pôvodu. Prepožičanie každého radu a udelenie každej medaily sprevádzala štandardná písomná agenda. Jej základ tvoril návrh na vyznamenanie, ktorý obsahoval meno navrhovanej osoby, dátum a miesto jej narodenia, povolanie, štátne občianstvo, národnosť, domovskú príslušnosť a bydlisko. Ďalšiu časť návrhu predstavoval popis skutku alebo činnosti, za ktorú mala byť osoba vyznamenaná, a tu boli uvedení aj svedkovia spolu s ich adresami. Osobné údaje obsahujú aj kartotekové lístky s menami, hodnosťami a dátumami narodenia vyznamenaných osôb, vrátane poradového čísla evidenčného protokolu (pomocnej kmeňovej knihy). Táto okrem osobných údajov obsahuje aj údaje o vyznamenananiach, vrátane ich matričných čísel.<sup>27</sup> Podobné evidencie viedli zriaďovatelia všetkých bývalých československých aj súčasných štátnych a do značnej miery tiež rezortných vyznamenaní.

### Pramene odhaľujúce príbuzenstvo, sociálny stav a nobilitácie

Všetky uvedené zdroje a pramene mali zásadný význam predovšetkým pre archontológiu a čiastočne aj genealógiu. Pre genealogické bádanie sú však omnoho využiteľnejšie špecifické druhy prameňov, ktoré súviseli s nobilitáciami vyznamenaných osôb.

<sup>23</sup> GREGOROVIČOVÁ, Eva. Toskánsky záslužný Rád svätého Josefa. Historie – statuta – prameny – seznamy vyznamenaných. In: *Paginae historiae*. Sborník Národného archívu v Praze, Praha: Národní archiv, 2010, roč. 18, s. 176 (celok s. 165 – 215).

<sup>24</sup> Národní archiv, Praha.

<sup>25</sup> GREGOROVIČOVÁ, ref. 23, s. 199 – 213.

<sup>26</sup> Slovenský národný archív, Bratislava, fond Slovenská národná rada I, II, 1944 – 1968, Kancelária SNR, 1948 – 1960.

<sup>27</sup> URBLÍK, Marián. Písomnosti o udeľovaní Radu Slovenského národného povstania. In: *Slovenská archivistika*, 1970, roč. 5, č. 1, s. 126 – 130.

Mnohé laické rytierske rády otázku šľachtického pôvodu zvyčajne neriešili, pretože sa automaticky predpokladalo, že jeho členmi sa stanú iba osoby šľachtického pôvodu, vrátane príslušníkov najvyššej aristokracie. Mnohé rády sa však podmienkou šľachtického pôvodu svojich členov zaoberali podrobne a podľa ich príkladu tak robili aj zriaďovatelia (stanovy) početných, prevažne historicky starších vyznamenaní vo forme radov.

Ako typický príklad môžeme uviesť prax pruského Radu Čierneho orla z roku 1701. Nominant na prepožičanie jeho insígnií musel po oznámení svojej nominácie odovzdať svoj rodokmeň, potvrdený prísažnými svedectvami dvoch alebo viacerých šľachticov. Tento sa prepisoval do osobitného protokolu sekretárom radu. Navyše musel predložiť dôkaz šľachtického pôvodu po štyroch predkoch z otcovej aj z matkinej strany. Spolu s rodokmeňom však musel navyše dodať aj kompletný farebný erb na medenej doske, ktorý sa následne umiestnil na príslušnom mieste v kaplnke radu.<sup>28</sup> Zmena nastala až v priebehu 19. storočia. V roku 1847 sa zrušila povinná probácia a od nasledujúceho roku noví nositelia insígnií získali právo na dedičné šľachtictvo. Uvedené opatrenie sa však spočiatku v praxi nevyužívalo a v rokoch 1848 – 1861 boli vyznamenané iba štyri osoby občianskeho pôvodu.<sup>29</sup>

Zatiaľ čo pôvodné stanovy bádenského Radu Vernosti z roku 1715 sa o požiadavke dokazovania šľachtického pôvodu vôbec nezmieňovali, kapitula radu na svojom zasadaní o rok neskôr stanovila, že každý nominant na vyznamenanie je povinný predložiť overený rodokmeň z otcovej aj matkinej strany minimálne v štyroch líniiach.<sup>30</sup>

Jednoduchšiu požiadavku na šľachtický pôvod predpisovali napríklad stanovy poľského Radu Bieleho orla z roku 1705, ktoré požadovali iba troch šľachtických predkov v neprerušenej línii. Nominant však musel dosiahnuť vek 35 rokov, musel byť katolíkom a musel prisahať, že v tejto viere zotrúva až do svojej smrti.<sup>31</sup>

Od 18. storočia sa však objavil celkom nový fenomén – právo na vznik šľachtictva v dôsledku zisku insígnií niektorých radov. Šľachtictvo mohol vyznamenaný získať napríklad spolu s insígniami Sasko-ernestínskeho Domáceho radu z roku 1833, anglickým Radom Kúpeľa z roku 1725 alebo Kráľovským Radom Viktórie z roku 1896, pričom toto právo sa u posledne menovaných radov týkalo iba britských občanov. Šľachticmi sa mohli stať napríklad aj nositelia insígnií bavorského Vojenského Radu Maxa-Jozefa z roku 1806 a osoby vyznamenané Záslužným Radom Bavorskej koruny z roku 1808 boli automaticky povyšované do šľachtického sta-

vu.<sup>32</sup> Od roku 1818 sa toto povýšenie obmedzovalo už iba na osobné šľachtictvo, zatiaľ čo predtým malo dedičný charakter. V prípade, kedy otec aj starý otec vyznamenej osoby boli nositeľmi insígnií niektorého z týchto radov, sa však šľachtictvo stávalo dedičným a vyznamenaný bol oslobodený od správnych poplatkov.<sup>33</sup> Oproti tomu nositelia insígnií bavorského Vojenského Záslužného Radu z roku 1866 nemali právo požadovať žiadne výhody, výsady a ani šľachtictvo.<sup>34</sup>

Nositelia insígnií všetkých piatich tried francúzskeho Radu Čestnej légie z roku 1802 získali právo na dedičný titul rytiera. Po páde cisárstva, od roku 1814, pokračovalo vydávanie listín potvrdzujúcich vlastníctvo insígnií, titul rytiera a dedičný erb.<sup>35</sup>

Diferencovaný prístup k šľachtictvu sa uplatňoval napríklad v prípade parmského Záslužného Radu Svätého Ľudovíta z roku 1849. Nositelia insígnií veľkokríža a komandéra získali dedičné povýšenie do šľachtického stavu, rytieri prvej a druhej triedy však získali iba osobné šľachtictvo, ktoré sa neprenášalo na potomkov.<sup>36</sup> Väčšina radov však možnosť nadobudnutia šľachtického titulu neponúkala a – podobne ako napríklad Kráľovský bavorský Vojenský Záslužný Rad z roku 1866 – dokonca explicitne vylučovala akékoľvek práva na prebendy alebo osobitné výhody v dôsledku nadobudnutia vyznamenania.<sup>37</sup>

V habsburskej monarchii sa právo na povýšenie do šľachtického stavu spájalo so štyrmi vyznamenaniami. Išlo predovšetkým o Vojenský Rad Márie Terézie, založený v roku 1757. Povýšenie do šľachtického stavu sa uskutočnilo automaticky po odovzdaní insígnií na slávnostnej promócií a – na rozdiel od Radu Svätého Štefana,<sup>38</sup>

<sup>28</sup> GRAUS, Igor. Armáleysy z hľadiska faleristiky. In: ŠÍŠMIŠ, Milan (ed.). *Erbové listiny. Patent of Arms*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2006, s. 181 – 193.

<sup>29</sup> Hlava 1, článok 5. Edikt über den Adel im Königreiche Bayern vom 26. Mai 1818. Časť dokumentu publikovali LESER, Jacob – LESER, Oskar. *Die Ritter- und Verdienstorden, Ehren-, Verdienst- und Denk-Zeichen sowie Dienstalters-Auszeichnungen des Königreichs Bayern*. Straubing: Verlag der Cl. Attenkofer'schen Verlags-Buchhandlung, 1910, reprint Institut für wissenschaftliche Ordenskunde, Standardwerke der Phaleristik VIII. Offenbach am Main: PHV Phaleristischer Verlag Michael Autengruber, 1997, s. 64.

<sup>30</sup> Článok 7 stanov: LESER – LESER, ref. 33, s. 104.

<sup>31</sup> Kráľovský dekrét z 8. októbra 1814: GARDEN DE SAINT ANGE, Ange Guillaume Laurent (ed.). *Code des Ordres de Chevalerie du Royaume, dédié au Roi*. Paris: L'imprimerie de J. Gratiot, 1819. Reprint Guy Trédaniel, Condé sur Noireau: L'imprimerie Ch. Corlet, 1979, s. 338 – 340.

<sup>32</sup> Článok 13 – 14 stanov: *Regolamento ossiano...*, ref. 3.

<sup>33</sup> Článok 7 stanov: *Statuten des Königlich Bayerischen Militär-Verdienstordens*. München: b. v., 1866.

<sup>34</sup> Stanovy Radu Svätého Štefana však v článku 23, 24 obsahovali požiadavku na dokazovanie šľachtického pôvodu. Stanovy publikované v *Memoria insignis ordinis S. Stephani hungariae regis apost. secularis*. Vindobonae: Typis status procusa, 1864, s. 38. V archíve Radu Zlatého rúna sa tiež zachovali viaceré vystavené, ale neodoslané dišpenzy z rokov 1764 – 1765 pre nových nositeľov insígnií Radu Svätého Štefana na súčasné nosenie insígnií oboch radov. MÜLLER, Helmut-Theobald. *Autre n'auray – Einen anderen will ich nicht! Unvereinbarkeitsbestimmungen am Beispiel „Österreichischer“ Ritter- und Verdienstorden*. In: DIKOWITSCH, Hermann – STANGLER, Gottfried – STOLZER, Johann (eds.). *Barock – Blütezeit der europäischen Ritterordens*. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums, Neue Folge Nr. 430, Schloss Schallaburg. St. Pölten: N. Ö. Landesregierung, 2000, s. 47.

<sup>28</sup> Článok 6, 23 stanov: *Statuten des Königlichen Preussischen Ordens vom Schwartzten Adler*. Cölln an der Spree: Druckts Ulrich Liebpert, 1701, s. 11, 19 – 20.

<sup>29</sup> NIMMERGUT, Jörg. *Deutsche Orden und Ehrenzeichen bis 1945*, 2. Limburg – Reuss. München: Zentralstelle für wissenschaftliche Ordenskunde, 1997, s. 757.

<sup>30</sup> ADLER, Lars. *Die Ordensstiftungen der Markgrafen von Baden 1584 – 1803. Adelige Korporationen im Spiegel fürstlicher Landespolitik*. Phaleristische Monographien.

Herausgegeben vom Institut für Wissenschaftliche Ordenskunde, Band 5. Offenbach am Main: Edition Graf Klenau, 2008, s. 150.

<sup>31</sup> SADOWSKI, Henryk. *Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce*. Warszawa: Druk Wacława Maslankiewicza, 1904, článok 10 stanov na s. 68.

Radu Leopolda a Radu Železnej koruny – nebolo oň potrebné žiadať.<sup>39</sup> Každý, kto bol vyznamenaný niektorým z uvedených troch záslužných radov, mal právo požiadať o povýšenie do šľachtického stavu.<sup>40</sup> V dôsledku prílišnej inflácie radov však v roku 1884 došlo k zrušeniu ustanovení o práve povýšenia do šľachtického stavu s výnimkou Vojenského Radu Márie Terézie.<sup>41</sup> V prípade uhorského Radu Svätého Štefana bolo však nadobudnutie šľachtictva viazané výlučne na najnižšiu, čiže 3. triedu radu (tzv. malého kríža), zatiaľ čo osoby vyznamenané dvomi vyššími triedami museli svoje šľachtictvo dokazovať v línii štyroch šľachtických predkov (hoci štandardné uhorské probácie sa týkali siedmich predkov).<sup>42</sup> Administratívna agenda súvisiaca s nobilitáciami sa nachádza v archívoch príslušných radov.

### Insígnie v erboch

Snáď najtesnejšie a rozhodne najviditeľnejšie je faleristika spojená s heraldikou. Hoci sme sa k tejto problematike na stránkach publikácií z produkcie SGHS vyjadrovali už viackrát,<sup>43</sup> uvedieme niektoré ďalšie súvislosti a vzájomné styčné plochy.

Príslušníci duchovných rytierskych a laických rytierskych rádov celkom bežne v spojení so svojimi erbami používali insígnie príslušného rádu (alebo dokonca aj viacerých rádov), odchýlky boli pritom iba v spôsobe ich aplikácie. Podobne aj osoby vyznamenané radmi zvyčajne disponovali právom doplnenia svojho rodové-

<sup>39</sup> Článok 36 – 37 stanov: Statuten des löblichen Militärischen Maria Theresien-Ordens. In: GOUTTA, Wilhelm Gerhard (ed.). *Fortsetzung der von Joseph Kropatschek verfasten Sammlung der Gesetze enthält sämtliche politische und Justiz-Gesetze, welche unter der Regierung Sr. Majestät, Kaisers Franz des I. in den sammtlichen k. k. Erbländen erlassen worden sind, in chronologischer Ordnung*. Neun und zwanzigster Band. Wien: Im Verlage Joseph Geistinger, 1811, s. 704 – 705.

<sup>40</sup> Článok 17 stanov Radu Svätého Štefana, článok 23 stanov Radu Leopolda a článok 21 stanov Radu Železnej koruny.

<sup>41</sup> ŽUPANIČ, Jan. Nobilitace českých elit v rakousko-uherské monarchii. In: NAVRÁTIL, Ivo (ed.). *František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století*. Sborník referátů z vědecké konference konané 25. a 26. dubna 2003 v Semilech. Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 8. Semily: Státní okresní archiv, 2003, s. 183 – 185, 190, k nobilitácii na základe vyznamenanania habsburskými radmi komplexne, vrátane tabuľkových prehľadov ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006, s. 123 – 143.

<sup>42</sup> V praxi sa používali tri spôsoby probácie – prvý, najprísnejší, požadoval sedem predkov z otcovej aj matkinej strany, druhý iba sedem šľachtických predkov z otcovej strany a zároveň v každej generácii predkov preukázanie manželstva primeraného stavu, zatiaľ čo tretí a najpoužívanejší spôsob probácie vyžadoval preukázanie siedmich šľachtických predkov z otcovej strany a iba jednu manželku so šľachtickým pôvodom. LANGER, Carl Edmund. *Die Ahnen- und Adelsprobe, die Erwerbung, Bestätigung und der Verlust der Adelsrechte in Österreich*. Wien: Verlag von Friedrich Manz, 1862, s. 45.

<sup>43</sup> GRAUS, Igor. Rádová symbolika a jej aplikácia v heraldickej tvorbe. In: ŠIŠMIŠ, Milan (ed.). *Heraldika na Slovensku*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997, s. 100 – 113, GRAUS, Igor. Využitie insígnií vyznamenaní v súčasnej heraldickej tvorbe. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 2000, roč. 10, č. 1, s. 34 – 39, GRAUS, Igor. Občianska heraldika a faleristika. In: HAUTOVÁ, Júlia – VRTEL, Ladislav (eds.). *Občianska heraldika / Civil Heraldry*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2002, s. 99 – 108, GRAUS, 2006, ref. 32, s. 181 – 193.

ho erbu insígniami príslušnej triedy, ktorej boli nositeľmi. Uvedené právo sa často objavovalo priamo v stanovách jednotlivých vyznamenaní, zvyčajne v stručnej formulácii bez uvedenia akýchkoľvek detailov, ako napríklad v prípade habsburského Radu Františka Jozefa z roku 1849, ktorý každému vyznamenanému povolil „ozdobit' svoj šľachtický erb jemu prislúchajúcou insígniou radu.“<sup>44</sup> Niektoré rady pritom podobu insígnií okolo erbu určovali veľmi striktné a podrobne, ako napríklad Saský Vojenský Rad Svätého Henricha z roku 1736 v stanovách z roku 1829.<sup>45</sup> Hannoverký Rad Guelfov z roku 1815 vo svojich revidovaných stanovách z roku 1841 umožňoval použitie insígnie v erbe iba nositeľom prvých štyroch tried radu, zatiaľ čo nositelia insígnií 5. triedy také právo nemali.<sup>46</sup> Ustanovenia o možnosti použitia insígnie radu v súvislosti s erbami obsahovali stanovy takmer všetkých historicky starších radov.<sup>47</sup>

### Tituly spojené s insígniami

S právom na používanie insígnií často súvisela aj príslušná titulatúra. Napríklad nositelia insígnií všetkých habsburských radov mali právo používať titul „nositeľ radu“, pričom stanovy Radu Františka Jozefa, Radu Železnej koruny a Radu Leopolda obsahovali jednotne formulované ustanovenie s rozkazom pre všetky štátne úrady, aby pri úradných záznamoch o nositeľovi insígnií okrem titulov, ktoré mu patrili od narodenia, povinne uvádzali aj titul pripojený k radu.<sup>48</sup> Tento titul síce súvisel s vyznamenaním, ale nepovažoval sa za osobitné vyznamenanie, rovnako ako v prípade profesných alebo funkčných titulov a na rozdiel od kategórie čestných titulov úradného charakteru, ktoré sa ako osobitné vyznamenania udeľovali neúradníkom.<sup>49</sup> Podobný pokyn štátnym úradom o povinnom uvádzaní titulu spojeného s vyznamenaním ako v prípade habsburských radov obsahovali napríklad aj stanovy Kráľovského saského Domáceho Radu Rutovej koruny.<sup>50</sup>

<sup>44</sup> Článok 19 stanov: *Revidierte Statuten für den kaiserlich-österreichischen Franz-Joseph-Orden*. Wien: b. v., 1916.

<sup>45</sup> Článok 12 stanov: *Statuten des Königlich Sächsischen Militair-St. Heinrichs-Orden vom 23. December 1829*. B. m.: b. v., asi 1829.

<sup>46</sup> Článok 17 stanov: *Patent, die revidierten Statuten des Guelphen-Ordens betreffend*. Hannover: Fr. B. Cultmann & Sohn, 1841, s. 6 – 7.

<sup>47</sup> K problematike bližšie GRAUS, 2000, 2002 a 2006 (ref. 43). Veľké množstvo príkladov aplikácie insígnií rytierskych rádov a panovníckych (dynastických) a záslužných radov uvádza NEUBECKER, Ottfried. *Ordensritterliche Heraldik*. In: *INFO*, 1981, roč. 2, č. 14 – 20, 22, 1982, roč. 3, č. 24 – 26, 1983, roč. 4, č. 27, 29 – 30, 1984, roč. 5, č. 31 – 36, 1985, roč. 6, č. 37 – 40.

<sup>48</sup> Stanovy Radu Františka Jozefa, článok 19, stanovy Radu Železnej koruny, článok 22, stanovy Radu Leopolda, článok 24.

<sup>49</sup> Podrobnejšie LAICH, Mario. *Altösterreichische Ehrungen, Auszeichnungen des Bundes. Vergleiche und Betrachtungen. Ein Beitrag zur Rechts- und Kulturgeschichte*. Innsbruck – Wien: Tyrolia Verlag, 1993, s. 169 – 175.

<sup>50</sup> Článok 19 stanov: ROTH, Erhard – AUTENGRUBER, Michael (eds.). *Sammlung der Statuten, Stiftungserlasse und Verordnungen bezüglich der Orden und Ehrenzeichen des Königreichs Sachsen. Deutsche Ordensstatuten – Sammlungen Band I*. Offenbach: PHV Phaleristischer Verlag Michael Autengruber, 1998, s. 16.



Doska s erbom Jakuba z Luxemburgu, pána z Fiennes, ktorý sa v roku 1478 stal rytierom rádu Zlatého rúna (Rijksmuseum Amsterdam)

Obnoviteľ hessenského Radu Ludwiga v roku 1831 povolil nositeľom insígnií všetkých piatich tried radu (ale už nie nositeľom pripojenej zlatej a striebornej medaily) doplniť svoj erb príslušnými insígniami a vo svojich tituloch zároveň uvádzať, že ich nadobudli.<sup>51</sup>

Právo titulovať sa ako nositeľ príslušnej triedy konkrétneho vyznamenania zakotvovali nielen stanovy početných radov, ale aj nižších foriem vyznamenaní v podobe dekorácií. Napríklad osoby vyznamenané habsburským Občianskym záslužným krížom boli oprávnené túto skutočnosť proklamovať termínom „majiteľ“ a týmto spôsobom sa mali označovať vo všetkých úradných dokumentoch.<sup>52</sup>

### Ešte o formách prezentácie (nositeľov) insígnií

Veľké množstvo insígnií rádov a radov sa nachádza predovšetkým na osobných pečatiach ich nositeľov, ale

často sa prezentovali aj verejne. Na myslí máme predovšetkým tie erby, ktoré zostávali umiestnené natrvalo v tých cirkevných alebo svetských stavbách, ktoré súviseli s činnosťou rádu alebo radu.

Početné laické rytierske rády na označenie sedadiel v rádových kaplnkách alebo kostoloch štandardne používali kovové (predovšetkým medené) dosky s erbami nositeľov insígnií a túto prax prevzali aj viaceré z tých vyznamenaní, ktoré mali určité svoje stále duchovné sídlo. Napríklad stanovy švédkeho Radu Serafínov z roku 1748 nositeľom insígnií umožňovali používať ich v spojení s rodovým erbom a zároveň predpisovali, že erby nositeľov namaľované na medenej doske budú umiestnené pri ich sedadlách v rádovom kostole Riddarholmskyrkan v Štokholme. Erb malo dopĺňať heslo, meno a dátum prepožičania insígnií. Rovnaký erb namaľovali aj do osobitnej erbovej knihy (*Serafimerstamboken*), za čo nový rytier do pokladnice radu

<sup>51</sup> Článok 4 stanov: *Statuten des Grossherzoglich Hessischen Ludewigsordens*. Darmstadt: b. v., 1831.

<sup>52</sup> Článok 3 stanov: *Statuten für das mit allerhöchster Entschliessung vom 16. Februar 1850 gegründete Verdienstkreuz*. B. m.: L. C. Zamarski, Universitäts-Buchdruckerei, 1850.



Erby nositeľov insígnií švédkeho Radu Serafínov, umiestnené v kostole radu v Štokholme

zaplatil 8 toliarov „v striebornej minci“.<sup>53</sup> Uvedená tradícia sa dodržiava dodnes. Erby sú uložené v kancelárii radov v kráľovskom paláci a pri úmrtí nositeľa insígnií radu sa jeho erb vystaví v kostole. V prípade osôb občianskeho pôvodu, ktoré nemajú erb, je vyobrazený príslušný štátny znak, pretože rad je v súčasnosti vyhradený iba pre panovníkov a prezidentov.<sup>54</sup>

Osobitné tabule s erbom na označenie príslušného miesta v kaplnke alebo inom sídle radu požadovali napríklad stanovy pruského Radu Čierneho orla z roku 1701,<sup>55</sup> dánskeho Radu Danebrogu z roku 1671<sup>56</sup> a Radu Slona z roku 1693,<sup>57</sup> hes-

<sup>53</sup> Obsah stanov: SCHWAN, Christian Fridrich. *Abbildungen derjenigen Ritter-Orden welche eine eigene Ordenskleidung haben. Nebst einer jedem Orden beigefügten historischen Nachricht von dessen Ursprunge, Verfassung und Absicht*. Mannheim: Hof- und Akademische Buchhandlung, 1791. Seraphinenorden in Schweden, s. 5.

<sup>54</sup> NORDENVALL, Per (ed.). *Kungliga Serafimerorden 1748 – 1998*. Boras: Kungl Maj:ts Orden, 1998, s. 624. Tam aj vyobrazia erbov všetkých nositeľov insígnií radu od jeho založenia.

<sup>55</sup> Článok 18 stanov: *Statuten des Königlichen Preussischen Ordens vom Schwarzen Adler*. Cölln an der Spree: Druckts Ulrich Liebpert, 1701, s. 17 – 18.

<sup>56</sup> Článok 14 stanov: *Statuta Ordinis Dannebrogici*. In: *Godefridi Guilielmi Leibnitii Mantissa codicis juris gentium diplomatici continens statuta magnorum ordinum regionum, acta vetera electionum regis romani...* Pars altera. Hannoverae: sumptibus Gotfridi Freytagii, 1700, s. 73.

<sup>57</sup> Článok 20 stanov: *Statuta Ordinis Elephantini, prout a Christiano V. Daniae et Norvegiae Rege renovata et aucta fuere Havniae Kal. Decemb. 1693*. In: *Godefridi Guilielmi Leibnitii Mantissa codicis...*, ref. 56, s. 65.



Ilustrácia z almanachu nositeľov insígnií bavorského Radu Svätého Michala.

senského Domáceho Radu Zlatého leva z roku 1770,<sup>58</sup> pôvodne brandenburského a neskôr pruského Radu Červeného orla z roku 1705,<sup>59</sup> alebo írského Radu Svätého Patricka z roku 1783.<sup>60</sup> V prípade württemberského Radu Poľovačky z roku 1702 však erby mali byť výnimočne namalované na železnej tabuli a umiestnené boli v radovej sále v Ludwigsburgu.<sup>61</sup>

Všetci noví nositelia insígnií hessenského Domáceho Radu Zlatého leva z roku 1770 museli po svojej investitúre odovzdať erb namalovaný na pergamene a nositelia veľkokríža okrem toho aj druhý erb namalovaný na medenej doske. Ten sa osadil do pozláteneho rámu v sále vyhradenej radu.<sup>62</sup>

Podobné tabule s namalovaným erbom, doplneným insígniami radu, požadoval aj zakladateľ kurónskeho Radu vďačnosti (*L' Ordre de la Reconnaissance*) z roku 1710. Erbové tabule spolu s maľovaným portrétom každého nositeľa insígnií umiestneným do po-

zláteneho rámu mali byť umiestnené v osobitnej rytierskej sále.<sup>63</sup>

Erby nositeľov insígnií prestížnych laických rytierskych rádov, akým bol napríklad pôvodne burgundský a neskôr habsburský rád Zlatého rúna, vyvolávali veľký

záujem súčasníkov, čo sa prejavovalo aj v tvorbe rôznych erbových kníh.<sup>64</sup> Zatiaľ čo na tradíciu týchto stredovekých kódexov v novoveku často nadväzovali ďalší autori,<sup>65</sup> publikovanie erbov nositeľov vyznamenaní bývalo omnoho zriedkavejšie. Ako príklad práce tohto druhu môžeme uviesť erbovník vyznamenaných bavorským Radom Svätého Michala.<sup>66</sup>

Celkom v súlade so stanovami laických rytierskych rádov, ale celkom výnimočne v prípade nositeľov insígnií vyznamenaní, požadovali stanovy neapolského Kráľovského Vojenského Radu Svätého Juraja a zjednotenia z roku 1808, aby sa do kostola radu inštalovali koruhvy s erbami každého nositeľa kolany a veľkokríža (čiže 1. a 2. triedy radu). Koruhvy zomrelých nositeľov insígnií boli inštalované v invalidovni s výnimkou insígnií tých, ktorí padli v boji. Nositelia insígnií ďalších piatich tried radu svoje koruhvy nemali.<sup>67</sup>

Naznačená problematika spojenia faleristiky s heraldikou, alebo v tomto prípade s vexilológiou, je však veľmi rozsiahla a jej detailné objasnenie by si vyžadovalo osobitný priestor. Vo všeobecnosti však možno na základe prednesených skutočností skonštatovať, že špecifické písomné a obrazové pramene, priority určené pre faleristické bádanie, môžu v obmedzenej miere, netradične a veľmi dobre poslúžiť aj pri výskumoch v oblasti genealógie, heraldiky, ale predovšetkým archontológie. Práve preto sme považovali za potrebné na uvedené možnosti aspoň v skratke upozorniť.

<sup>58</sup> Článok 14 stanov: *Erneuerte Statuten des Kurfürstlich Hessischen Haus-Ordens vom Goldnen Löwen*. Cassel: b. v., 1818, s. 7.

<sup>59</sup> Ordens-Statuten des Brandenburgischen Rothen Adlers vom 13. Juli 1734, článok 13. In: HOEFMANN, Friedrich Wilhelm. *Der Preussische Rothe Adler-Orden und der Königliche Kronen-Orden in Urkunde und Bild*. Berlin: Decker's Verlag, 1878, s. 10.

<sup>60</sup> Článok 12 stanov: *Statutes of the Most Illustrious Order of St. Patrick to which added the Ceremony of the First Installation in 1783*. Dublin: George Grierson, 1800, s. 23.

<sup>61</sup> RAFF, Albert. Der herzoglich-württembergische Ritterorden von der Jagd. In: *Orden und Ehrenzeichen. Das Magazin für Freunde der Phaleristik*. BDOS – Deutsche Gesellschaft für Ordenskunde, 2009, roč. 11, č. 60, s. 64.

<sup>62</sup> Článok 14 stanov: *Erneuerte Statuten des Kurfürstlich Hessischen Haus-Ordens vom Goldnen Löwen*. Cassel: b. v., 1818, s. 7.

<sup>63</sup> Článok 11 stanov: TETSCH, Carl Ludwig. *Curländischer Kirchen-Geschichte von dem Zustande dieser Provincial-Kirche, bis zum Ableben Gotthards ersten Herzogs zu Curland nebst der gegenwärtigen ausserlichen kirchlichen Verfassung dieses Herzogthums*. II. Teil. Riga und Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch, 1767, s. 250.

<sup>64</sup> Napr. TERNANT, Philippe de. *Grand Armorial équestre de la Toison d'Or*. Kódex vytvorený v rokoch 1430 – 1461 je uložený vo Francúzskej národnej knižnici (BnF, Bibliothèque de l'Arsenal, Ms. 4790 Rés.). Reprint PASTOREAU, Michel – POPOFF, Michel. *Grand armorial équestre de la Toison d'or*, I – II. Saint-Jorioz: Éditions du Gui, 2001.

<sup>65</sup> Napr. CHIFFLETIUS, Ioannes Jacobus. *Insignia gentilitia equitum ordinis velleris aurei, fecialium verbis enuntiata. Le blason des armoires de tous les chevaliers de l'Ordre de la Toison d'or, depuis la premiere institution, iusques á present*. Antverpiae: Ex officina plantiniana Balthasaris Moreti, 1632.

<sup>66</sup> KRANZMAYR, Johannes Baptista (ed.). *Wappen-Almanach des Königlich Bayerischen Haus-Ritter-Ordens vom heiligen Michael*. München: b. v., 1833.

<sup>67</sup> Článok 15 stanov: *Del Real Ordine Militare di S. Giorgio della Riunione. Legge istitutiva del Reale Ordine Militare di S. Giorgio della Riunione e decreto che abolisce l'Ordine delle Due Sicilie*. Napoli: Stamperia Reale, 1853, s. 8.

## S Ú Ť A Ź NAJLEPŠIE GENEALOGICKÉ PRÁCE

Šarlota Drahošová – Peter Keresteš

V roku 2013 sa uskutočnil 7. ročník súťaže o najlepšie genealogické práce. Vzhľadnuc na počet minulých ročníkov, môžeme hovoriť už o tradičnej súťaži, o ktorú je stály záujem nielen medzi členmi Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, ktorá ju vyhlasuje, ale aj medzi tými, ktorých prvotným cieľom je písať pre vlastný uzavretý rodinný kruh, potom však rozširujú pole pôsobnosti svojej bádateľskej činnosti.

Do súťaže sa prihlásilo 15 autorov, ktorí zaslali 18 prác, napísaných v období rokov 2009 – 2013. Máme veľké, otvorené srdce pre genealógiu, prijali sme všetky práce, ale niektoré nespĺňali celkom naše predstavy. Netvrdíme, že budeme veľkorysí aj v budúcnosti. Komisia pracovala v zložení: predsedkyňa Mgr. Šarlota Drahošová, členovia PhDr. Frederik Federmayer, PhD. a PhDr. Peter Keresteš, PhD.<sup>1</sup> Rozšírili sme počet ocenených, pretože niektoré publikácie mali kvalitatívne rovnakú úroveň. Vychádzali sme zo základnej premisy, ktorou bola otvorenosť súťaže pre všetky stupne odborného poňatia tém. Na základe preštudovania všetkých prác komisia určila toto poradie:

1. Ladislav Tačovský: *Kronika rodu Hirner na pozadí huncokárskej histórie*. Trenčín 2013.
2. Imrich Szabó, Jozef Černák: *Rodina Černákovcov z Veľkých Vozokán*. Bratislava 2012, Tomka Pavol: *Historické pripomenutia z Liptova*. Martin 2013.
3. Ladislav Šujanský Huljak: *Sága rodu Huljakovcov*. Levice 2012, Imrich Szabó: *Tisícročná história rodu grófov Károlyi de Nagykároly*, Bratislava 2012.

Osobitnú cenu prevzal p. Jaroslav Perniš za dielo *Anjouovci, princovia s ľaliovými kvetmi*, Prievídza 2012.

Autori priblížili rody rôzneho spoločenského postavenia, z nobilitovaných napr. Károliovcov, Cardezovcov, Kvašaiovcov. Hodnotili sme tiež práce o učiteľskom a remeselníckom rode, niektoré boli súbornejšie, približovali súčasne viacero rodov a rodín. Je obohatením súťaže, keď môže hodnotiť a predstaviť diela, ktoré zachytávajú rody z menej bežných, netradičných prostredí, ako v prípade práce o Hirnerovcoch, rode nemeckých kolonistov, ktorí sa živili ťažkou prácou v lesoch.

<sup>1</sup> Verejné vyhodnotenie súťaže a vyhlásenie výsledkov sa uskutočnilo 22. októbra 2013 v konferenčnej sále Slovenskej národnej knižnice v Martine. Celkové hodnotenie vypracovala Š. Drahošová, anotácie a hodnotenia jednotlivých prác Š. Drahošová a P. Keresteš. Najskôr zverejňujeme hodnotenia spracované P. Kerestešom, potom texty Š. Drahošovej a uvádzame ich v poradí, v akom boli dodané.

## Prístupy autorov k tvorbe genealógií

V 7. ročníku bol zreteľný a prevládajúci príklon k literárnemu poňatiu témy alebo, inými slovami, k populárnejšiemu spracovaniu. Výsledkom je voľnejší text a niekedy absencia poznámkového aparátu, ktorý sa zjednodušil na vymenovanie použitej literatúry a kde-tu aj prameňov bez odkazov. Toto nevytýkame pánovi Pernišovi, ktorý sa dostal už do vyššej kategórie popularizovania histórie vôbec. Vystáva otázka dôvery pri nepoužití označenia použitého zdroja. Vzniká nebezpečenstvo preberania a reťazenia možných nesprávnych údajov preberateľmi, aj keď tí by mali byť k akémukoľvek používanému textu vždy kritickí.

Vyskytovalo sa väčšie množstvo rozšírenejších *biografií* v rámci genealogického textu. Negatívom je to len vtedy, ak sú neúmerne ostatnému textu a odvádzajú pozornosť od hlavnej línie. Stretli sme sa s názvom *genealogický album*. Má svoje čaro, ak v ňom nechýba dostatočný, potrebný sprievodný a dátumový text k jednotlivým fotografiami.

Dalším typom boli *memoárové práce*, zachytávajúce do písma všetko, čo si v súčasnosti žijúce osoby pamätajú, alebo idú do minulosti, pokiaľ im siaha pamäť. Takýmto autorom dávame do pozornosti, že zahodno sa im dať i na trnistejšiu cestu – cez cirkevné matriky a iné archívne dokumenty – do minulosti a nezostávať v 19. a 20. storočí. Z hodnotených prác viacerým by stúpila úroveň, keby pridali výsledky bádania zo súkromných a štátnych archívov.

Medzi prácami boli i *združené genealógie*, ktorých zástupcom sú genealógie viacerých rodov z jednej dediny v spoločnej publikácii. Poskytujú širší genealogický pohľad na obecnú komunitu a rodinno-rodové súvislosti v nej.

Stretli sme sa tiež s *familiárnym prístupom* – dielami písanými subjektívnejším štýlom, dobre čitateľnými vo vlastnom rodinnom prostredí, prinášajúcimi drobné pikantnosti. Závisí od toho, aké ambície si autor kladie. Nemusel by zostať pri konštatovaní „veď je to len pre nás a naše deti“. Pekné v nich bolo začíť pocit nefalšovanej rodinnej a rodovej spolupatričnosti.

## Formálne náležitosti prác

Konštatujeme zvýšenie úrovne väzby, kvality papiera (často bol použitý kriedový papier) a fotografií. Dobrá formálna úroveň by však nemala byť zásterkou pre slabší obsah. Niektoré publikácie si autori nechali zaregistrovať, mali číslo ISBN (prideľuje ho Národná agentúra ISBN v Slovenskej národnej knižnici v Martine). Za chybu považujeme, že občas chýbala tiráž; ide o zrkadlo „rodný list“ knihy. To sú základné identifikačné údaje, pod ktorými knihu evidujú v každej knižnici. Niekde chýbal obsah. V pomocnom aparáte knihy pod literatúrou boli uvádzané aj archívne pramene, ale to je rozdiel. Rozdelením sa jasnejšie ukáže hĺbka výskumu, originalita obsahu. Pripojenie genealogickej tabuľky nepovažujeme za formálnu záležitosť, naopak, jej existencia patrí k základnej kultúre genealogickej práce. V niektorých (by) bolo prínosom vypracovanie orientačnej pomôcky – registra osôb na záver.

Pokiaľ išlo o jazykovú kultúru, badateľné boli problémy s transkripciou mien a priezvisk. Vieme, že ide o neustály problém, dochádza k nemu hlavne pri prepisovaní mien z matrik, tiež pri riešení otázky ako sa postaviť ku komoleniu priezvisk pôvodným zapisovateľom. Pre nerozhodných stále platia zásady prepisu podľa Pravidiel slovenského pravopisu (prvýkrát vydaných v roku 1991) a je prípustné (vhodné) uvádzať staršiu podobu v zátvorke. Nemôžeme mať celkom za zlé rešpektovanie jazykového prostredia, v ktorom osoby žijú od narodenia.

### Metódy práce

Autori nie vždy správne používali termíny rodina a rod. Rodom nazývame skupinu pokrve nadväzujúcich rodín. Nie všetky práce boli písané jasne, prehľadne. Väčšina si za základnú zvolila otcovskú líniu, rozšírenú o vetvy, a to nielen po synoch, ale kde-tu aj po dcérach. Najväčšie problémy robil začiatok, to znamená prvé zmienky, prvé stopy o sledovanom rode. Ide o jednu z najťažších fáz bádania, keď často nevieme, „kam z konopí“, pretože sme už vyčerpali všetky matričné informácie. Nezriedka však menej je viac, najmä pri všeobecne rozšírených priezviskách, aby sa dohadov o pôvode nenahromadilo zbytočne veľa.

Neraz zostalo nevyriešené dodržanie proporcionality pri riešení otázky: *dejiny obce verzus dejiny rodu*. Vždy treba vsadiť rod do širšieho prostredia, aby bol nadhľad, ale stalo sa, že autora zlákala významná udalosť alebo aj osoba menej spojená s rodom a venoval jej nenáležité väčší priestor.

Viacerí účastníci súťaže využívali poznatky z internetových stránok, aj tu však platí zásada: dôveruj, ale preveruj.

V každom ročníku sa stretávame s prvotinami, ktoré nesú všetky chyby začiatočníckych prác. Pri takýchto autoroch radi budeme sledovať ich dozrievanie, držať im palce a pomáhať pri zorientovaní sa v prostredí vedy zvanej genealógiá.

### Hodnotenia prihlásených prác

ŠUJANSKÝ HULJAK, Ladislav. *Sága rodu Huljakovcov*. (Levice : vydavateľstvo ZISK, 2012), 267 s.

Sága rodu Huljakovcov je rodinným rozprávaním o rode, ktorý od druhej polovice 19. storočia pôsobil v Leviciach a okolí (Čajkov, Nová Dedina, Veľký Dvor, Tekovská Nová Ves). Treba zdôrazniť, že nejde o typickú genealogickú prácu, ale skôr o biografické dielo, akýsi rodinný biografický román, zachytávajúci posledných 150 rokov pôsobenia rodu Huljakovcov

a osobitne – biografiu autora, používajúceho v knihe aj pseudonym Kristián Šujan-ský. Ide o umelecko-literárnu prácu, ktorej je prispôsobený aj autorov štýl.

Levicú či skôr tekovskú vetvu Huljakovcov, pochádzajúcich pôvodne z obce Šuja a mestečka Rajec, založil učiteľ Ján Huljak (1855 – 1936), rodák z Banskej Štiavnice, ktorý k učiteľskému povolaniu viedol aj svojich synov. Hoci práca, ako sme už spomenuli, nie je výsostne genealogická, pridanou hodnotou celého tohto



diela sú ľudia a ich osudy.

Učiteľ Ján Huljak založil vetvu, z ktorej pochádzali mnohí významní intelektuáli vplývajúci na dianie v levickej krajine – celá dynastia učiteľov (učiteľom bol aj autorov otec Imrich Huljak), učiteľ a riaditeľ Tekovského múzea Pavel Huljak, archeologička Margaréta Pöhlhsová i samotný autor práce – dr. Ladislav Huljak, lekár, zakladateľ oddelenia hematológie v levickej nemocnici, o čom v knihe prináša pútavé a zaujímavé svedectvo.

Práci, žiaľ, chýbajú, podobne ako viacerým prihláseným dielam, niektoré formálne bibliografické náležitosti (tiráž, miesto a rok vydania, ďalšie základné údaje o knihe).

Veľkou škodou je, že autor tekovskú vetvu Huljakovcov nezasadil do genealogického kontextu, čím by kniha získala aj genealogický rozmer. Dozvieme sa len toľko, že zakladateľ rodovej vetvy Ján Huljak pochádzal z Banskej Štiavnice, kde pôsobil už jeho otec Ján, no okrem konštatovania, že rod má pôvod v zemianskom rode Huljakovcov z Rajca a obce Šuja (autor v úvode síce menuje troch významných Huljakovcov z rodu, ale bez akýchkoľvek genealogických súvislostí), chýba v práci akékoľvek bližšie genealogické zaradenie (stačila by možno len genealogická tabuľka v prílohe knihy).

Napriek týmto konštatovaniam autor diela opísal svojím literárnym štýlom svojich predkov s hlbokou akribiou, citom

a s veľkým porozumením pre ľudské hodnoty, ktoré sa v rode odovzdávali z generácie na generáciu, na pozadí často zložitej historickej doby.

HADVIG, Adrian. *Hadvig rodokmeň. Opis bádania*. Bratislava (2013), 63 s. + prílohy.

Ani v tomto prípade nejde o klasické genealogické dielo, ale – ako hovorí aj samotný podnázov práce – o opis bádania. Zo slovného prejavu i z celej koncepcie diela je zrejmé, že ide o prácu začínajúceho genealóga (študenta), ktorý sa rozhodol spracovať rodokmeň svojho rodu – Hadvigovcov s koreňmi v obci Závada pod Čiernym vrchom (okres Topoľčany).

Autor sa od facebooku a hľadania na internete cez osobné návštevy najbližších i vzdialenejších príbuzných dostal až k návšteve štátneho archívu a k prvopočiatocnému výskumu matrik. Z metodického postupu pri výskume tohto najdôležitejšieho genealogického prameňa vyplynuli autorove počiatkové problémy pri analýze obrovského množstva údajov, ktoré tieto materiály poskytujú.

Autorov štýl je osobitý, často však opisuje úplne zbytočné badateľské peripetie (pobavilo nás napr. jeho vyúčtovanie nákladov na jeden deň štúdia v štátnom archíve).

Aj v tejto práci chýba základná súčasť každého genealogického diela – genealogická tabuľka. Dá sa to však ospravedlniť tým, že autor svoje dielo nepovažuje za dokončené, ale iba za akési „konzervovanie“ toho, k čomu na ceste k cieľu dospel, a my pevne veríme, že po tomto sympatickom „naštartovaní“ svojho genealogického koníčka o ďalšie štyri roky, keď okrem matrik objaví aj ďalšie archívne pramene

genealogického charakteru, prihlási konečnú verziu práce už aj s prehľadnými genealogickými tabuľkami.

Azda na záver hodnotenia možno pripomenúť sympatické (a pravdivé) vyjadrenie, ku ktorému autor pri spracúvaní genealógie dospel: že rodokmeň pomáha zblížovať.

*KVASSAYOVÁ, Petronela. Kronika rodu Kvassay, 1150 – 2011. Bratislava 2011, 146 s.*

Rod Kvašaiovcov (Kvassayovcov) patrí k významným zemianskym rodom pôvodom z obce Zemiansky Kvašov (okr. Považská Bystrica) v bývalej Trenčianskej stolici. Spracovať ich genealógiu je veľmi náročná úloha, najmä preto, že ide o rod doložený už v stredoveku a takisto veľmi rozvetvený. O rode, ktorého vetva istý čas vlastnila aj známy kaštieľ v Brodzanoch, neexistuje zatiaľ žiadna komplexná práca.

Práca o Kvašaiovcoch predstavuje viacmenej kroniku, zostavenú najmä na základe literatúry, ktorá prináša zmes najrôznejších údajov o rode a jeho jednotlivých vetvách.

Osobne si myslím, že autorke sa podarilo spracovať dejiny rodu len veľmi čiastočne. Najprínosnejšou časťou práce sú údaje o potomkoch Augustína Kvašai (1851 – 1942), právnik, okresného náčelníka v Brčke, vládneho radcu v Bosne a Hercegovine, ktorý pochádzal z najvýznamnejšej, brodzianskej vetvy rodu. Jeho potomkovia žijú dnes najmä v Bratislave. Do tejto vetvy rodu sa vydala aj autorka práce, z nej pochádza aj jej syn Pavol Kvaššay, známy hudobník, skladateľ, autor textov niekoľkých populárnych piesní (Berco Balog: *Farbami dýcha noc*).

K staršiemu genealogickému spracovaniu Kvašaiovcov však práca neprináša nové údaje. Treba si dať pozor najmä na ich nekritické preberanie zo staršej literatúry, ku ktorým patria napríklad aj údaje o zakladateľovi rodu, rytierovi Kvašovi, ktorý vraj prišiel do Považia z Poľska okolo roku 1150 a postavil si tam hrad. Pripomeňme, že (aspoň podľa našich znalostí) sa v skutočnosti Kvašaiovci začínajú spomínať až koncom 15. storočia, v roku 1479 (treba si pozrieť prácu Antala Fekete-Nagya o osídlení Trenčianskej župy, miestopis Dezsóa Csánkiho alebo diplomatár rodu Podmanickovcov). Zemiansky Kvašov patrilo pôvodne k majetku Považského hradu, ktorý v 15. storočí vlastnili Podmanickovci. Práve vďaka nim sa v tom čase dostávajú v závere 15. storočia predkovia Kvašaiovcov (boli v ich službách ako predialisti-vojaci) k vlastníctvu tejto dediny, v ktorej sa natrvalo usadili. Ich predošlým majetkom bola dedina Markušova Lehota (dnes osada Markovec južne od Považskej Bystrice), kde sídlili pred rokom 1500.

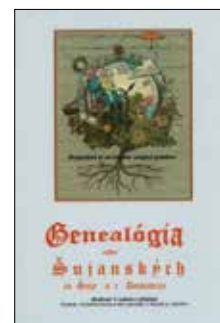
Hendikepom práce je jej neprehľadnosť (strieda sa nekritický úvod, pestrá korešpondencia Kvašaiovcov, hoci s prekladom, no bez kontextu a súvislostí, Kvašaiovci z Brodzian, Kvašaiovci z Bielic a potomkovia Augustína Kvašai). Autorka necituje odbornú literatúru a veľkú časť zásadnej literatúry pri písaní svojej práce prehľadla. V práci opäť nenachádzame žiadnu kompletnú genealogickú tabuľku, iba tabuľky prevzaté od Mártona Szluhu, ktoré začínajú len od roku 1668.

Škoda, že autorka nemala ambíciu genealogicky spracovať celý kvašaiovský rod (napr. zemianske vetvy doteraz nikto komplexne nespracoval), sústredila sa iba

na najvýznamnejšie vetvy (v Brodzanoch a Veľkých Bielicich) a ich genealógie prevzala od Mártona Szluhu.

Pre zaujímavosť upozorňujem, že vetva Kvašaiovcov od roku 1700 pôsobila aj v Nitrianskej stolici, v obci Jarok pri Nitre, kde sa usadil Štefan Kvašai zo Zemianskeho Kvašova, ktorý bol taký chudobný, že upadol medzi poddaných a neskôr získal slobodnícky stav. Jeho synom sa však podarilo obhájiť šľachtické práva. Potomkovia tejto vetvy Kvašaiovcov, roľníci a remeselníci, žili v Jarku a neskôr v Nových Zámkoch (kde žijú aj v súčasnosti). Ďalšie vetvy Kvašaiovcov pôsobili v iných častiach Slovenska.

*ŠUJANSKÝ, Jozef. Genealógia rodu Šujanský zo Šuje a z Domaníže. (Žilina, asi 2012), 55 s. (2. rozšírené vydanie).*



Autor sa v práci pokúša podať komplexné genealogické spracovanie rodu Šujanských zo Šuje od najstarších čias do súčasnosti. Ide o pôvodne veľmi starý škultétsky (šoltýsky) rod, šoltýstvo získal v obci Šuja už v roku 1394. Do šľachtického stavu boli jeho členovia, Juraj a Michal Šujanskovci, povýšení 29. 4. 1631 uhorským kráľom Ferdinandom II.

Musíme podotknúť, že z nášho pohľadu ide o zaujímavú genealogickú tému – na Slovensku existovalo viacero šoltéskych rodov (Frivaldský, Ďurčanský a pod.), ktoré neskôr získali šľachtictvo. Táto téma by si zasluhovala osobitné spracovanie ako

celok, pretože môže priblížiť vývoj jednej sociálnej kategórie novonobilitovaných osôb v 16. a 17. storočí u nás. Poďme ale k samotnej práci.

Autor po vysporiadaní sa s najstaršími reáliami zo stredoveku opisuje od 17. storočia jednotlivé vetvy rodu, ktoré pôsobili najmä v Trenčianskej stolici – v Beckove, Šuji, Rajci a napokon v Domaníži, kde sa Šujanskovci usadili na konci 19. storočia. Z tejto vetvy pochádza aj autor anotovaného elaborátu. Jeho členovia patrili medzi drobné zemianske rody – živil sa ako nižší hospodárski úradníci, mešťania v Rajci, remeselníci alebo roľníci. Najvýznamnejším členom rodu bol František Šujanský (\*1832), kňaz, národovec, etnograf, zakladajúci člen Matice Slovenskej.

Šujanskovci boli mimoriadne rozvetvení (v roku 1837 žilo podľa autora v Šuji až 49 mužov s priezviskom Šujanský). Nás osobne by napríklad zaujímalo (čomu autor nevenuje pozornosť), či všetci Šujanskovci v Šuji boli zemania, šľachtici, potomkovia nobilitovaných šoltýsov, alebo tam žili aj menovci, nešľachtici, ktorých predkovia neboli zahrnutí do nobilitácie v roku 1634 (či bola povýšená iba časť rodu; obvyčajne to tak bývalo, ako napr. v prípade Bernolákovcov).

Autor pracoval predovšetkým s literatúrou, ale pokúsil sa aj o štúdium archívnych prameňov, hoci len v náznakoch. Práci možno vyčítať predovšetkým veľkú neprehľadnosť, čo je jej najväčší hendikep. Rozprávanie vôbec nemá „červenú niť“, ako sa hovorí, a čitateľ sa v texte doslova stratí v množstve najrozličnejších údajov o Šujanskovcoch, často bez uvedenia vzajomnej súvislosti. Práca síce obsahuje genealogické tabuľky, tie sú však ako celok



neprehľadné, nič nehovoriace (najstaršie sú totiž uvedené iba s osobným menom, navyše – nevieme prečo – v maďarčine, aj s početnými chybami). Chýba súvislá genealogická tabuľka rodu.

Práca má aj štylistické a jazykové nedostatky, chyby pri opise reálií či prepise osobných mien (Tobiáš nie je Tibor, župa Barš nie je v Maďarsku – ide o Tekovskú stolicu, a pod.). Pri tejto práci platí staré overené, že niekedy menej je viac.

#### **TOMKA, Pavol. *Historické pripomenutia z Liptova*. Vrútky 2013, neustránkované.**

Na prvý pohľad skromná práca p. Ing. Pavla Tomku predstavuje tri „úzko profilované“ genealogické štúdie či skôr medailóny. V prvej sa zaoberá problematikou pôvodu šľachtického rodu Lehotskovcov z Veľkej Paludze, z ktorej pochádza aj dynastia učiteľov Lehotskovcov z Ľubietovej a Mýta pod Ďumbierom (ku ktorých potomkom patrí aj známy hudobník Janko Lehotský). Rieši problematiku a doteraz neriešenú otázku, či paludzski Lehotskovci pochádzali z Liptova (Lehotský z Kráľovej Lehoty) alebo Turca (Lehotský z Rakova).

Autor matričným výskumom dospel k poznatku, že paludzski Lehotskovci pochádzajú z Lehotskovcov, ktorí si písali prídomy z Nižných Ráztok v Liptove a Malého Rakova v Turci, čo ich jednoznačne radí k Lehotskovcom z Turca a nie z Liptova. Genealógiu Lehotskovcov z Veľkej Paludze autor publikuje v prílohe.

V druhom genealogickom medailóne sa autor venuje pôvodu Karola Lehotského Leonardiho (1805 – 1868), podžupana Liptovskej stolice, pochádzajúceho z rodu Lehotskovcov z Kráľovej Lehoty. O jeho

bližšom pôvode nič konkrétne nehovori ani monografia o rode Lehotskovcov z Kráľovej Lehoty z roku 2008. Karol a jeho otec síce používali prímeno Leonardí, v skutočnosti ale, ako to dokazuje autor na základe matričného výskumu, ich predkovia používali prímeno Ďuricovie, vďaka ktorému ich možno konkrétnejšie zaradiť do genealógie kráľovskolehotských Lehotskovcov. Autor zmenu prímena dôvodí politickou príslušnosťou Karola Lehotského, ktorý sa priklonil na stranu maďarónskej šľachty. V závere publikuje genealógiu predkov Karola Lehotského.

V tretej práci sa venuje genealógii manželkiných predkov, poddanskému rodu Iľavskovcov z Važca, ktorí boli v istom príbuzenstve s Lehotskovcami. Genealógiu tohto široko rozvetveného rodu možno podľa autora sledovať od Ondreja Iľavského a Žofie Lehotskej, ktorí žili v prvej štvrtine 18. storočia vo Važci. Podrobnejšie sa venuje mlynárom Iľavským, ktorí si v polovici 19. storočia postavili mlyn v Čiernom pri Bielom Váhu, a učiteľskej vetve, ktorú založil Juraj Iľavský (1838 – 1914).

Autor, v prípade ktorého musíme podotknúť, že správne pochopil zásady a ciele genealogického bádania, pri svojom výskume vo všetkých troch prácach využil okrem matrik aj ďalšie archívne pramene – daňové a urbárske súpisy, pozemkovoknižné zápisy – a priblížil sa ako jeden z mála k tomu, čo očakávame od prác takéhoto charakteru. Jeho výklad je prehľadný a zrozumiteľný. Pozitívom jeho prác je jasný a presne vyznačený cieľ – riešenie konkrétneho genealogického problému. Jeho štúdie ako jedny z mála mali aj prehľadné genealogické tabuľky.

**SZABÓ, Imrich. *Tisícročná história rodu grófov Károlyi de Nagykároly*. Bratislava: DuBari, s.r.o., 2012, 304 s. ISBN 978-80-970411-1-3**



Autor Ing. Imrich Szabó nie je síce odborník-historik, ale napísal už niekoľko populárnych prác najmä vo vzťahu k rodnej obci Palárikovo (napríklad o starom mederskom cintoríne) a z tohto pohľa-

du je už skúsenejším autorom. Tentokrát sa rozhodol spracovať komplexný pohľad na vývoj významného rodu Károliovcov (Károlyi), ktorého členovia od konca 17. storočia významne zasiahli najmä do dejín dolnej Nitry (Nitra – Nové Zámky). Palárikovo (Slovenský Meder) sa stalo ich hlavným sídlom, kde dali vybudovať aj veľký kaštieľ, ktorý tam stojí dodnes.

Chceme upozorniť, že doteraz sa problematike dejín aristokratických rodov nevenovala veľká pozornosť, situácia sa začína meniť až v poslednom čase. Je to však úloha mimoriadne náročná. Chýba nám nielen ich genealogické spracovanie, ale aj zhodnotenie – pokiaľ ide o ich majerské hospodárenie, o ich ekonomický prínos v dejinách hospodárstva (obzvlášť poľnohospodárstva), ktorý bol skutočne významný. Preto možno oceniť výber témy.

Keďže pochádzam z tohto kraja a podrobne sa venujem dejinám tejto oblasti, osobne som privítal túto prácu. Kniha má prehľadnú a jasne stanovenú štruktúru, sleduje počiatky rodu od najstarších čias, no dôraz kladie na osudy Károliovcov od

konca 17. storočia, keď Ondrej Dominik Kaunitz (1654 – 1705) v ich službách začína skupovať majetky na dolnej Nitre, najmä v Palárikove, ktoré sa stáva centrom ich tunajšej správy. V práci nám autor predstavuje aj erb rodu, archív rodu, kaštieľ a jeho prestavby, stručne veľkostatok a – čo je azda najzaujímavejšie a na knihe úplne nové, objavné – zaujímavé životné osudy posledných Károlyovcov z Palárikova v 20. storočí a najmä po roku 1945, keď museli svoj kaštieľ a domov opustiť a o majetok prišli. Práve tieto posledné kapitoly sú najväčším prínosom práce. Najmladší Károlyovci – a treba podotknúť, že aj vďaka autorovi – opäť objavili Palárikovo a radi sa sem vracajú (aj ako poľovníci).

Práca je písaná kultúrnym jazykom, prehľadne, má logickú štruktúru a treba zdôrazniť, že je aj graficky veľmi pekne spracovaná, s množstvom obrazového materiálu, a pútavá.

Tému o Károliovcoch spracoval autor najmä na základe literatúry a úplne rezignoval na archívny výskum, čo je azda najväčším hendikepom práce. Pritom Károliovci v tomto smere majú čo ponúknuť. Ich archív (dnes v Maďarskom národnom archíve) v Budapešti patrí k najlepšie zachovaným šľachtickým archívom. Autor ho síce predstavuje, no údaje k nemu prevzal z úvodu maďarského inventára k tomuto archívnemu fondu a jeho bohatstvo prakticky vôbec nevyužil. Takisto nevyužil veľké množstvo archívnych dokumentov, ktoré k dejinám rodu i Palárikova ponúka Štátny archív v Nitre (aj listy Ondreja Kaunitza a Alexandra Károliho). Okrem toho príliš dôveruje maďarskej literatúre, ktorá ovplyvňuje aj text a niektoré autory – vyjadrenia, pričom nepoužíva viaceré

práce slovenských i regionálnych historikov.

V práci mi tiež chýba zhodnotenie mimoriadneho prínosu Károliovcov ako priekopníkov moderného poľnohospodárstva na Slovensku. Toto sa nedá obísť jednou vetou, pretože ich prínos v tomto smere bol mimoriadny. V druhej polovici 19. storočia dokonca v chove oviec predbehli na území Nitrianskej župy aj grófov Huňadyovcov, od ktorých sa Károliovci chodili v 18. a prvej polovici 19. storočia učiť chovať ovce a kone do Mojmiroviec.

Autor, no ani celá odborná slovenská literatúra vôbec nepozná úradníka Imricha Klauzála, ktorý pôsobil v polovici 19. storočia v Palárikove – je to jeden z najvýznamnejších priekopníkov chovu merinových oviec vôbec a otec uhorského ministra.

Ak by autor viac využíval archívne dokumenty, možno by prišiel aj na to, že vďaka Károliovcom má Palárikovo jedného mimoriadneho a doteraz neznámeho rodáka – Gabriela Groffitsa († 1957 v Keszthely), najvýznamnejšieho maďarského architekta poľnohospodárskej architektúry. Jeho otec Armin (Herman) Groffits (mimochoďom jeho predkovia pochádzali od Bojníc) bol účtovníkom na palárikovskom panstve. Groffitsovi príbuzní sú pochovaní aj na palárikovskom starom cintoríne.

Pri tej krásnej knihe a námahe je trochu škoda, že autor svoj text nedal na posúdenie aj odborníkom-historikom, varoval by sa tak viacerých menších terminologických nepresností a možno by získal aj viacero podnetov k nej. Prácu o Károliovcoch tak možno brať ako kvalitne spracované populárne priblíženie osudov grófov Károliovcov a môže stáť na

začiatku seriózneho vedeckého spracovania genealógie a dejín tohto významného rodu.

*PERNIŠ, Jaroslav. Anjouovci. Princovia s laliovými kvetmi. (Prievidza, 2012), 180 s. + genealogické tabuľky.*



Dr. Jaroslav Perniš je už laickej i odbornej verejnosti známym odborníkom na francúzskych Anjouovcoch, na Slovensku azda najväčším. Jeho práca nie je výslovné genealogická, skôr historická, ale ge-

nealógia anjouovskej dynastie, jednej z línií francúzskych Kapetovcov, sa vinie celou knihou. Ambíciou autora nie je odborný text, ale odborné populárne priblíženie osudov jednej z najvýznamnejších stredovekých kráľovských dynastií, ktoré zasiahli aj do dejín Uhorska a Slovenska.

V osobe kráľov Karola Róberta i jeho syna Ľudovíta získalo Uhorsko mimoriadne prezieravých, erudovaných a ctižiadostivých panovníkov, ktorí sa pokúsili o jeho hospodárske a politické upevnenie, čo sa im aj podarilo. Uhorsko za ich čias sa zaradilo medzi elitné kráľovstvá Európy. V našom stredoveku nebolo azda politicky stabilnejšieho a ekonomicky silnejšieho obdobia, akým bolo 14. storočie – obdobie vlády Anjouovcov.

Hoci práca Jaroslava Perniša nie je výsostne odborná, ale odborne populárna, ako taká je napísaná mimoriadne kvalitne, na základe dôkladného štúdia odbornej literatúry (najmä francúzskej, poľskej a slo-

venskej), publikovaných naračných i archívnych prameňov. Všetky použité diela sú uvedené v zozname použitých zdrojov, ktorý spĺňa všetky citačné náležitosti.

Autorov štýl je ľahký, dielo sa výborne číta. Musíme uznať, že Anjouovci pre svoju prepojenosť s politikou Európy sú vynikajúca téma a práca J. Perniša je v jeho podaní mimoriadne pútavá. Autor dokazuje, že má výborný prehľad vo svojej téme, nahlád nad materiálmi k nej – iba tak sa dá kvalitne zvládnuť odbornopopularizačné dielo. Práca o Anjouovcoch by si zaslúžila vydanie.

*TAČOVSKÝ, Ladislav. Kronika rodu Hirner na pozadí huncokárskej histórie.*

*Trenčín: Ladislav Tačovský, 2013, 132 s. ISBN 978-80-971217-1-6*



MUDr. Ladislav Tačovský je skúseným účastníkom našej súťaže a musíme s radosťou konštatovať, že každým ročníkom sú jeho práce kvalitnejšie a zaujímavejšie. Azda škoda, že sa súťaž koná

(len) každé tri roky. Tentokrát si zobral na mušku rod Hirnerovcov, pôsobiaci na oboch stranách Malých Karpát (Kuchyňa, Pernek, Sološnica, Častá a okolie).

Hirnerovci patrili k relatívne uzavretej sociálnej skupine huncokárov, lesných robotníkov, ktorí svoj život spojili s lesom. Škála ich pôsobenia v areáli lesa bola veľmi rozmanitá – boli najmä zručnými drevorubačmi (odtiaľ pochádza aj ich názov huncokár – z nemeckého Holzha-

ker), uhliarmi, vápenníkmi i skúsenými lesníkmi a hájnikmi. Na naše územie prichádzali najmä od polovice 18. storočia z rakúskych a nemeckých krajín (najmä z Tirolska a Štajerska). Ich príchod súvisí s celkovou obnovou záujmu veľkých zemepanských vlastníkov o lesy a ich bohatstvo a najmä so začiatkami cielavedomej a kontrolovanej ťažby lesného bohatstva v prvej polovici 18. storočia. Priekopníkmi v tomto smere boli najmä Pálfiovci, vlastníaci obrovské lesné komplexy nielen v Malých Karpatoch.

Autor tému spracoval na základe dôkladného archívneho výskumu, podopretého aj usilovným štúdiom odbornej literatúry. Táto práca sa výberom mimoriadne zaujímavej témy a kvalitou spracovania azda najviac priblížila tomu, čo očakávame od takéhoto typu genealogických prác. Oceniť možno aj kvalitné knižné spracovanie s množstvom pútavého obrazového materiálu.

Veľkým prínosom práce je, že sprístupňuje aj osudy významných osobností rodu, najmä v 20. storočí, ktorí zasiahli rozličným spôsobom do života našej krajiny: lekár Pavol Hirner, hudobný skladateľ a dirigent Teodor Hirner, sociológ a redaktor Alexander Hirner, lesnícky odborník a ochranár Anton Hirner, manažér a podnikový riaditeľ František Hirner, legenda československej i slovenskej hádzanej Marián Hirner atď.

Mimoriadnu hodnotu práci pridáva skutočnosť, že autor sa okrem genealogickej analýzy jedného huncokárskeho rodu (Hirnerovcov) pokúsil, a myslíme, že sa mu to aj podarilo, spracovať aj akúsi etnograficko-sociálnu sondu či syntézu o sociálnej skupine huncokárov. Radi by sme ho

upozornili, že huncokárov nestretávame len v Malých Karpatoch, ale aj na pálfiovských a erdodyovských majetkoch v Ponitří (najmä v Považskom Inovci, v Závade, Nemečkách, napr. rod Geschwandtnerovcov). Možno tam by sa dalo pokračovať. Rezervou ešte ostáva archívny výskum v mimoriadne bohatom rodovom archíve Pálfiovcov.

Práca, ktorá je veľmi zaujímavá, má azda len jednu chybičku krásy – aj jej chýba prehľadná genealogická tabuľka. Autor si síce vytvoril vlastný štýl značenia (kombinácia písmen a číslic), v systéme sa však vyzná azda len on sám. Je to systém komplikovaný, neprehľadný a ťažko sa v ňom efektívne orientuje. Pri genealogickej práci o takom rozvetvenom rode, akým boli Hirnerovci, je prehľadná genealogická tabuľka nutnosťou.

**GERŠI, Peter. Cardezovci v Kovarciach, Európe a vo svete. Topolčany 2013, 28 s.**

Ide o útlú brožúrku. Nemôžeme ju nazvať genealogickým výstupom, skôr štúdiou. Ide o výsek zo života Thomasa Cardeza, jeho manželky Márie a matky Šarloty, predovšetkým za ich pôsobenia v Kovarciach, kde si kúpili kaštieľ začiatkom 20. storočia. Zaujímavosťou je, že išlo o osobu, ktorá so svojou matkou prežila potopenie lode Titanic.

Autor využil všetky zdroje a typy informácií – archívy, literatúru, veľa naratívnych prameňov, internet, fotografie. Historicky určite zaujímavá téma, ale genealogicky zachytáva veľmi malý okruh osôb.

Možno raz bude mať autor možnosť pokračovať v skúmaní príbuzenských vzťahov a osudov rodu na americkej pôde.

**HÚŠŤAVA-BARÚT, Viktor. Barúťovský gén. Liptovský Hrádok 2009, 52 s. (2. vydanie); Naši rodičia. Liptovský Hrádok 2010, 56 s. (2. vydanie); História rodu a niektoré osoby rodiny Húšťava – Barút – Srpoň z Liptovskej Osady. Liptovský Hrádok 2011, 120 s. (2. vydanie); Potomkovia Eliáša Kubisa a jeho manželky Anny. Liptovský Hrádok 2012, 86 s.**



Séria štyroch kníh. Štandardné práce, všetky v zosítovej väzbe. Pána Húšťavu pasujeme svojím spôsobom za nasledovníka nebohého pána Šípku (pozn. red.: p. doc. Ján Šípka bol účastníkom mno-

hých predchádzajúcich ročníkov súťaže, autori boli krajanovia, navzájom sa poznali a spolupracovali). Rozdiel v jeho prístupe je však v tom, že neponúka dominantne schematické tabuľkové spracovanie genealógií, osudy jednotlivých členov rodu z Liptova približuje v súvislých textoch.

*Naši rodičia.* Text diela korešponduje s názvom. Ide o biografický pohľad na otca a matku autora z Liptovskej Osady, ich deti, rodinu autora a príbuzných. Dielo plní želanie zachovať pamiatku na rodičov. Iné ciele tu autor nesledoval. Práca obsahuje tabuľky, čiernobiele fotografie, tiráž, obsah, nemá odkazy na zdroje.

Úzko rodinne je zameraná aj práca *Barúťovský gén*. Autor v nej rozpráva o živote Andreja Húšťavu a jeho syna Andreja v užšom časovom rozpätí – v rokoch 1930 – 1945. V biografickom pohľade sa strieďajú príhody zo života. Je to vlastne bio-

grafická práca. Má tiráž, obsah, neuvádza odkazy na použité zdroje.

*História rodu a niektoré osoby rodiny Húšťava – Barút – Srpoň z Liptovskej Osady.* Autor si sám kladie veľa otázok o počiatkoch a vôbec o rode Húšťava. Niet dôkazov, že by všetci nositelia tohto priezviska mali patriť do jedného „vreca“, je ich skutočne veľa roztrúsených na rôznych miestach Slovenska. Je tu snaha o jasnosť štruktúry – najprv je spracovaný rod Srpoň a potom vetvy Húšťavovcov. Autor rieši problém s prírmenami, ktoré sa postupne menili na priezvisko. Vidieť, že poctivo pristupoval k téme. Zoznam richtárov, starostov, učiteľov akosi nezapadá do textu. Podobne Kalendárium nekorešponduje celkom s textom. Dielo obsahuje tiráž, obsah, literatúru spojenú s archívnymi dokumentmi, zoznam použitých historických výrazov, citácie, tabuľky, čiernobiele fotografie.

*Potomkovia Eliáša Kubisa a jeho manželky Anny.* Autor sa pridáva delenia podľa rodín tohto rodu a v rámci rodiny rozpisuje základné údaje o jednotlivých osobách. Začína druhou polovicou 19. storočia, nejde do hlbšej minulosti. Do diela zaradil aj obsah, tiráž, čiernobiele fotografie, citácie, tabuľky, krátke dejiny obcí aj s erbami, odkiaľ pochádzajú sledované osoby.

**ŠÍPKA, Emil (†). Osadský húšťavovský a srpoňovský rod v dejinách od roku 1685 a v súčasnosti. Liptovská Osada: Miestny odbor Matice slovenskej v Liptovskej Osade, 2010, 97 s.; Generačný vývoj Koštialovského rodu z Liptovskej Osady v 17. – 21. storočí. Liptovská Osada: Miestny odbor Matice slovenskej v Liptovskej Osade, 2011, 83 s.**

Úzku spojitosť, dokonca sa v niektorých častiach prelína s jednou z predošlých prác, má brožovaná knižočka *Osadský húšťavovský a srpoňovský rod v dejinách od roku 1685 a v súčasnosti* medzičasom zosnulého pána doc. Emila Šípku. Jej hlavnú časť tvoria tabuľky s kratším textom o rode a rodine podľa vetiev a v nich podľa rodín. Ide o celkom prehľadnú prácu, bez citácií. Sám autor charakterizoval svoje dielo ako základnú štruktúru, do ktorej ďalší, mladší členovia rodu budú postupne dopĺňať údaje o jednotlivých osobách. Treba oceniť dlhodobú mravčiu prácu p. docenta Šípku. V diele uvádza aj obsah, tiráž, literatúru, v ktorej sú zahrnuté i študované archívne dokumenty.

Rovnaké slová možno použiť aj vo vzťahu k práci s názvom *Generačný vývoj Koštialovského rodu z Liptovskej Osady, 17 – 21. storočie*. Tieto dve genealógie sú napísané s určitou rutinou a skúsenosťou bádateľa zvyknutého čerpať z matričných kníh a doplnené o pamäti žijúcich osôb.

**VARGOVÁ, Margita. Mlynčeky.**

**Cez Mlynčeky tečie vodička. Kežmarok: Jadro, 2012, 224 s. ISBN 978-80-89426-20-1**

Text v prvej polovici knihy je venovaný novším dejinám obce. Túto časť sme nehodnotili, aj keď oceňujeme, že ju autorka napísala. Časovo zachytáva dejinný úsek od 19. storočia do súčasnosti.

V druhej, genealogickej časti je rozpísaných niekoľko rodov (Pitoňák, Mačák, Zoričák, Krišák, Čekovský, Ripka) cez biografie jednotlivých vybraných osôb. Tu by sa núkal neuskutočnený prepis priezvisk, ktoré sú uvedené ako v matrikách – napr.

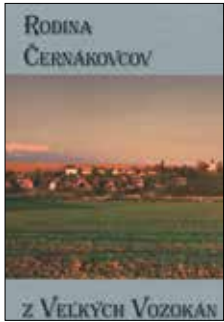
pri Mačákovcoch (Macšák), ale aj Pitoňákovcoch (Pitonyák), Krišákovcoch (Krissák).

Z textu je zrejmé čerpanie údajov i z archívnych dokumentov, ale táto skutočnosť nebola uvedená. Veríme, že p. Dr. Vargová, bývalá riaditeľka knižnice pre deti a mládež v Košiciach, má veľa skúseností z práce s textom a zužitkuje ich aj pri ďalších prácach.

Dielo má pevnú väzbu, kvalita väzby i papiera je vysoká, uvedená je tiež literatúra. Práca zahŕňa tiež obsah, register osôb, slovník goralských výrazov, tiráž, je bez odkazov na použité pramene. Využíva farebné fotografie, chýbajú tabuľky.

*SZABÓ, Imrich – ČERNÁK, Jozef. Rodina Černákovcov z Veľkých Vozokán.*

*Bratislava: nákladom rodiny, 2012, 252 s., bez ISBN*



Východiskovým bodom výskumu bolo manželstvo krajčira Vojtecha Černáka a Karolíny Pivarčiovej, z ktorého vzišla širšia rodina. Vojtech sa prisťahoval do Veľkých Vozokán z Vol-

koviec v prvej polovici 19. storočia, odkiaľ pochádzali jeho predkovia Pavol a o generáciu hlbšie Lukáš. Vetvenie podľa detí sa odvíja od manželského páru do súčasnosti. Časovo je zachytený úsek zahŕňajúci 19. a 20. storočie.

Metodika je prehľadná, systematická, umocnená na začiatku priloženou genealogickou tabuľkou, takže pri stratení súvislosti sa dá ľahko vrátiť do schémy. Práve tu je vhodný termín genealogický album, pre-

tože skutočne ku každej osobe je okrem základného textu pričlenená fotografia. Badať neustále pokračovanie myšlienky Vojtecha a Karolíny o súdržnosti a spolupatričnosti pokračovateľmi rodu.

Súčasťou práce sa stali i zachované rukopisné spomienky dcéry spomínaných manželov – Emílie.

Kniha je v pevnej väzbe s použitím kriedového papiera, chýba tiráž. Pri listovaní celkove vzbudzuje príjemné pocity. Keďže ide o mladšie obdobie zachytávané z pamätí predovšetkým žijúcich osôb, pripomíname autorom, že by mohli pokračovať vo výskume hlbšie do minulosti prostredníctvom cirkevných matrík.

*BOBOK, Otto. História obce Bobot.*

*14. – 20. storočie. Trenčín 2012, 86 s. + obrazová príloha.*

Sám autor priznáva, že ide o prípravu a sumarizáciu podkladov z literatúry, archívnych dokumentov a fotografií na napísanie dejín obce Bobot. Zachytáva súpis obyvateľov obce zamestnaných vo výrobných podnikoch, pečať obce, spísal názvy chotárov, zverejnil urbár z roku 1772.

Z genealogického hľadiska sú zaujímavejšie súpisy manželských párov alebo súpis učiteľov, pri ktorých je však málo vročení, čím sú menej využiteľné.

Autor nepoužíva citácie použitých zdrojov. Snahu nemožno uprieť, dokonca je dobré v nej pokračovať, či už samostatne alebo s kolektívom ďalších osôb, a prácu potom prihlásiť napr. do každoročne vyhlasovanej súťaže Národného osvetového centra v Bratislave.

## PÁR SLOV O TVORBE

*Jozef Novák*

Priznám sa, že by som bol veľmi rád, keby sa mi podarilo prihovoriť sa k Vám užitočne, keby ste si z niekoľkých mojich poznatkov a želaní vybrali pre seba akési malé poučenie. Nezapriem v sebe učiteľa a iba v tomto duchu mi pripadá užitočné pokúsiť sa so svojou znalosťou veci vás osloviť.

Prvá otázka, ktorú chcem nastoliť, je, kto nás – myslím moju generáciu – usmerňoval pri voľbe povolania. V umeleckých rodinách to bývali rodičia, aj u lekárov to zvykli byť rodičia-lekári. Dlhé desaťročia sa tento oprávnený zámer nepodarilo realizovať, pretože deti lekárov mali na medicínu zavreté dvere. Panovalo presvedčenie, že záujem lekárskeho detí aj ich rodičov o medicínu je motivovaný dedením ordinácie. Je prekvapujúce, že ani jazykovedec prof. Ján Stanislav v prvom termíne nedostal na slovenčinu svojho syna Ivana, hoci ho nakoniec veľmi ťažko za poslucháča slovenčiny presadil. Ukázalo sa dokonca, že jeho syn je na jazykovedu skutočne talentovaný. (Pozadie tejto situácie som videl v tom, že prof. Stanislav bol vyhranenou, nie veľmi príjemnou osobnosťou a navyše bol nestránik. A to nehovorím o deťoch živnostníkov, kulakov a iných „triednych nepriateľov“.)

V skutočnosti na voľbu záujmu povolania v mojej generácii mali najväčší vplyv naši stredoškolskí učitelia, čo je aj môj prípad. Na štúdium archívnictva ma nahovoril môj gymnaziálny triedny profesor, historik Štefan Pozdišovský, za čo som mu ešte aj dnes veľmi vďačný.

V tejto súvislosti sa mi žiada zdôrazniť, že kým poslucháči histórie sa formovali ako syntetici a novovekári, z archivárov sa stali výrazní analytici a veľká časť z nich sa venovala starším dejinám. Najlepšie to vidieť na prof. Avenáriovi a na doc. Skladanom. Jeho Fugerovci, ktorým sa venoval celé svoje tvorivé obdobie, sú vyslovene analytické a viac genealogické ako historické dielo. Analytický prístup k osvetľovaniu skúmaných tém je v jeho dielach očividný.

Túto metódu bádania nám všetkým vstěpoval prof. Húščava a v plnej miere som ju prevzal aj ja. Doc. Lehotská bola žiačkou prof. Rapanta a bola syntetickou par excellence. Jednou zo základných a veľmi užitočných metodologických poučiek bola téza, aby sme z použitej literatúry nepreberali iba fakty, ale aby sme si všimli aj myšlienkový pochod autora, ako prichádzal k novému poznatku.

Rozdiel medzi tvorbou Húščavu a mojou bol samotný prístup k riešeniu. Húščava nás viedol k nedôvere k prameňom – viedol nás až k hyperkritickosti. Napriek tomu, že k jednému poznatku mal aj niekoľko dôkazov, jeho uzáver bol takmer vždy sprevádzaný slovíčkom „azda“. Keď som sa ho na to pýtal, prečo celú argumentáciu nakoniec sám sponchýbňuje, odpovedal: „A čo keď sa nájde prameň, ktorý moje

argumenty vyvrátiť?“ Na určitý krátky čas ma presvedčil, čo sa mi však nevyplatilo (originál som vyhlásil za falzum). Odvtedy som študentom tvrdil pravý opak. Prameňu treba dôverovať, pretože aj stredovekí falzátori zahladzovali všetky svoje nekalé kroky, presne tak, ako to robia aj súčasní podvodníci. Nie je totiž jednoduché dokázať, že ide o falzum.

Druhý rozdielny prístup bol v podávaní výsledkov bádania. Húščava sa snažil argumentovať veľmi podrobne. V texte pretlmočil skúmaný prameň v slovenčine a v poznámkach ten istý text uviedol v jazyku prameňa. Ja som zástancom stručnosti, presnejšie vecnosti. Moderný čitateľ chce jednoznačný výklad a zásadne iba nový poznatok. Opakovanie výsledkov starších autorov ho nezaujíma a zdržuje. Presvedčil som sa o tom pri príprave Húščavovej metrológie to tlačie. Jeho rukopis mal 1000 strán. Keď si ho v redakčnej rade prezrel prof. Rapant, vyhlásil: „Ukecané, o tretinu skrátiť.“ Najviac zbytočného priestoru zaberali málo funkčné cudzojazyčné citácie prameňov v poznámkach a časté opakovania, presnejšie opätovné prízvukovania argumentácií v texte. Z rukopisu som nevyhodil ani jeden fakt a skrátenie textu o jednu tretinu som hravo zvládol.

Sú však dôležitejšie veci pri tvorbe nových prác.

Archívniectvo je študijný program, ktorý pripraví poslucháča k solídnej vedeckej práci v každej historickej disciplíne. Naučí ho metódam, ktoré sú predpokladom pre tvorivú historickú prácu. Ja som mal pridelenú heraldiku ako moju profilujúcu disciplínu odboru. Bol som naozaj usilovný. Osvojil som si Húščavovu zásadu: *nulla die sine linea* (ani deň bez čiarky).

Vždy som naraz pracoval na dvoch témach. Keď som bol v hlavnej téme unavený, siahol som na druhú ako oddychovú. Zmenil som chuť a keď som bol s pôvodnou témou hotový, už som mal načatú druhú. Opäť som si zvolil ďalšiu tému a tak som pokračoval až donedávna – do definitívneho ukončenia bádania v roku 2010.

Každú svoju prácu – väčšiu či menšiu – som začal koncipovať až vtedy, keď som mal v hlave jej celú stavbu: od úvodu po záver. Nikdy som nezačínal písaním kapitoly, ktorú som nemal výskumne dokončenú. Práca musela mať logickú stavbu, primeranú proporciu v tom, aby bol výklad plynulý, dynamický a vyvážený, aby som sa neopakoval.

Termín ukončenia každej práce som si stanovil sám. Vždy som svoju štúdiu či knižku ukončil v predtermíne. Končil som ju vždy s vedomím, že v danej chvíli to lepšie napísať neviem. Vedel som, že práca má isto aj voľajaké nedostatky, boli však mimo môjho dosahu. Pri každej dokončenej práci som bol presvedčený, že som do nej vložil všetok potrebný čas, um i svoje schopnosti. To, čo sa ukázalo, že je nesprávne, nedotiahnuté či inak nedokonalé, za to som nemohol. Lepšie som svoj článok, štúdiu či knihu nedokázal napísať. Zdôrazňujem, že na viac som vtedy nemal.

Rozpisujem sa o tomto svojom významnom pociate a presvedčení preto, že mi bolo ľúto, koľko polotovarov v tom istom čase vychádzalo. Každý z tvorivých bádateľov má ctižiadost', aby jeho dielo prekonalo jestvujúce, na ktoré nadväzuje.

Prekonať slabé práce nie je veľké umenie. Ja som mal vždy predsavzatie vydať elaborát, ktorý je vrchol môjho snaženia. Mal som v úmysle zdvihnúť latku bádania čo najvyššie, aby som potrápil svojho následníka a donútil ho k ešte lepšiemu výkonu, než som poskytol sám. Škodlivosť polotovarov ma dráždila, najmä keď som vedel, že autor tvorí s vedomím, že v danom čase aj toto stačí. Mal som kolegu, ktorý pre nedostatok invencie uverejňoval iba polovicu svojich znalostí, aby sa k téme mohol ešte raz vrátiť. Nie vždy k tomu došlo. Komu to prospelo? Ani jemu samému nie.

V rámci svojho učiteľovania som o týchto neduhoch hovoril. Vyzýval som svojich poslucháčov, že archívy, najmä na Slovensku, poskytujú toľko rozmanitých tém, že si ľahko nájdu náplň aj na dva životy, dokonca ani tie by im nestačili na zvládnutie. Nabádal som ich, aby sa nerozptyľovali, aby bádali v jednej vyhranenej oblasti. Chcel som, aby boli pojmom pre príslušný tematický okruh. Nie vždy ma poslúchli. Hneval som sa na nám všetkým známeho Janka Žiláka, ktorého sme na štúdium archívniectva prijali ako absolventa strednej školy hutníckej. Ťahalo ho to k baníctvu. V tom čase sme mali päť odborníkov na baníctvo a ani jedného na hutníctvo. Dodnes nemáme špecialistu na hutníctvo a preto o ňom v podstate nič nevieme.

V tejto súvislosti mi nedá nespomenúť, že na archívniectve študovali synovia a dcéry prominentných historikov: Holotíka, Marsinu, Dubovského, Chalupeckého, Špiritzu a ďalších. Doslova som ich prosil, aby nerobili diplomovky na historické témy svojich otcov, že každý bude v podozrení, že im otec výdatne pomáhal. Neposlúchli ma, pritom im talent na inú tematickú oblasť nechýbal. Verte mi, na tému tvorby prác (aj plagiátov) mám dosť veľa vlastných skúseností.

Na záver spomeniem už iba jeden vážny problém. Zdá sa mi a často sa v spoločnosti hovorí, ako naša kultúra, školstvo i veda upadá. Aj mňa samého mrzí, že kým ja som pôsobil vo veľmi tvorivom ovzduší a prostredí, dnes takéto prostredie vo svojom okolí postrádam. Z vlastnej skúsenosti však konštatujem, že podobné desaťročia som aj sám zažil. Na Slovensku v skutočnosti nezaznamenávame ani len stagnáciu. Každý z nás vie, že minulý režim veľmi neprial solídnej kultúre a ani vede. Nik však nepoprie, že určitý pokrok sme v týchto oblastiach zaznamenali aj za socializmu. Treba mať však na pamäti, kde by sme boli bývali, keby sme toto zriadenie neboli museli prežívať. Spomeňte si na Nemecko. Jeden národ s rovnakou mentalitou žil desaťky rokov v dvoch štátoch a bývalá NDR sa z toho dodnes nedostala.

Neviem dnešné obdobie v tomto smere presnejšie charakterizovať. Naša spoločnosť na poli genealógie a príbuzných disciplín dosahuje nebývalé výsledky, vo viacerých iných odboroch to také radostné nie je. Viem však, že stav historických vied katastrofálny isto nie je. Veľmi si želim, aby sme čím skôr obmedzili na minimum počet polotovarov v našich disciplínach, aby sme sa čím skôr tešili iba z plnohodnotných a nasledovaniachodných diel.

## ERBY DEKANÁTU TURČIANSKE TEPLICE A JEHO FARNOSTÍ

Tomáš Balhárek

V súvislosti so zmenou územno-správneho členenia Západnej provincie Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku dňa 14. 2. 2008, kedy bola konštituovaná Žilinská diecéza, došlo aj k zmene členenia dekanátov a farností na území Turca (v okresoch Martin a Turčianske Teplice). V tomto regióne sa nachádzali dva dekanáty – Kláštor pod Znievom a Martin, pričom prvý z nich, zahŕňajúci farnosti Horného Turca (okresu Turčianske Teplice a časti okresu Martin), ostal v Banskobystrickej diecéze a druhý, zahŕňajúci farnosti Dolného Turca (zvyšnú časť okresu Martin), bol začlenený do novovzniknutej Žilinskej diecézy. Dňa 1. 7. 2010 zanikol dekanát Kláštor pod Znievom, na jeho území sa zrodil nový dekanát – Turčianske Teplice a v súvislosti s tým vznikla i potreba vytvorenia jeho heraldickej symboliky.

### Tradície a súčasnosť cirkevných erbov na Slovensku

Erby ako tradičné „značky“<sup>1</sup> majú významné miesto vo vizuálnej komunikácii súčasnej spoločnosti aj cirkvi. Napriek bohatým tradíciám a mnohým inováciám v posledných rokoch cirkevné inštitúcie na Slovensku, najmä farnosti, vo svojej vonkajšej (heraldickej) prezentácii zaostávajú. Jednou z príčin je vzťah ich predstaviteľov k nej a k tradičným symbolom vôbec. Ten kolíše a na úrovni dekanátov a farností je spravidla vlažný alebo dokonca žiadny.

Väčšina rímskokatolíckych farností sa heraldicky neprezentuje a zo znakových symbolov používa spravidla len pečiatky s rôzne štylizovaným, viac-menej unifikovaným latinským krížom, symbolmi obcí, alebo tzv. obrázkové (neheraldické) pečiatky, často veľmi nízkej umeleckej úrovne. Pritom práve rímskokatolícka cirkev, jej predstavitelia i inštitúcie, vychádzajú z stáročnej, v kresťanskom i sekulárnom prostredí dodnes živej praxe, by mohli byť poprednými kultivovateľmi – popri inom – aj tohto kultúrneho dedičstva.<sup>2</sup>

Cieľom tohto článku nie je priblížiť vývoj vizuálnej prezentácie cirkevných inštitúcií, spomeňme však aspoň niekoľko skutočností. Z historického hľadiska majú na našom území – v svetskom i cirkevnom prostredí – dlhšiu tradíciu symboly osôb (v cirkevnom prostredí klerikov) než inštitúcií, pričom v cirkvi ich spočiatku použí-

vali najmä vyššie postavení predstavitelia. Symboly jednotiek cirkevnej správy sa začali na území Uhorska, teda aj Slovenska, objavovať až neskôr.<sup>3</sup> Hoci cirkevné inštitúcie v minulosti vlastné erby väčšinou nemali, bežne používali pečate. Na týchto zvyčajne zobrazovali patrocínium príslušnej inštitúcie v podobe hagiografických či kristologických alebo mariánskych symbolov.<sup>4</sup>

Dnes, so všeobecným rozvojom vizuálnej kultúry a heraldickej tvorby (na Slovensku i vo svete, v sekulárnom prostredí aj vnútri cirkvi), viac ako pečate získavajú na význame i popularite erby a v cirkvi viac symboly inštitúcií ako ich predstaviateľov (a to na všetkých jej úrovniach). Erby cirkevných inštitúcií sú kolektívnym identifikátorom, reprezentujú príslušnú jednotku cirkevnej správy aj všetkých jej členov a pri tvorbe prechádzajú aj do erbov hierarchicky nižších jednotiek a klerikov, ktorí príslušné inštitúcie spravujú.

Dnes je teda základným heraldickým symbolom v cirkvi erb a to erb cirkevnej inštitúcie. Od neho sú odvodzované erby a symboly ďalšie – pečate, procesiové zástavy (koruhvy) či znakové zástavy.

Zásluhou popredných heraldikov – najmä Zdenka Alexyho (dobré známeho aj v zahraničí), Ladislava Vrtela, Petra Zubka, Miroslava Glejteka, ale aj ďalších – dnes používajú erby všetky arcidiecézy a diecézy na Slovensku. Vznikli tiež ucelené súbory erbov veľkej časti dekanátov (nižších administratívnych jednotiek), ktoré sú východiskom pre tvorbu erbov farností.

### K regulácii cirkevno-heraldickej tvorby na Slovensku

Prax ukázala, že proces návratu cirkevných erbov do života našej spoločnosti by mal byť koordinovaný a prebiehať podľa dohodnutých pravidiel. Preto vznikli a na plenárnom zasadnutí Konferencie biskupov Slovenska (KBS) v dňoch 10. – 11. 3. 2008 boli schválené Smernice pre tvorbu heraldických symbolov (erbov) v Rímskokatolíckej cirkvi a Gréckokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike (ďalej len smernice).<sup>5</sup> Podľa nich smie byť do užívania uvedený len taký cirkevný erb, ktorého popis (blazón) a vyobrazenie písomne odobril jeden z tzv. heraldických konzultorov (aktuálne sú nimi Zdenko Alexy, Peter Zubko a Miroslav Glejtek).

Schválený erb je možné dať zapísať aj do Heraldického registra SR, vedeného na Ministerstve vnútra SR, ktorý v súčasnosti predstavuje našu najvyššiu heraldickú autoritu. Zápis do registra nie je povinný, avšak z viacerých dôvodov vhodný. Zaručuje o. i. akési záverečné (odborné) potvrdenie, že erb je autentický a heraldicky korektný.

Od vydania smerníc v roku 2008 by mali byť do registra zapísané len cirkevné erby, odsúhlasené niektorým z heraldických konzultorov. Tento systém (dvojstup-

<sup>1</sup> VRTEL, Ladislav. Kontinuita a diskontinuita heraldiky. In: DRAHOŠOVÁ, Šarlota et al. (eds.). *Kontinuita a diskontinuita genealógie a heraldiky*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, s. 9 – 19.

<sup>2</sup> VRTEL, Ladislav. *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin: Matica slovenská, 2003 (2. vyd.), 296 s., GLEJTEK, Miroslav. Vývoj a súčasný stav personálnej cirkevnej heraldiky s prihliadnutím na územie Slovenska. In: *Liturgia, časopis pre liturgickú obnovu*, 2009, roč. 19, č. 4, s. 281 – 300.

<sup>3</sup> GLEJTEK, Miroslav. Vývoj erbov vyšších cirkevných hodnostárov na Slovensku do konca stredoveku. In: DRAHOŠOVÁ Šarlota et al., 2010, ref. 1, s. 55 – 68.

<sup>4</sup> GLEJTEK, Miroslav. K tvorbe erbov dekanátov Žilinskej diecézy. In: *Liturgia, časopis pre liturgickú obnovu*, 2013, roč. 23, č. 3, s. 279 – 286.

<sup>5</sup> GLEJTEK, 2010, ref. 3.

ňovej kontroly) zaručuje zachovanie vysokej úrovne súčasnej slovenskej cirkevnoheraldickej tvorby (i v medzinárodnom kontexte) a tiež vizuálnej prezentácie slovenských cirkevných (rímskokatolíckych) inštitúcií.

Ako sme však už spomenuli, záujem farností o používanie korektných symbolov bol doposiaľ pomerne malý. Išlo o dôsledok útlmu ich používania v 20. storočí (najmä za socializmu), rozdielneho povedomia a ctenia kňazov, tiež ekonomických možností zborov (s tvorbou a zavádzaním symbolov do praxe – výrobou pečiatok, tabúl, zástav a pod. – sú spojené isté výdavky). Erby navyiac neboli a dosiaľ nie sú povinnou (prikázanou) výbavou farností. Napriek všetkému jestvujú však aj predstavitelia cirkvi, ktorým na heraldickej prezentácii cirkvi a jej zborov záleží.

### Vznik erbu dekanátu Turčianske Teplice

Aj tvorbu symbolov dekanátu Turčianske Teplice odštartoval záujem niekoľkých farností. Snahou bolo vytvoriť erby nielen historicky odôvodnené a heraldicky správne, ale súčasne i vizuálne prístupné, aktuálne, ľahko identifikovateľné a zapamätateľné. Okrem základných heraldických pravidiel a zvyklostí sme pritom rešpektovali aj spomenuté smernice a práce významných slovenských heraldikov i heraldických konzultorov.<sup>6</sup> Striktne sme sa tiež usilovali dodržať zásadu, podľa ktorej sa do novovytváraných cirkevných erbov nevkladajú postavy svätcov, ale len ich štylizované atribúty.<sup>7</sup>

Počas prípravných prác sa ukázalo, že z hľadiska zachovania istej postupnosti je potrebné vytvoriť najskôr erb samotného dekanátu, keďže tento – ako nový – vlastný erb nemal. Ako prvá tak prišla na rad konštrukcia erbu dekanátu Turčianske Teplice. Erby väčšiny dekanátov Banskobystrickej diecézy, menovite dekanátov Zvolen, Žiar nad Hronom, Partizánske, Nová Baňa, Slovenská Ľupča, Krupina, Veľký Krtíš a Šahy, v rokoch 2011 – 2012 navrhol Zdenko Alexy, v prípade Krupiny v spoluautorstve s Marekom Gilányim. Autorom erbu dekanátu Prievidza je Ladislav Vrteľ, dekanátu Levice Ladislav Vincze a Miroslav Glejtek. Dekanát Bojnice ponúkané návrhy erbov dosiaľ neprijal a o erboch zostávajúcich dekanátov (Banská Bystrica – Katedrála, Banská Bystrica – Mesto, Banská Štiavnica a Detva) a ich autoroch, resp. štádiu ich prijímania sa nám bližšie údaje zistiť nepodarilo.

Erb novovzniknutého dekanátu Turčianske Teplice v spomenutej sérii erbov od Z. Alexyho nefiguroval (bol medzi nimi ešte erb dekanátu Kláštor pod Znievom, ktorý však už v tom čase neexistoval, pretože 1. 7. 2010 zanikol). Zásadnou otázkou

sa tak stal výber symboliky, ktorá by dostatočne priliehavo prezentovala samotný dekanát Turčianske Teplice.

Princíp použitia symboliky patrocínia najstaršej cirkevnej stavby, opátstva či prepošstva na území dekanátu (doporučený smernicami a dôsledne uplatňovaný i Z. Alexyom pri komponovaní väčšiny erbov dekanátov Banskobystrickej diecézy) sa v prípade dekanátu Turčianske Teplice nejavil ako najvhodnejší. Pre Horný Turiec by totiž bola použitá symbolika kláštora v Kláštore pod Znievom. To aj v pôvodnom návrhu erbu dekanátu Kláštor pod Znievom Z. Alexy vyjadril plamenným srdcom (zakladajúci zoborskí benediktíni) a ľaliou (cisterciáni). Ak by však boli tieto symboly prebraté aj do novovytváraného erbu dekanátu Turčianske Teplice, mohli by pôsobiť zavádzajúco a pre nezavätných nečitateľne. Navyše tieto frekventované symboly v erboch tunajších farností by len ťažko boli vnímané ako turčianske, pričom viacerí recipienti sa dožadovali práve použitia symbolov typických pre tento región (Horný Turiec).

S princípom zobrazovania symbolu najstaršieho chrámu alebo kláštora, ktorý sa neraz nachádza mimo mesta alebo obce, kde dekanát sídli, napríklad nesúhlasili ani v Bojniciach, kde prvý návrh Z. Alexyho neprijali a, žiaľ, pre nezájem zo strany dekanátu, nemajú erb schválený dodnes.

Rovnako ani ďalší, často využívaný a doporučený postup – použitie symboliky patrocínia dekanského kostola – sa nedal v prípade Turčianskych Teplíc optimálne uplatniť, nakoľko tu nie je typický dekanský kostol (jeho funkciu plní len kaplnka sv. Jána Nepomuckého, ktorá je súčasťou budovy fary). Navyše našou snahou bolo nájsť taký výrazový prostriedok na identifikovanie dekanátu, ktorý by sa dal po určitej modifikácii uplatniť aj ako zjednocujúci identifikačný prvok v erboch jednotlivých farností, dokonca bez nutnosti štiepenia štítu. Tu nás veľmi inšpirovala komunálna symbolika viacerých obcí Horného Turca i erb samotného mesta Turčianske Teplice z roku 1986, ktorého autorom bol taktiež Z. Alexy.<sup>8</sup>

Ako spoločný výrazový prostriedok sme (v súlade so smernicami) pred náboženským motívom uprednostnili necirkevný, regionálno-teritoriálny a v novodobej turčianskej inštitucionálnej i personálnej heraldike dobre známy motív troch ruží, vždy striebornej medzi červenými (tzv. turčianske ruže). Tie boli odvodené z erbu rodu Révaiovcov, dedičných županov niekdajšej Turčianskej župy, v ktorom z korney vyrastajúci vlk drží trojružu vyššie uvedených tinktúr. Symbol turčianskych ruží bol v časti navrhnutých cirkevných erbov doplnený o zvltný pruh, resp. nízky vlnovitý rez oddeľujúci hlavu štítu, symbolizujúci rieku Turiec. Ako základnú štítovú tinktúru sme použili modrú farbu, prameniáciu z farby štítu Banskobystrickej diecézy, mesta Turčianske Teplice ako sídla a obce Kláštor pod Znievom ako bývalého sídla dekanátu.

<sup>8</sup> KARTOUS, Peter, VRTEĽ, Ladislav. *Heraldický register Slovenskej republiky III*. Bratislava, Martin: Ministerstvo vnútra SR, Matica slovenská, 2002, s. 192 – 193.

<sup>6</sup> GLEJTEK, 2010, ref. 3; GLEJTEK, 2013, ref. 4; VRTEĽ, Ladislav. *Heraldická terminológia*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2009, 467 s. GLEJTEK, Miroslav. *Súčasná cirkevná heraldika v tvorbe Zdenka G. Alexyho*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2011, 151 s., GLEJTEK, Miroslav. *Cirkevná heraldika v Nitrianskej diecéze*. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 2009, roč. 19, č. 1 – 2, s. 28 – 35; ZUBKO, Peter. *Cirkevná heraldika v Košickej arcidiecéze*. In: DRAHOŠOVÁ et al., 2010, ref. 1, s. 69 – 85.

<sup>7</sup> HEIM, Bruno Bernard. *Heraldry in the Catholic Church : Its Origin, Customs and Laws*. Buckinghamshire: Van Duren Gerards Cross, 1978.



Erb dekanátu Turčianske Teplice

Treba priznať, že použitie červených ruží a modrého podkladu porušuje základné heraldické pravidlo o kladení erbových tinktúr, no vzhľadom na dovtedajšie široké uplatnenie tejto kompozície v už existujúcich erboch, sa nám porušenie tohto pravidla javilo ako tolerovateľné, s prevahou výhod nad nevýhodami.

Erb dekanátu *Turčianske Teplice* (obr. 1) sa svojou kompozíciou odlišuje od erbov väčšiny dekanátov Banskobystrickej diecézy, pretože nie je štiepený s písmenom X v prvom (pravom) poli, čo ho však robí originálnym. Erb má podobu modrého štítu so strieborným písmenom X, t. j. symbolom Banskobystrickej diecézy, odvodeným z mena jej patróna – sv. Františka Xaverského, pričom toto písmeno je prevýšené zdvojenou zvlnenou zlatou latou (pruhom) a v hlave štítu tromi zlatostredými a zlatokališnými ružami, striebornou medzi červenými. Erb je prevýšený čiernym kňazským klobúkom s dvomi čiernymi strapcami na čiernej šnúrke na každej strane, ktorý v systéme cirkevnej heraldiky prináleží hodnosti dekana, resp. dekanátu.

### Erby farností odvodené z erbu dekanátu

Z dekanátneho erbu sú priamo odvodené erby farností v Turčianskych Tepliaciach, Turčianskom Michale, Hornej Štubni a Socovciach. Pri konštruovaní týchto erbov nebol použitý princíp štiepenia štítu, pri ktorom by erb dekanátu vyplňal jeho prvé pole, čím ostalo v štíte viac priestoru na rozvinutie erbového znamenia farnosti. Základnú šablónu týchto erbov tvorí štít s turčianskymi ružami, ktoré sú jednotiacim prvkom týchto erbov, v modrej hlave štítu nízkeho vlnovitého rezu. Táto kompozícia zároveň jednoducho lokalizuje farnosti do subregiónu Horný Turiec. V erboch sa následne obmieňa základné štítové znamenie a väčšinou i základná štítová farba. Erb farnosti je prevýšený čiernym kňazským klobúkom s jedným čiernym strapcom na čiernej šnúrke na každej strane, ktorý v systéme cirkevnej heraldiky prináleží hodnosti farára, resp. farnosti.



Erb farnosti Turčianske Teplice

Štít erbu farnosti *Turčianske Teplice* (obr. 2) si ponecháva modrú farbu, ale hlavu štítu s ružami tu oddeľuje už len jedna zlatá zvlnená lata (pruh). Hlavným erbovým znamením sú symboly patrocínií farskej kaplnky a filiálneho kostola. Strieborná otvorená kniha so zlatou obálkou, obkružená zlatým niťovým prstencom (nimbom) s piatimi šesťcípymi hviezdami, sym-

bolizuje patrocínium kaplnky v Turčianskych Tepliaciach, zasvätenej sv. Jánovi Nepomuckému (1762). Kniha je zároveň symbolom sv. Anny, ktorej je zasvätený filiálny kostol v Dolnej Štubni (1596).

V erbe farnosti *Horná Štubňa* (obr. 3) je ponechaná zvlnená zlatá lata (pruh), ale modrá farba štítu dekanátu je nahradená zelenou, ktorá sa viaže k lesnatému charakteru krajiny Horného Turca. Lalia s dvomi výraznými tyčinkami v tvare sedemcípnych hviezd symbolizuje sv. Annu, ktorá býva tradične zobrazovaná s Máriou a malým Ježiškom a ktorej je zasvätený farský kostol v Hornej Štubni (1651). Zakončenie tyčínok v podobe dvoch sedemcípnych mariánskych hviezd zároveň zdôrazňuje symboliku Panny Márie, ktorej je zasvätený i filiálny Kostol Narodenia Panny Márie v Sklenom (1627), ako aj ďalšie dve kaplnky na území farnosti.



Erb farnosti Horná Štubňa

Štít erbu farnosti *Turčiansky Michal* (obr. 4) má červenú farbu. Hlavným erbovým znamením je tu symbolika Archanjela Michala, ktorému je zasvätený farský kostol (1264). Plamenný meč je jeho tradičným a veľmi často zobrazovaným atribútom, ktorý je tu namiesto druhého typického symbolu, rovnoramenných váh, pomerne netradične zobrazený so striebornými krídlami, teda ako okrídlený zlatý plamenný meč. Červená farba štítu symbolizuje odvahu, boj a preliatu krv Božích bojovníkov.



Erb farnosti Turčiansky Michal

Štít erbu farnosti *Socovce* (obr. 5) je strieborný, doplnený o sedemcípnu hviezdu preloženú ľaliou, ako zástupnými symbolmi Panny Márie. Ľalia je navyše symbolom čistoty, vyjadrujúcim patrocínium farského kostola v Socovciach (1252), zasväteného sviatku Narodenia Panny Márie. Keďže kostol bol určitý čas súčasťou majetku premonštrátskeho kláštora v Kláštore pod Znievom, ľalia môže byť súčasne vnímaná aj ako prvok z erbu tohto rádu.



Erb farnosti Socovce

Od predchádzajúcej koncepcie konštruovania erbov sa čiastočne odchyľuje erb farnosti *Slovenské Pravno* (obr. 6). Aj v ňom je zachovaná modrá hlava štítu s turčianskymi ružami, ale – na rozdiel od predchádza-





Erb farnosti Slovenské Pravno

júcich erbov – je oddelená cimburovým rezom, prebratým z erbu obce Slovenské Pravno. Samotný štít je strieborný, posypaný modrými grécymi krížikmi, ktoré symbolizujú patrocínium farského kostola v Slovenskom Pravne, zasväteného Všetkým svätým. Posypanie štítu krížikmi zároveň nepriamo vyjadruje pomerne vysoký počet obcí a osád patriacich do tejto farnosti.

### Erb farnosti Kláštor pod Znievom

Odlišný konštrukčný princíp bol uplatnený pri erboch zostávajúcich farností: Kláštor pod Znievom, Mošovce, Turčiansky Michal, Valča a Turčiansky Peter. S ohľadom na obsiahle spektrum použiteľných symbolov mala najosobitejšie postavenie farnosť Kláštor pod Znievom. Obec je totiž bývalým sídlom kláštora, ktoré vlastnili striedavo viaceré rády a rehole (benediktíni, dominikáni, premonštráti, jezuiti). Asi najvýznamnejšie sa však do jeho existencie zapísali premonštráti (1251 – 1550) a jezuiti (1586 – 1773). Za premonštrátov bol vybudovaný kláštorový komplex s konventom a do roku 1780 tu sídlilo hodnoverné miesto (*locus credibilis*).<sup>9</sup> Kláštorový kostol je zasvätený Nanebovzatiu Panny Márie (1250). Farský kostol je zasvätený sv. Mikulášovi (1250) a vo farnosti sa nachádza aj jediná turčianska kalvária s Kostolom sv. Kríža (1729).



Erb farnosti Kláštor pod Znievom

Zásadnou požiadavkou správcu farnosti a farskej rady bolo, aby erb obsahoval aj nejaký symbol Slovenského katolíckeho patronátneho gymnázia, ktoré pôsobilo v Kláštore pod Znievom v rokoch 1869 – 1874. Navyše, ako už bolo uvedené, Kláštor pod Znievom bol do roku 2010 sídlom dekanátu. Na rozdiel od Z. Alexyho, ktorý v pôvodnom návrhu erbu dekanátu Kláštor pod Znievom uplatnil plamenné srdce a ľaliu, sme v erbe farnosti *Kláštor pod Znievom* (obr. 7) vychádzali len z kompozície a symboliky erbu premonštrátov. Nielen preto, že väčšina objektov kláštorového komplexu a kostola pochádza z obdobia ich pôsobenia, ale skrížené berly v ich erbe nám vzdialene pripomínajú písmeno X, čím môžu nepriamo vyjadrovať i dekanátnu históriu tejto farnosti v Banskobystrickej diecéze. Modrá farba štítu je totožná s farbou erbu Banskobystrickej diecézy, erbu dekanátu Turčianske Teplice a erbu obce Kláštor pod Znievom, či obcí Slovany a Vrúcko, ktoré sú filiálkami farnosti. Prekřížené berly sú v strede prekryté zlatou

<sup>9</sup> SZERDOVÁ-VELASOVÁ, Ľubica et al. *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku : Okres Martin*. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, Slovart, 2012, s. 353 – 373.

sedemcípou (mariánskou) hviezdou, vyjadrujúcou patrocínium kláštorového kostola. Hviezda zároveň poukazuje, že kláštorový kostol je miestom s dodnes živou, vyše tristoročnou mariánskou pútnickou tradíciou, ktorú založili jezuiti.

Symbolika Panny Márie sa nachádzala aj v pečati hodnoverného miesta – prepoštvá (premonštrátskeho kláštora) Panny Márie, ktoré sídlilo v Kláštore pod Znievom. Tieto symboly sú prevýšené tromi zlatými rondelmi ako symbolmi sv. Mikuláša, patróna farského kostola a celej farnosti. Po bokoch sa nachádzajú po tri zlaté ľalie z erbu premonštrátov a v päte štítu je umiestnená strieborná kniha so zlatou obálkou ako požadovaný kompromisný symbol Katolíckeho patronátneho gymnázia i Diecéznej historickej knižnice biskupa Dr. Štefana Moyzeša v Kláštore pod Znievom.

### Ďalšie odlišne konštruované erby

Ďalším osobitne konštruovaným erbom je erb farnosti *Mošovce* (obr. 8). V ňom je dominantnou symbolikou Najsvätejšej Trojice, ktorej je zasvätený farský kostol v Mošovciach (1913) a ktorej symbolika sa nachádza aj v erbe obce, kde je zobrazená v podobe holubice, kríža a žezla. V erbe farnosti je Najsvätejšia Trojica zobrazená ako striebornými lúčmi žiariace Božie oko v zlatom trojuholníku, ktorý je v srdcovej pozícii modrého štítu s priebežným zlatým andrejským latovým krížom. Tento kríž vyjadruje filiálny, dnes už nepoužívaný, ale historicky významný Kostol sv. Ondreja (1250) v Blatnici-Sebeslavciach. Andrejský kríž tu zároveň zaujímavovo dopĺňa či zvýrazňuje žiaru Božieho oka. Táto kompozícia je doplnená o spoločný identifikačný prvok erbov hornoturčianskych farností, čiže o turčianske ruže v rovnakom rozložení, ako je tomu v erbe obce Blatnica.

V erbe farnosti *Valča* (obr. 9) dominuje symbol patrocína farského kostola vo Valči, ktorý je zasvätený Povýšeniu, predtým Nájdeniu sv. Kríža (1405). Povýšenie sv. Kríža je tu zobrazené v podobe zlatého stupňovitého návršia so strieborným latinským krížom, ktorý je odvodený od symboliky pôvodnej pečate obce Valča s motívom sv. Heleny, ktorú v súčasnom komunálnom erbe obce zastupujú priebežný latinský kríž, sprevádzaný korunou a tromi klincami. Ramená latinského kríža sú v erbe farnosti sprevádzané turčianskymi ružami.



Erb farnosti Mošovce



Erb farnosti Valča



Erb farnosti Turčiansky Peter

Posledným odlišne konštruovaným erbom v našom súbore je erb farnosti *Turčiansky Peter* (obr. 10), ktorá vlastne iniciovala celý proces prípravy erbov Turčianskoteplického dekanátu a jeho farností. Okrem symboliky farského kostola zasväteného sv. Petrovi, t. j. v modrom štíte dva zlaté skrížené kľúče, a turčianskych ruží, v podobnej kompozícii ako je tomu v erbe obce Turčiansky Peter, boli do erbu farnosti, konkrétne do jeho horných zaoblených červených rohov, vložené symboly patrocinií dvoch

historicky i umelecko-architektonicky veľmi vzácnych filiálnych kostolov: Božieho tela (1250 – 1282) v Belej-Duliciach (zlaté cibórium s vyrastajúcou zlato žiariacou striebornou hostiou) a sv. Ladislava (1222, 1250 – 1260) v Necpaloch (vyrastajúca strieborná halapartňa na zlatej žrdi), ktoré sa nachádzajú v obciach s dnes prevažujúcim obyvateľstvom evanjelického vierovyznania.

Všetky navrhnuté erby boli schválené heraldickým konzultorom Miroslavom Glejtekom dňa 27. júna 2013, ktorému zároveň patrí veľká vďaka za cenné rady, ústretovosť a spoluprácu. Dňa 4. júla 2013 boli erby spolu so žiadosťami zaslané na Ministerstvo vnútra SR, kde čakajú na zapísanie do Heraldického registra SR. Prijatý súbor predstavuje jeden z mála ucelených súborov rímskokatolíckych farských erbov na Slovensku, za čo tiež patrí vďaka súčasnému vedeniu dekanátu a jednotlivým pánom farárom. Dekanát Turčianske Teplice (región Horného Turca) môže v tomto smere poslúžiť ako istý vzor aj ostatným dekanátom a zborom na Slovensku.

### **Najnovšia publikácia o hronsko-beňadickom opátstve v stredoveku**

Doktorská dizertácia Kristófa Kegleviča na tému *Dejiny opátstva v Hronskom Beňadiku v dobe Arpádovcov a Anjouovcov (1075 – 1403)* vyšla v edícii *Capitulum* ako VIII. zväzok v roku 2012 (*A garamszentbenedeki apátság története az Árpád- és Anjou-korban*). Prácu vydal Historický ústav univerzity v Segedíne.

Ide o ukážkovú analytickú historickú prácu, ktorá podrobne spracúva jestvujúce písomné pramene k dejinám opátstva v skúmanom období. Niet oblasti, ktorú by autor neosvetľoval. Začína hodnotením rádu benediktínov v Uhorsku a vyúsťuje ich pôsobením v Hronskom Beňadiku. Pokračuje majetkovou držbou kláštora. Osobitnú kapitolu tvoria spory kláštora s vlastnými ľuďmi i s jednotlivými inštitúciami: tekovskými županmi, ich poddanými či mešťanmi. Spomína spory s ostrihomským arcibiskupstvom, nitrianskymi biskupmi, s Matúšom Čákom, s mestami, šľachticmi či hradnými páni.

Samostatnú časť venuje hospodáreniu kláštora v 11. – 14. storočí, pestovaniu hrozna, obchodovaniu, príjmom z mýt či z prenájmania nehnuteľností. Nechýbajú ani prenájmy zariadení na vymývanie zlata, či mlynov na drvenie a tavenie rudy.

Podrobne informuje o činnosti kláštora ako hodnoverného miesta v rokoch 1242 – 1403. Výklad ilustruje mapkami územnej pôsobnosti v rámci Tekovskej stolice i mimo nej.

Pre používateľov opisovanej práce sú osobitne hodnotné prílohy. V rámci personálií poskytuje zoznam opátov s citovaním

prameňov o nich. Rovnakým spôsobom približuje členov rádu v chronologickom poradí. Po uvedení mena príslušného brata za dátumom pôsobenia uvádza aj jeho funkcie (*decanus, custos, claviger, presbyter, diacon, subdiacon* a pod.) Pri každej aktivite je uvedený časový rozsah pôsobnosti a signatúra prameňa.

V ďalšej prílohe sú podrobne opísané majetky opátstva a právne spory o ne počas 11. – 14. storočia. Uvádza 98 lokalít, z nich väčšina sa nachádza na Slovensku. Ako príklad pretlmočím text o obci Mikula:

*Mikula – Tekovská župa (ÁMTF I. 463 = Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarországi történeti földrajza. Budapest, I – IV, 1963 – 1998; Knauz Nándor: A garam-melletti szentbenedeki apátság. I. Budapest 1890). Podľa interpolovanej časti zakladacej listiny z roku 1075 v hornej časti obce dostal kláštor jedno poplužie zeme (DHA I. 215 = Diplomata Hungariae antiquissima /eccedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia/. I. /1000 – 1131/ ... Budapestini 1992). Dá sa predpokladať, že v pápežskej listine z roku 1209 vyskytujúca sa terra Celiza (o niekoľko riadkov nižšie Seliche) sa vzťahuje na Mikulu nachádzajúcu sa v susedstve Želiezoviec (CDES I. 118 – 119 = Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I – II ... Bratislava 1970 – 1987; Knauz 1890, 165). O majetkovej držbe svätobeňadického opátstva iný údaj nie je, obec bola vo vlastníctve rodu Mikolaiovcov (ÁMTF I. 462). Dnešný názov obce je Garammikola (Mikula, časť Želiezoviec).*

Tretia príloha obsahuje listiny. Ide o výber 14 najvýznamnejších listín z pro-

dukcie hodnověrného místa z rokov 1232 – 1398, uverejnených in extenso.

Prácu ukončuje bohatý zoznam prameňov a literatúry, miestny a menný register a resumé – slovenské a anglické. Vo farebnej obrazovej prílohe sú kvalitné zábery portálu kostola, celkový pohľad na jeho priečelie a pohľad do lode chrámu, reprodukcie troch listín z prílohy a šesť pečatí svätobeňadického konventu.

Práca Kristófa Keglevicha je skutočne pozoruhodná a pre poznanie počiatkov dejín tohto nášho významného hodnověrného miesta veľmi užitočná.

Jozef Novák

**HRDINOVÁ, Martina. Erby ctihodné šlechty slavného Království českého – edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. století. Praha:**

*Academia, 2013, 696 s. ISBN: 978-80-200-2196-0, 1. vyd.*



Během prvních prázdninových dní obohatila knižní nabídku publikace, jejíž téma nebývá příliš často předmětem zájmu nakladatelů. Pokud se tak stane, jsou čtenáři zvyklí nalézt na pultech knihkupectví knihu tohoto tématu spíše v předvánočním období. Publikace je určena specifickému okruhu čtenářů – zájemcům o heraldiku, neboť je v ní podrobně edičně a analyticky pojednáno o dvou málo známých písemnostech s touto historickou vědou souvisejících – tzv. Dírenských erbovníků české šlechty, které se nalézají v archivu rodu Vratislavů

z Mitrovic na zámku v Dírně u Soběslavi.

Autorka a editorka PhDr. Martina Hrdinová, PhD., přistoupila ke zpracování tématu velmi důkladně. O této skutečnosti svědčí nejen rozsáhlý poznámkový aparát a seznam literatury, ale též kompaktní formou zpracovaná první část knihy. Tvoří ji deset kapitol, v nichž je čtenář seznámen se současným stavem výzkumu, metodikou zpracování obou erbovníků a jejich kodikologickým popisem. Obsáhlé pasáže jsou věnovány dvěma mužům, kteří se zasloužili o vznik těchto heraldických skvostů.

Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdruzic a Václav Ignác Vratislav z Mitrovic patřili k významným osobnostem pobělohorské nobility. Na příkladu jejich životních osudů autorka dokazuje zájem o rodopis a nepřerušenosť společenské kontinuity s předbělohorským obdobím. Značný prostor věnuje též rozborům pramenů Dírenských erbovníků.

V pasážích první části knihy lze nalézt pouze malé nepřesnosti. Např. erb rodu Lobkowiczů je blasonován částečně chybně. Autorka označuje orlici, kterou Lobkowiczové nosili ve druhém a třetím poli svého erbu za žerotínskou. Černá orlice ve stříbrném poli však byla erbem pánů ze Žirotína, jehož příslušnice jménem Otká byla provdána do rodu Lobkowiczů. Tato skutečnost se po vymření Žirotínů odrazila v lobkowiczském erbu. Rod Žerotínů užíval jako erbovní znamení černého zlatě korunovaného lva vyrůstajícího ze tří stříbrných vrchů v červeném poli.

Druhou část publikace tvoří obsáhlý katalog šlechtických rodů, jejichž erby tvoří obsah obou erbovníků a bohatý soubor kvalitně reprodukcovaných jednotlivých

vých stránek s erbovními soubory. V katalogu jsou hesla zpracována přehlednou formou, která umožňuje dobrou orientaci v obrazové části knihy. Autorka se snaží upozornit čtenáře na nesrovnalosti vzniklé možnými chybami dobových malířů, kteří vytvořili ilustrační část erbovníků.

Při podrobném studiu si však nelze nevšimnout několika rozporných či málo akcentovaných údajů. V heslu věnovaném rodu Amchů z Borovnice blasonuje autorka obě barevné varianty jejich erbovního znamení jako hrábě. V prvním případě jako stříbrné hrábě v červeném poli, ve druhém případě jako černé hrábě ve zlatém poli. V erbu s červeným polem však nejsou namalovány hrábě, ale vohle – hřeben na česání ovčí vlny. Dalšími rody, jejichž erby jsou namalovány v několika verzích, často dle pravidel heraldiky nepřipustné, jsou např. Pražmové z Bílkova, Bítovští z Bítova, Bechyňové z Lažan, Zejdlicové ze Šenfeldu aj. Černé jelení parohy v modrém poli Pražmů, červené hořící srdce v červeném poli Bítovských, tři zlatí kapři ve stříbrném poli Bechyňů i Zejdliců, porušují pravidlo o kovu a barvě. Na většině jiných dochovaných vyobrazení, nemovitých i movitých památkách je možné tyto erby spatřit v barevných variantách respektujících heraldické zvyklosti.

Autorka fakta pouze konstatuje a odkazuje na příslušnou literaturu. V příslušných pasážích katalogu chybí její pokus o analýzu důvodů proč tomu tak mohlo být. Nejvýraznějším příkladem je vyobrazení erbu rodu Služských z Chlumu. Dělení stupněm jejich neměnného stříbrně-červeného štítu je v erbovníkách namalováno též v obrácených barvách červeno-stříbrné.

Lze říci, že přes drobné nesrovnalosti a absenci většího přesahu do oblasti pravidel heraldiky, jejichž interpretace v textu by umožnila laikům podrobněji proniknout do obecné roviny problematiky této pomocné vědy historické, učinila autorka záslužný čin. Výsledek její tříleté práce si zaslouží obdiv a respekt. Takto obsáhlá publikace věnovaná edici unikátních erbovních pramenů nebyla dosud na českém knižním trhu zastoupena. Rozhodně by neměla chybět v knihovnách všech zájemců – ať se již zabývají studiem heraldiky v rámci svého povolání či je jim heraldika koníčkem.

Stanislav Vaněk

**Történelmi tradíciók és az új Alkotmány : Tanulmánykötet az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága és az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő eseti bizottsága által 2010. december 10-én azonos címmel megrendezett tudományos konferencián elhangzott előadások alapján.** Ed. Téglási András. Budapest: Kiadja az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága, 2011. 219 s.

Konferencia *Történelmi tradíciók és az új Alkotmány* (Historické tradície a nová ústava) ukončila v decembri 2010 sériu troch vedeckých podujatí, ktoré začali v októbri 2010. Ich cieľom bolo, aby sa do procesu prípravy novej maďarskej ústavy zapojila a diskutovala o nej čo najširšia odborná a spoločenská verejnosť.

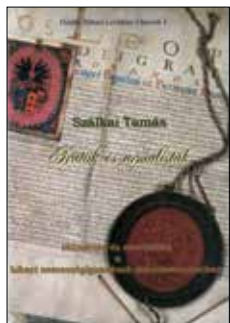
Posledná z konferencií hľadala odpovede na otázky, do akej miery je pri príprave novej ústavy potrebné zohľadniť historické, národné a kresťanské tradície. Pred-

nášajúci sa venovali historickému vývoju maďarskej (uhorskej) ústavy, vzájomnému vzťahu medzi ňou a novou ústavou, úlohe Svätej (historickej uhorskej kráľovskej) koruny, otázky pôdy ako tradičnej národnej hodnoty, potrebe ústavnej ochrany národného dedičstva a pod.

Z heraldického hľadiska boli (resp. v publikácii sú) zaujímavé najmä príspevky Jánosa Zlinszkeho, Mátyása Kapu, Attilu Pandulu a Zoltána Józsefa Tótha, ktoré sa venujú najmä úlohe Svätej koruny (ako symbolu) a vývoju štátnej symboliky.

*Eva Augustínová*

SZÁLKAI, Tamás. **Iratok és armalisták. Műveltség és mentalitás a bihari nemességigazolások dokumentumaiban.** Debrecen : A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 2010, 39 s.



Armálesy (erbové listiny), ktoré slovenská historická obec ešte len začína objavovať, sú výnimočným archívnym dokumentom s mnohorakou výpovednou hodnotou. Podobne to platí aj o investi-

gačných protokoloch, ktoré súvisia s dokazovaním šľachtického pôvodu a v našich archívoch sa zachovali od začiatku 18. storočia. Tamás Szálkai, maďarský archívár, sa už niekoľko rokov venuje výskumu erbových listín. Jeho výstupy sú v mnohom inšpiratívne aj pre slovenských bádateľov. Možno to povedať aj o tejto útlej anotovanej práci. Tá je vlastne výstupom (výťahom) z jeho širšie koncipovanej dizertač-

nej práce o erbových listinách (v archíve Bihárskej stolice), kultúrnom a mentálnom svete drobných bihárskych šľachticov – armalistov (dielo sa týka oblasti Debrecína, dnes na juhovýchode Maďarska – pozn. red.). U mnohých bola erbová listina často jediným ich majetkom.

Autor v úvode rozoberá investigácie a súvisiace archívne pramene. Uvádza, že na základe nariadenia Márie Terézie z 15. apríla 1774 boli stoličné investigácie nahradené tzv. súdnymi spormi o dokazovanie šľachtictva (*processus legitimatorius v. productionalis*, v maďarskej terminológii *nemességigazoló per*). Dochádzalo k nim vtedy, keď sa osoba šľachtického pôvodu prisťahovala do inej stolice, alebo sa zistilo, že šľachtické výsady užíva podvodom. Pri týchto sporoch sa predkladali iba originály listín, resp. overené dokumenty. V roku 1783 Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada začala s vypočúvaním podozrivých, z čoho vzniklo v jej registratúre osobitné oddelenie písomností (dnes uložených v Maďarskom národnom archíve), uchovávajúce mimoriadne zaujímavé dokumenty k problematike erbových listín (aj k ich falšovaniu).

V ťažiskovej časti práce T. Szálkai popisuje vzdelanostnú úroveň a mentalitu armalistov Bihárskej stolice. Zaujímavé sú už len informácie, ako si niektorí z nich erbové listiny cenili, kým iní ich neváhali kvôli chudobe predať alebo dokonca zálohovať. V ich výpovediach možno nájsť aj cenné informácie o stratených, zničených a nájdených armálesoch, vnímaní udeleného erbového znaku, vojenských, úradníckych či iných službách predkov (šťasti uvedené priamo v armálesoch), na ktoré sa viacerí šľachtici pri investigáciách rozpamätali.

Autor tiež ukazuje, ako sa investigačné materiály dajú využiť aj pri skúmaní vzdelanostnej úrovne predstaviteľov tejto vrstvy bihárskeho obyvateľstva. Niektorí boli negramotní, pri investigáciách napr. nevedeli prečítať ani meno toho, kto im erbovú listinu udelil. Uvádza však aj prípady šľachticov, ktorí ju vedeli (aspoň sčasti) prečítať.

Autor si podrobne všíma aj zaujímavý problém dokazovania zmeny priezviska (počas investigácií). Pre mnohých šľachticov to bolo mimoriadne zložité, prakticky až nemožné (resp. možné iba na základe ústneho svedectva), a viacerým to spôsobilo mnoho problémov.

T. Szálkai si všíma i rôzne genealogické údaje, o ktorých sa šľachtici zmieňovali vo výpovediach (týkali sa najmä veku, dĺžky života ich predkov). V závere publikuje najzaujímavejšie dokumenty súvisiace s témou. Práca je vo výskume armálesov a šľachty mimoriadne inšpiratívna aj pre slovenských bádateľov.

*Peter Keresteš*

## Turul 2012

**Prvý zošit** je monotematický. Uverejňuje sedem príspevkov z konferencie, ktorá sa venovala hodnoteniu cirkevných matrik v jednotlivých maďarských, sedmohradských, vojvodinských a podkarpatských archívoch (katolíckych reformovaných a evanjelických) a genealogickému bádaniu v nich. Na konferencii odzneli aj ďalšie prednášky, ktoré však uverejnené už neboli: o právnej úprave bádania v matrikách, o bádani v maďarských židovských matrikách, o bádani v matrikách v Maďarskom národnom archíve a o skúsenostiach bádania v matrikách na Felvidéku

(autorom je László Hunyady). Číslo navyše obsahuje informáciu o mikrofilmovaní genealogických prameňov mormónmi.

**V druhom zošite** sa úvodná štúdia Attilu Györkösa venuje vzťahom Krištofa Frangepana a francúzskeho kráľa Františka I. v roku 1524. Ďalšia štúdia je od Istvána Csziho a zaoberá sa variantmi erbu chorvátskeho rodu Pethőovcov v rokoch 1507 – 1706. Csilla Móró Gocsánová sa venuje rodu Blaškovičovcov, nobilitovaným v roku 1712. Ide o rod, ktorý používa prídomok z Obeckova v Novohrade. Jeho členovia mali majetky aj v Honte, Užskej, Boršodskej, Hevešskej a Peštianskej stolici. Zaujímavá je štúdia Margity Bekeovej o erbe a pečati súčasného ostrihomsko-bupeštianskeho arcibiskupa Petra Erdóa. Autorka štúdie je aj autorkou erbu.

Na konci druhého zošita je informácia o prírastkoch Maďarského krajinského archívu v rokoch 2011 – 2012. V recenznej časti je podrobné hodnotenie práce Pétera Sasa (Sas). Publikácia na 1272 stranách je venovaná životu a dielu sedmohradského heraldika Józsefa Sebestyéna z Köpecza (1878 – 1964). Autorom recenzie je Attila István Szekeres.

V rámci správ je informácia o VIII. xilologickom dni v Budapešti, o konferencii venovanej nedávno zosnulému Szabolcsovi Vajaymu, ďalej správa *O maďarskej účasti na rumunskom odbornom (heraldicko-genealogickom) kongrese* a o výstave, ktorá približuje cestovateľské úspechy Jenő Zichyho v Ázii v rokoch 1894 – 1897. Výstava sa uskutočnila pri príležitosti 175. výročia narodenia bádateľa.

**V treťom zošite** sa Daniel Ballabás zamýšľa, či *Je oprávnené hovoriť o „historickej aristokracii“ v Uhorsku za dualizmu?*

Odpoveď znie kladne, pretože z 257 aris-  
tokratov vo funkciách až 190 (73,9 %) po-  
chádzalo z historických rodov. Najviac bo-  
lo Esterháziovcov (33), Erdődyovcov (32),  
Pálfičovcov (28), Nádašdyovcov (21), Batá-  
novcov (19), Forgáčovcov (16), Čákyovcov  
(14), Zičiovcov (14) a Draškovičovcov (13).

V ďalšej štúdii Attila Tózsa-Rigó sa na-  
novu venuje používaniu erbov nemecky  
hovoriacimi mešťanmi v 16. storočí (v No-  
rimbergu, vo Viedni a v Bratislave). Na  
s. 91 je uverejnená krátka informácia, že  
osobný fond a približne 6000-zväzková  
knížnica historika, genealóga a heraldika  
Szabolcsa Vajayho (1921 – 2010), ktorý po  
roku 1944 žil v Argentíne, Francúzsku a vo  
Švajčiarsku, je sústredená v kaštieli Ká-  
roliovcov vo Fehérvárscurgó. Informáciu  
uzatvára kontaktná e-mailová adresa a te-  
lefónne číslo kaštieľa.

Anton Avar v nasledujúcej štúdii upo-  
zorňuje na problémy, ktoré sa vynorili pri  
spracúvaní novovekých armálesov v Kra-  
jinskom archíve v Budapešti. Ide najmä  
o opisy štítov a heraldických figúr v nich.

Iván Bertényi analyzuje národné farby  
a uhorskú vlajku zobrazenú na listine Márie  
Terézie z roku 1778, ktorou ustanovuje žu-  
pu Severin (Szeverin). Nová župa sa nachá-  
dzala na uhorsko-chorvátskej hranici, kde  
chcela panovníčka oživiť obchod v priľah-  
lom Stredomorí. Jej zámer sa dovšil v roku  
1807, keď funkcia prístavu pripadla mestu  
Fiume ako súčasť Uhorska.

Krisztina Kulcsárová uverejňuje nové  
armálesy Temešskej, Torontálskej a Kra-  
šovskej župy zo 6. apríla 1779. O prina-  
vrátení týchto troch žúp spod osmanskej  
vlády sa začalo vyjednávať už v roku 1715,  
definitívne bolo uvedené územie pričlene-  
né k Uhorsku až 8. marca 1778.

Posledná štúdia Tibora Neumanna skú-  
ma, ktoré listy Jána Zápoľského písal Zá-  
poľský sám.

V recenznej časti je hodnotená dvoj-  
zväzková genealogická práca *Genealógia  
rodu bez hraníc* (Családtörténet határok  
nélkül). Eva Virág Künstlerová, autorka re-  
cenzie, hneď na začiatku uvádza, že za  
týmto marketingovo pôsobiacim názvom  
sa skrýva objasňovanie 20 rokov pripra-  
vovaných dejín predkov dvoch súrodencov:  
Fany a Daniela Adama Várkonyiovcov.  
Publikáciu tvorí 60-generačný vývod ich  
predkov, teda genealógia zostavená des-  
cendenčnou metódou. Dielo zachytáva  
1022 predkov ich otca a 1023 predkov ich  
matky.

**Štvrtý zošit** obsahuje iba tri štúdie.  
Prvá je od nám už známeho Kristófa Kegle-  
vicha (anotoval som jeho knižku o hron-  
skobeňadickom opátstve). V novej štúdii  
sa zaoberá pečatidlami cistercitov v stre-  
dovekom Uhorsku. Opisy a ich hodnotenie  
sprevádza 37 kvalitných reprodukcii. Oso-  
bitnú pozornosť venuje spišskému opát-  
stvu.

Zaujímavý je príspevok Roberta Törö-  
ka. Uverejňuje a komentuje množstvo foto-  
grafií, týkajúcich sa známeho maďarského  
genealóga Bélu Kempelena (1874 – 1952)  
a jeho rodiny.

Tretím informatívnym článkom je fo-  
tografia a opis pečatidla zo 14. storočia,  
ktoré sa nachádza v múzeu kráľa Mateja vo  
Vyšehrade. Ide o silno skorodované peča-  
tidlo palatína, v ktorého strede je vyrytý  
jednorozec. Meno vlastníka je nečitateľné.

V recenznej časti sú hodnotené *Itine-  
ráre kráľa Mateja Korvína a jeho druhej  
manželky Beatrix Aragónskej*. Uvernil ich  
Richard Horváth. Recenzia je od Istvána



Kádasa. Druhá recenzia sa vzťahuje na  
účtovnú knihu Ladislava Kanižaiho. Péter  
Kóta ju výstižne nazval *Pohľad do nesko-  
rostredovekej každodennosti*.

Jozef Novák

### **Vzácné ocenenie pracovníkov Štátneho archívu v Nitre**

Hoci Maďarská genealogická spoloč-  
nosť (A Magyar Család Történet-kutató  
Egyesülete) má iba krátku históriu, vznikla  
v roku 2011, stihla už rozvinúť širokú šká-  
lu aktivít. Okrem iného, dala si za cieľ pod-  
chytiť nielen domácich, ale i zahraničných  
záujemcov hlásiacich sa k maďarským ko-  
reňom, čo sa jej aj darí. Jej predstavitelia  
organizujú zájazdy na zaujímavé mies-  
ta maďarských a uhorských dejín. Vlani  
navštívili kláštor v Hronskom Beňadiku

a Štátny archív v Nitre, ten pôvodne s cie-  
ľom zistiť len niekoľko matričných údajov.  
Slovo však dalo slovo a účastníci si napo-  
kon dohodli a vypočuli aj prednášku riadi-  
teľky Mgr. Šarloty Drahošovej o dokumen-  
toch a genealogickej práci v tomto archíve.

Zaujímavou črtou a aktivitou spoloč-  
nosti je, že každoročne jej členovia pro-  
stredníctvom dotazníka hodnotia činnosť  
maďarských i mimomaďarských organizá-  
cií, s ktorými prišli do styku. Za rok 2013  
takto v rámci Maďarska ocenili Maďar-  
ský národný archív v Budapešti a archív  
v Szolnoku a zo zahraničných inštitúcií sa  
tejto pocty dostalo práve Štátnemu archí-  
vu v Nitre.

Priznáme sa, boli sme prekvapení,  
pretože zo strany domácich bádateľov  
a žiadateľov sa neraz stretávame s opač-



nými reakciami, pričom, samozrejme, pri vybavovaní žiadostí nerobíme rozdiely. Hodnotu ceny sme lepšie pochopili pri jej preberaní 11. februára 2014, keď tajomník spoločnosti citoval priaznivé ohlasy domácich i zahraničných bádateľov (napr. z listov z Portugalska, Švédska), ktorí Štátny archív v Nitre v uplynulých rokoch v súvislosti s vlastnými genealogickými záujmami kontaktovali.

Ocenenie prevzala riaditeľka archívu z rúk štátneho tajomníka maďarskej vlády zodpovedného za archívy Dr. Endre Gimesiho. Slovenská delegácia pri tejto príležitosti ponúkla prítomným audiovizuálnu prezentáciu svojho pracoviska. V sprievode predsedu spomínanej spoločnosti Dr. Istvána Kollegu Társolya zástupcovia archívu – riaditeľka, Dr. Peter Keresteš, Mgr. Edina Turanová a Mgr. Ladislav Holečka

– strávili príjemný deň spojený okrem iného s pohostením a plodnými odbornými debatami na témy, ktoré sú v súčasnosti páľčivé na oboch stranách.

Okrem spomínaných osôb a spoločnosti ďakujeme tiež za prijatie riaditeľke Maďarského národného archívu v Budapešti Dr. Zsuzsane Mikó i našej milej sprievodkyni Mgr. Andree Farkašovej (ktorá pochádza zo Slovenska a pôsobí ako odborná pracovníčka v archíve mesta Budapešť).

Šarlota Drahošová

Pozn. red. Mimoriadne aktivity Štátneho archívu v Nitre na čele s riaditeľkou a súčasne stále aktívnou členkou výboru našej spoločnosti p. Mgr. Šarlotou Drahošovou si všimli aj v jej pôsobisku. Dňa 5. júla 2014 jej udelili Cenu primátora mesta Nitry za služby v oblasti kultúry, archívnicka, regionálnych dejín a šírenie dobrého mena mesta Nitry na Slovensku i v zahraničí. V tejto súvislosti oceňujeme vzácné pekné gestá zo strany maďarských kolegov a k spokojným priaznivcom nitrianskeho archívu i jeho (dnes už bývalej) pani riaditeľky Š. Drahošovej pripájame svoje hlasy aj my.

## KRONIKA

PRESEDA NÁRODNEJ RADY SR 25. októbra 2012 odovzdal šiestim slovenským osobnostiam *Cenu predsedu NR SR za rozvoj kultúry a humanitného vzdelávania*. Za výnimočný prínos v oblasti historického výskumu ju získal aj p. prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., čestný predseda našej spoločnosti. Cenu udeľujú od roku 2007. Podujatie v priamom prenose vysielala Slovenská televízia.

PRESEDA SGHS Radoslav Ragač 24. apríla 2013 v knižnici Prešovskej univerzity zaujal pracovníkov a poslucháčov z Katedry archívnicka Prešovskej univerzity svojim rozprávaním na tému *Heraldika a genealógia očami súčasníka*.

V KOŠICKOM DIVADLE THÁLIA 9. mája 2013 sprístupnili medzinárodnú putovnú výstavu *Armales Transylvanorum* (výber z erbových listín darovaných v 16. a 17. storočí sedmohradskými panovníkmi). Výstavu zorganizoval Košický občiansky klub s ďalšími partnermi. Pred príchodom na Slovensko ju videli obyvatelia sedemnástich miest Rumunska a Maďarska.

HISTORIK A ČLEN VÝBORU SGHS PhDr. Ján Žilák, CSc. na slávnostnom podujatí v Divadle Jozefa Gregora-Tajovského vo Zvolene 17. mája 2013 prevzal ocenenie Kvet kultúry a umenia, ktoré udeľuje Banskobystrický samosprávny kraj za rozvoj kultúrneho dedičstva.

BRATISLAVSKÁ KATEDRA ARCHÍVNICTVA a pomocných vied historických s partnermi 12. júna 2013 zorganizovala konfe-

renciu na tému *Slovo, písmo, obraz a znak – komunikácia na Slovensku na prelome stredoveku a novoveku*. Priblížila podoby odovzdávania rozličných foriem informácií v prostredí šľachty, stolíc, miest, cirkevných inštitúcií i inde.

„PODARILO SA NÁM zorganizovať ďalšie pekné stretnutie“, informoval p. Ing. Milan Kováčik z Brezna po 13. celoslovenskom stretnutí Kováčikovcov, ktoré sa konalo 5. júla 2013 v Chynoranoch. V oblasti Žije (po Horehroní) druhá najpočetnejšia skupina nositeľov tohto priezviska na Slovensku, vyše 900 osôb. Stretnutia sa zúčastnilo 122 záujemcov. Ďalšie sa uskutočnili v Detve.

V OLOMOUCI sa 10. – 11. októbra 2013 konala medzinárodná konferencia *Proměny církevní sfragistiky*. Podujatie organizovali Centrum pro studium středověké společnosti a kultury-Vivarium Filozofické Fakulty Ostravskej univerzity v Ostrave, Zemský archív v Opave a Moravská genealogická a heraldická spoločnosť v Brne. Slovensko i našu spoločnosť na nej zastupoval historik Miroslav Glejtek.

OD 14. OKTÓBRA do 30. novembra 2013 sa v Kladne konala výstava *Putování za předky*, ktorú autorsky pripravila Helena Voldánová, genealogická konzultantka programu Českej televízie Tajemství rodu. Ide o putovnú výstavu, ktorou partnerská Česká genealogická a heraldická spoločnosť v Prahe prispieva k popularizácii genealogického výskumu.



Maďarský veľvyslanec na Slovensku Csaba Balogh 5. júna 2013 odovzdal riaditeľovi Štátneho archívu v Banskej Bystrici (pobočky) a nášmu kolegovi PhDr. Igorovi Grausovi, PhD. vysoké maďarské štátne vyznamenanie Zlatý kríž za zásluhy. Maďarskí kolegovia a predstavitelia týmto spôsobom ocenili jeho zásluhy v oblasti výskumu spoločných slovensko-maďarských dejín.

NA 3. MEDZINÁRODNEJ FALERISTICKEJ KONFERENCII 19. októbra 2013 v Brne-Řečkoviciach vystúpili viacerí českí, slovenskí, rakúski i maďarskí odborníci. Zorganizovala ju v posledných rokoch veľmi aktívna Slovenská faleristická spoločnosť s moravskými partnermi.

V ŠTÁTNO M OKRESNOM ARCHÍVE v Uherskom Hradišti (ČR) sa 19. októbra 2013 konala *Konferencia o rodinnej histórii*. Pripravili ju moravskí členovia Cirkvi Ježiša Krista posledných dní s odborníkmi z moravských archívov. Prednesené príspevky sú zverejnené na internetovej stránke [www.geneakonf.cz](http://www.geneakonf.cz).

V BUDOVE MAĎARSKÉHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU v Budapešti 11. decembra 2013 slávnostne uviedli ďalší zväzok maďarskej genealogickej príručky (*Genealógia 2*). Jedným zo spoluautorov je prof. Attila Pandula, známy maďarský historik a falerista, čestný člen SGHS.

VÝSTAVU *Obnovený pôvab mortuárií – oslava života na jeho konci* sprístupnili 6. februára 2014 v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici. Tvorcovia predstavili unikátne historické „úmrtne oznámenia“ z 18. a 19. storočia zo zbierok Stredoslovenského múzea. Výstavu autorsky pripravil známy banskobystričský historik Marián Bovan.



Na zasadnutí Heraldickej komisie Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku (v Bratislave 17. 2. 2010).

VO VEKU nedožitých 67 rokov 5. marca 2014 rady cirkevných heraldikov náhle opustil aj na Slovensku dobre známy český odborník PhDr. Pavel R. Pokorný. Posledná rozlúčka s ním sa konala 13. marca v Bazilike Nanebovzatia Panny Márie v Prahe na Strahove. Hoci odišiel, osobitý humor, ktorým dokázal odľahčovať „ťažké“ vedecské diskusie, i jeho diela nás neprestanú inšpirovať.

DRUHÉHO OKTÓBRA 2009 bol schválený erb Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (ECAV), druhej najpočetnejšej cirkvi na Slovensku, a bola zriadená jej heraldická komisia. Predsedom sa stal heraldik Ladislav Vrteľ (autor koncepcie heraldickej tvorby v prostredí evanjelickej cirkvi), členmi Radoslav Grega, Jozef Kar-

lík, Martin Riecky a Peter Švehla. 17. mája 2014 v Málinci cirkev slávnostne uviedla erb svojho Západného dištriktu (ECAV sa územno-správne delí na Západný a Východný dištrikt). Proces tvorby ďalších symbolov pokračuje.

V UHROVCI (okres Bánovce nad Bebravou) v lokalite „Na salaši“ sa 21. júna 2014 už po štrnásty raz zišli Šebeňovci. „Tieto stretnutia začali asi pred 15-timi rokmi,“ povedal nám p. Ing. Michal Šebeň z Bánoviec nad Bebravou, ktorý ich inicioval a ktorý sa na dnes už nejestvujúcim salaši tiež narodil. Tento rok potešil prítomných publikáciou *Genéza rodu Šebeň*.

Spracoval Milan Šišmiš

## ZNAČKOVÉ MESTÁ

Aj keď verejná správa dizajn a marketing dlho vnímala výhradne ako spôsob nalákania nových turistov do mesta alebo regiónu, dnes už to tak nie je.

Prezentácia nepomáha len zvyšovať počty návštevníkov, ale môže zavážiť aj pri ďalších dôležitých veciach – toku investícií, hostovaní veľkých podujatí, prípadne ak je cieľom prilákať do mesta novú krv, tak aj vo forme novousadlíkov.

Za otca konceptu branding krajín a miest (budovania a posilňovania ich značiek pomocou rôznych marketingových aktivít – pozn. red.) je považovaný Simon Anholt, britský konzultant, ktorý termíny zaviedol v 90-tych rokoch. Odvtedy na vlnu naskočili krajiny a mestá po celom svete, s lepším či horším výsledkom. Svoje videospoty so sloganom *Little Big Country* (malá veľká krajina) prezentuje napríklad aj Slovensko. Snažia sa i tuzemské mestá a regióny, v mnohých prípadoch však svoju snahu nedotahujú do konca a tým pádom žiadne so svojimi značkovými aktivitami príliš nevyvíkajú.



Čo to znamená navrhnuť logo pre mesto? V prvom rade je dôležité stavať na aktuálnom a pravdivom charaktere mesta. Zjednodušene povedané, logo industriálneho mesta sa nemôže tváriť ako vidiek a značka mesta zameraného na kultúru ako finančná metropola. Praha, zrejme najmultikultúrnejšie mesto v Česku a Slovensku, sa rozhodla pri logu stavať práve na toto. V logu, ktoré spoluvytvoril český dizajnér Aleš Najbrt v roku 2002, sa nachádza názov mesta v štyroch jazykoch pod sebou, čím má byť podčiarknutá práve táto funkcia. „Logo má symbolizovať otvorenosť a nexenofóbnosť mesta a ľudí v ňom žijúcich,“ uvádza A. Najbrt na webe.



Podobne ako značky firiem, aj značky miest často potrebujú byť veľmi rozmanité. Spôsobené je to aj tým, že logá majú veľké spektrum aplikácií – od miestnych úradov až po športové aktivity a pozvánky na festival. Vyrovnávať sa s tým dá rozličnými spôsobmi. Logo mesta Melbourne má napríklad definovaný iba tvar a je vyplnené rôznorodými farbami a vzormi. České mesto Ostrava ... pracuje

so symbolom troch výkričníkov, ktoré sa dajú postaviť za názov mesta i ďalších dôležitých mestských lokalít ako nemocnica či kultov ako futbalový klub Baník. A tak sa dajú využiť rovnako na pere z informačného centra, na navigačných tabuliach aj na drese futbalistu.

Asi najikonickejšie mestské logo všetkých čias vytvoril americký grafický dizajnér Milton Glaser v roku 1977. Mesto New York si u neho ako súčasť turistického kampane objednalo propagačné logo, z ktorého vznikol symbol I♥NY a zároveň rovnomená pesnička. Okrem toho, že logo prežilo vyše tridsať rokov, sa z neho stala medzinárodná ikona. Na odznakoch a oblečení sa dostalo do všetkých častí sveta a bolo parafrázované nespočetne veľakrát.

Vydarený je aj redizajn mesta Amsterdam. Ako píše Smithsonian magazine, holandské hlavné mesto bolo dlhý čas pre turistov prechádzajúcich Európou neodmysliteľnou zastávkou. Ale v prvých rokoch 21. storočia zaznamenalo pokles popularity v medzinárodných rebríčkoch, najmä pod vplyvom stúpajúcej popularity španielskych a východoeurópskych lokalít.

V roku 2004 preto Amsterdam Partners, organizácia zastupujúca záujmy mesta, oslovila miestnu agentúru Kesselskramer, aby prišli s novým logom a kampanou. Výsledkom bola nová značka *I amsterdam* (kombinácia anglického I am a názvu mesta). Tvorbe predchádzala analýza, ktorá vypíchla kľúčové hodnoty mesta. Neveľmi prekvapujúco v štúdiu vyšlo, že Amsterdam je známy ako mesto vodných kanálov, sexu a drog.

Nová značka mala za úlohu poupraviť imidž Amsterdamu a odprezentovať ho ako skutočné miesto, ktoré je príjemné na život a podnikanie, aj keď práve nepredávajú drogy. Zdôraznené malo byť umenie, biznis, vzdelávanie a ďalšie silné stránky lokality.

Kameňom úrazu mnohých brandingových aktivít je, že radnica nepochopí, na čo logo slúži a po vytvorení ho uloží do šuplíka. Kľúčová je však práve aplikácia, čo v Holandsku zvládli veľmi dobre. Dizajnéri totiž neostali pri logu. Vytvorili aj fyzické verzie značky v nadživotnej veľkosti, ktoré umiestnili do mesta. Podľa Amsterdam Partners sú tieto skulptúry obrovským úspechom. Každý deň sa pri nich odfotografuje osemtisíc ľudí a po návrate z dovolenky ich ukážu ďalším. Od roku 2004 sa Amsterdamu podarilo zvýšiť objem turistov a vrátiť sa do päťice najpopulárnejších európskych miest. Redizajn teda aj tu splnil svoju úlohu.

Zaužívané logo môže prestať fungovať z viacerých dôvodov. Napríklad americký štát Colorado využíval vyše storočie symbol červeného písmena C a bieleho O. Vyčádzalo to z vlajky, ktorej dizajn je vo verejnom majetku, čo znamená, že symbol





mohol využívať ktokoľvek a na akýkoľvek účel – podobne ako slovenský dvojkriž. Pre oficiálne logo, ktoré sprevádza všetky dôležité udalosti v štáte, to predstavovalo riziko. Guvernér John Hickenlooper tak spustil súťaž na tvorbu novej značky.



„Colorado potrebovalo špecifické logo, ktorého použitie mohlo byť kontrolované,“ vysvetlil pre Fast Company tvorca víťazného návrhu Evan Hecox. Nové logo, ktoré sa používa od vlaňajška, kombinuje hory a rovnaký typ písma ako v prípade céčka na vlajke. Výsledok má šmrnc kvalitnej outdoorovej športovej značky.

Dizajn nemusí slúžiť len na zlepšenie imidžu mesta kvôli cestovnému ruchu a investíciám. Zároveň môže pomôcť ľuďom lepšie sa zorientovať. Rakúšan Erwin Bauer je dizajnér, ktorý sa venuje práve tomuto. Spolupracuje so správcami pamiatok, univerzitami či nemocnicami a pomáha k zlepšeniu navigácie v meste. Zjednodušene by sa dalo povedať, že vyrába smerové tabule, no v skutočnosti ide o viac. „Pri orientácii nejde len o umiestnenie tabuliek. Rovnako dôležité je vyjadrenie identity miesta a vytvorenie istej vízie,“ povedal E. Bauer v nedávnom rozhovore pre Trend.

Jeho štúdio je unikátne tým, že dáva priestor grafickým dizajnérom i architektom, v pomere 50 ku 50. Orientačný dizajn je pre nich prostriedok, ako miestu vtlačiť jedinečnú identitu. V prípade Nového kampusu Wirtschaftsuniversität Wien, posledného projektu E. Bauera, bolo úlohou smerových tabúl nielen zorientovať študentov, ale zároveň dať areálu, na ktorom sa podieľalo viacero svetoznámych architektov, jednotný charakter. V inom prípade môže orientácia zas slúžiť na to, aby sa na mieste človek lepšie cítil. „Návšteva detskej nemocnice znamená stres pre rodičov i pre deti. Takže cieľ je ich upokojiť. Vytvoriť atmosféru, ktorá nemocničné prostredie spríjemňuje,“ hovorí E. Bauer. Keď pracoval na orientačnom systéme pre zámok Schloss Hof na slovensko-rakúskom pohraničí, vytvoril trojjazyčný systém, aby sa tam všetci návštevníci cítili ako doma.

Aj keď v súčasnosti orientačný dizajn často nahrádzajú nevelmi funkčné počítačové terminály, dobre navrhnuté smerové tabule sú stále na nezaplatenie. Ak je ozaj dobrý, môže spropagovať mesto oveľa lepšie ako logo. To je príklad kruhových tabúl *Underground*, ktoré vytvoril pre londýnske metro Edward Johnston takmer pred sto rokmi. Špecifickým vzťahom svojho metra je známy aj New York...

V mnohých prípadoch tvorí orientačný dizajn súčasť identity celého národa. Tým sú napríklad americké diaľničné tabule (kto by nepoznal typickú *Route 66*). Svojou cestnou navigáciou sa hrdia aj Briti. Redizajnovaná bola na konci päťdesia-

tych rokov a navrhli ju Jock Kinneir a vtedy ešte len 21-ročná dizajnérka Margaret Calvertová. Tieto výborné a nadčasové návrhy len potvrdzujú fakt, že ak chcú mestá, miesta a regióny uspieť, tak by okrem architektúry v žiadnom prípade nemali zabúdať na plošný dizajn.

### Čo znamená značka pre mesto?

„Značka je celkový imidž a súbor vnemov a asociácií, ktoré sú vnútri hláv ľudí,“ zhrňa agentúra Saffron, ktorá sa zaoberá vývojom značiek pre mestá. „Keď hovoríme o ‚značke‘ určitého miesta, máme na mysli bežné vnemy a asociácie, ktoré majú ľudia s týmto mestom.“ Je to teda mentálny obraz, ktorý sa človeku vybaví, keď počuje „Rím“ alebo „Paríž“.

Medzi najvýznamnejšie kritériá, ktoré podľa agentúry ovplyvňujú silu značky, patria: hrdosť a charakter ľudí žijúcich v meste, výrazné charakteristické prvky (napríklad červený londýnsky autobus), vízia a politika (Štokholm má lepšiu značku než Minsk); či verejný obraz (koľko sa o meste píše v tlači). Dôležitá je aj kontroverznosť mesta, ľudia idú radšej na miesto, ktoré je originálne. Mestá s bohatou históriou a významnou kultúrnou úlohou majú pri budovaní značky veľký náskok, ale vo „farbe“ sa môžu výrazne líšiť.

Značka miest je veľmi dôležitá, keďže ovplyvňuje rozhodovanie ľudí, podobne ako pri výbere produktu. Na základe imidžu mesta sa ľudia rozhodujú, či sa presťahujú, kam pôjdu na dovolenku, kde si otvoria firmu a do čoho budú investovať.



### Ktoré mestá majú najlepšiu značku?

(Podľa Anholt-GfK City Brands Index)

1. Londýn
2. Sydney
3. Paríž
4. New York
5. Rím
6. Washington
7. Los Angeles
8. Toronto
9. Viedeň
10. Melbourne

Alexander Mravčák. *Značkové mestá*. In: *Profit*, roč. 21, 14. mája 2014, s. 14 – 18, krátené. Publikované so súhlasom vydavateľa.



*Frederik Federmayer a kolektív*

## MAGNÁTSKE RODY V NAŠICH DEJINÁCH, 1526 – 1948

Najbohatšie a najvplyvnejšie rody hrali dôležitú úlohu v dejinách všetkých – európskych i mimoeurópskych – spoločností. Aristokracia bola aj jednou z hlavných opôr habsburskej monarchie. Publikácia ako jedna z prvých na Slovensku približuje vývoj tejto výnimočnej spoločenskej vrstvy a osudy jej členov.

*Pevná väzba, 380 strán, desiatky ilustrácií*

*Vyšlo v januári 2013*

*Cena: 25,00 EUR (+ poštovné)*

*Členovia SGHS majú 10% zľavu*

*Objednávky*

*[www.genealogy-heraldry.sk/slo/objedna.html](http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/objedna.html)*

*TEL.: 043-245 14 59*

## FROM THE CONTENTS

### **Marina Čarnogurská: *The story of the Chinese imperial family Chu, Ming dynasty* 3**

Marina Čarnogurská, an eminent Slovak sinologist, provided a sample from the publication in preparation about the Ming dynasty of China (ruled 1368 – 1644). The author calls attention to the complex of tombs located a few tens of kilometres northwest of Beijing, in one of the valleys of the so-called Western Hills. She describes the origins of the dynasty and the fortunes, or ruling of the first five emperors until the beginning of the era of “Real Unification” in 1435.

### **Ján Žilák: *The ancestors and relatives of Michal Miloslav Bakulíni* 20**

The teacher Michal Miloslav Bakulíni (1819 – 1892) was one of the prominent participants in the Slovak national movement in the 19<sup>th</sup> century. For taking part in the 1848/49 Revolution he was sentenced to death, then to two years in prison. Later he was released from prison. The author of the contribution examines his background and relations. The roots of this family extend to the village of Rochovce (Rožňava district, in the southeast of Slovakia) and can be followed from the early 18<sup>th</sup> century. Several evangelical teachers and clerks came from this family.

### **Miroslav Glejtek: *The seals of the lower clergy (priests) in the 18<sup>th</sup> and 19<sup>th</sup> centuries as the resource of heraldry and Christian iconography* 34**

The author, a clerical historian and heraldist, at present one of the three heraldic consultants of the Roman-Catholic Church in Slovakia, introduces types of seals used by Catholic priests (the lowest clergy) in the current territory of Slovakia in the 18<sup>th</sup> and 19<sup>th</sup> centuries. Some of them used and modified the contents of their (noble) coats of arms. Others created their own, non-heraldic seals – with initials and other, very often, amusing motifs.

### **Igor Graus: *The resources of phaleristics and possibilities of using them in genealogical, heraldic and archontological research* 44**

The author introduces the resources concerning the members of the societies of knights and holders of honorary awards (active in the modern era and in the 19<sup>th</sup> century in Europe). The valuable sources of (biographical) data about these persons are archives of orders, registries and the lists of names of these persons (mostly published too). Their membership in the orders is also confirmed by the insignia pictured in their coats of arms and seals as well as by the titles they used.

Šarlota Drahošová and Peter Keresteš evaluate the works and bring results of the 7<sup>th</sup> year of the Slovak nationwide competition “The best genealogical works”. The

historian and retired university teacher Jozef Novák explains his approach and the approaches of his teachers when creating historical works. The clerical heraldist Tomáš Balhárek, who works as a doctor, describes the journey leading to formation of the present-day coats of arms of the Turčianske Teplice deanery (in the Banská Bystrica Roman-Catholic diocese) and its parishes. The deanery is one of the few in Slovakia where the process of formation of the heraldic symbols has been successfully accomplished (at all levels).

*Translated by Žaneta Mircová*

### **ADRESY AUTOROV**

MUDr. Tomáš Balhárek, PhD., Nábřežná 11/49, 038 61 Vrútky,  
*balharek@jfmed.uniba.sk*

Mgr. Mária Čarnogurská, CSc., Ústav orientalistiky SAV, Klemensova 19,  
813 64 Bratislava, *kaorcarn@savba.sk*

Mgr. Šarlota Drahošová, Wilsonovo nábrežie 152, 949 01 Nitra,  
*drahosova.s@gmail.com*

Doc. PhDr. Ing. Miroslav Glejtek, PhD., Katedra histórie FF UKF, Hodžova 1,  
949 74 Nitra, *mglejtek@ukf.sk, miro.glejtek@gmail.com*

PhDr. Igor Graus, PhD., Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Banskej  
Bystrici, pobočka Banská Bystrica, Komenského 26, 974 20 Banská Bystrica,  
*graus\_i@sabb.vs.sk*

PhDr. Peter Keresteš, PhD., Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Nitre,  
Novozámocká 273, 951 12 Ivanka pri Nitre, *peter.kerestes@sanr.vs.sk*

Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., 900 43 Hamuliakovo 491,  
*novakheraldik@mail.t-com.sk*

PhDr. Ján Žilák, CSc., Univerzita Mateja Bela, Centrum vedy a výskumu,  
Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, Cesta na amfiteáter 1,  
974 01 Banská Bystrica, *jan.zilak@gmail.com*